ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СТАТИСТИКИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ

На правах рукопису

КИСЕЛЬОВ КИРИЛО ЮРІЙОВИЧ

УДК 311:330.59(477)(043.3)

Статистичне вивчення споживання продуктів харчування населенням України

Спеціальність 08.00.10 – статистика

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК
Парфенцева Неля Олексіївна,
доктор економічних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України

Київ – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП……... 4

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТАТИСТИЧНОГО ВИВЧЕННЯ СПОЖИВАННЯ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ НАСЕЛЕННЯМ УКРАЇНИ…… 10

1.1 Споживання продуктів харчування населенням України як об’єкт статистичного дослідження……..... 10

1.2 Висвітлення статистики споживання населення у наукових дослідженнях і нормативних актах України……. 28

1.3 Місце продуктів харчування у міжнародних, європейських та національних статистичних класифікаціях……. 43

Висновки до розділу 1……... 51

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД СТАТИСТИЧНОГО ВИВЧЕННЯ СПОЖИВАННЯ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ НАСЕЛЕННЯМ УКРАЇНИ…….... 53

2.1. Система статистичних показників споживання населення України…….…….…….…….…….... 53

2.2. Формування системи чинників впливу на рівень споживання продуктів харчування населенням України 58

2.2.1. Аналіз соціально-демографічної структури домогосподарств України…….…….…….. 59

2.2.2. Аналіз сукупних доходів та сукупних витрат населення України…….…….…….…….... 65

2.3. Інформаційне забезпечення статистичного вивчення споживання продуктів харчування населенням України…….…….. 71

2.3.1. Аналіз наявного інформаційно-статистичного забезпечення вивчення споживання продуктів харчування…….. 72

2.3.2. Аналіз динаміки балансів продовольчих ресурсів як основного інформаційного джерела для оцінювання рівнів самозабезпеченості населення продуктами харчування…… 79

2.3.3. Удосконалення інформаційної бази статистичного вивчення споживання продуктів харчування населенням України……..... 87

Висновки до розділу 2……..... 98

РОЗДІЛ 3. СТАТИСТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ СПОЖИВАННЯ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ НАСЕЛЕННЯМ УКРАЇНИ……..... 100

3.1. Статистичний аналіз набору продуктів харчування споживчого кошика українців……... 100

3.2. Інтегральне оцінювання рівня споживання продуктів харчування населенням України……..……. 111

3.3. Застосування кластерного аналізу для регіонального оцінювання рівня споживання продуктів харчування населенням України……..…….……. 120

3.4. Статистичний аналіз рівня споживання продуктів харчування населенням України в статиці та динаміці…….. 124

3.5. Практичні рекомендації щодо проведення соціального захисту населення на регіональному рівні……..…….. 136

Висновки до розділу 3……..……. 142

ВИСНОВКИ…… 145

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…… 149

ДОДАТКИ…… 170

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Статистичне вивчення споживання продуктів харчування є актуальним аспектом оцінювання соціально-економічного розвитку економіки країни в цілому та її регіонів зокрема. У розвинених країнах на продовольчі товари припадає до 20% споживчих сукупних витрат населення. Однак у структурі витрат населення України переважну частку займають витрати на продукти харчування та безалкогольні напої. Ці витрати були найбільшими у 2005 р. – 56,6%, найменшими – у 2008 р., 48,9%, та становили 51,9% у 2014 р. У цьому ж році, за офіційними даними Державної служби статистики України, було зареєстровано більше 6 млн домогосподарств, члени яких постійно відмовляли собі в найнеобхіднішому, окрім харчування. Отже, існує об'єктивна необхідність у вдосконаленні соціальної політики держави щодо задоволення споживчих потреб громадян України. Це вимагає визначення комплексної системи факторів, що впливають на рівень та структуру споживання матеріальних благ, зокрема продуктів харчування.

Споживання як використання виробленого продукту для задоволення потреб економічних суб'єктів – значуща сфера суспільного відтворення. Вагомість споживання зумовлена тим, що воно є одночасно і завершальною фазою суспільного виробництва, і невід'ємною передумовою подальшого його функціонування. Особливості й характер складових споживання, а саме виробничого й особистого, зумовлені специфікою предметів споживання та його метою. Суттєвим елементом особистого споживання як завершального акту відтворення, спрямованого на забезпечення функціонування людини, є споживання харчових продуктів.

Статистичному дослідженню споживання населення присвячено чимало праць наукового-практичного та методологічного характеру. Серед вітчизняних учених цьому питанню приділяли увагу С. Герасименко, О. Гладун, А. Головач, А. Єріна, Р. Задорожна, В. Захожай, І. Калачова, Р. Кулинич, Л. Лавриненко, Е. Лібанова, І. Манцуров, О. Мірошниченко, М. Огай, О. Осауленко, Н. Парфенцева, В. Попова, М. Пугачова, А. Ревенко, Л. Рождествєнська, В. Саріогло, Г. Терещенко, М. Туган-Барановський, Л. Черенько, В. Шишкін та ін. Серед зарубіжних науковців окремі аспекти споживання товарів і послуг населенням опрацьовували Л. Вальрас,

Дж. Р. Хікс, Г. Г. Госсен, А. Дітон, Е. Енгель, А. Маслоу, К. Менгер, А. Пігу, У. Ростоу, Е. Тоффлер та ін.

Водночас статистичне вивчення споживання населенням України продуктів харчування передбачає визначення рівня забезпеченості населення, аналіз пропорційності розподілу доходів (витрат) між його окремими групами, оцінювання показників бідності, що є найважливішою групою соціальних індикаторів рівня життя населення. Отримані результати дозволяють оцінити добовий раціон харчування українців та його відповідність раціональним нормам харчування, проаналізувати набір продуктів харчування споживчого кошика, дослідити регіональну диференціацію рівня споживання продуктів харчування, здійснити аналіз доходів та витрат населення тощо. Таким чином, існує потреба у використанні статистичного апарату в повному обсязі як фундаментальної бази статистичного вивчення споживання продуктів харчування населенням України та удосконаленні його інформаційного забезпечення, що і зумовлює актуальність теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри статистики Національної академії статистики, обліку та аудиту за темами "Розроблення статистичного забезпечення для дослідження соціально-економічного розвитку регіонів України в сучасних умовах" (номер державної реєстрації 0113U005980), "Розроблення статистичного забезпечення становлення та функціонування ринків в Україні" (номер державної реєстрації 01080011270).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методологічних засад і методичних підходів та розроблення практичних рекомендацій щодо статистичного вивчення споживання продуктів харчування населенням України та формування соціальної політики держави. Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких теоретико-методологічних і практичних завдань:

- розкрити сутність споживання продуктів харчування населенням як об'єкта статистичного дослідження;

- узагальнити досвід наукових досліджень у сфері споживання продуктів харчування;
- окреслити позицію продуктів харчування у міжнародних, європейських та національних статистичних класифікаціях;
- обґрунтувати систему статистичних показників аналізу споживання продуктів харчування населенням України;
- проаналізувати соціально-демографічну структуру домогосподарств України та оцінити диференціацію доходів та витрат населення;
- охарактеризувати наявне інформаційне забезпечення статистичного вивчення споживання продуктів харчування та визначити методологічні засади й методичні підходи щодо його удосконалення;
- здійснити оцінювання регіональних особливостей за рівнем споживання продуктів харчування населенням;
- виконати регіональне оцінювання рівня споживання продуктів харчування й узагальнити фактори впливу на нього;
- побудувати моделі залежності витрат населення на продукти харчування під впливом виділених факторів та розрахувати прогнозні значення грошових витрат населення на продукти харчування на 2016 рік;
- розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення соціальної політики держави на регіональному рівні.

Об'єктом дослідження є закономірності та тенденції споживання продуктів харчування населенням України.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні засади та методичні підходи до статистичного вивчення споживання продуктів харчування населенням України.

Методи дослідження базуються на загальнонаукових і фундаментальних положеннях економічної теорії та статистичної науки. У дослідженні використано такі методи: наукової абстракції, порівняння, узагальнення, дедукції та індукції, аналізу, синтезу, історичний та логічний – під час опрацювання теоретичних засад статистичного вивчення споживання продуктів харчування населенням України; статистичне спостереження, методи абсолютних, відносних і середніх величин – для статистичного оцінювання соціально-демографічної структури домогосподарств,

диференціації доходів і витрат населення України; зведення, групування – для розроблення методологічних засад та практичних рекомендацій щодо удосконалення інформаційного забезпечення статистичного вивчення споживання продуктів харчування населенням України; рядів динаміки – для побудови балансів продовольчих ресурсів як основного інформаційного джерела для оцінювання рівнів самозабезпеченості населення продуктами харчування; кластерний аналіз – з метою оцінювання рівня споживання продуктів харчування за регіонами України; головних компонент – для узагальнення факторів впливу на рівень споживання продуктів харчування населенням України в статиці та динаміці, а також побудови моделей витрат населення на продукти харчування; табличний та графічний – для представлення й узагальнення результатів дослідження.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти, що визначають умови споживання продуктів харчування населенням України, статистичні дані Державної служби статистики України, методологічні публікації та щорічники Євростату, міністерств і відомств України, праці вітчизняних і закордонних учених, матеріали міжнародних науково-практичних конференцій та власні результати наукових досліджень автора, довідкові та інформаційні видання, Інтернет-ресурси тощо. Дисертаційна робота виконана з використанням комп'ютерних технологій, реалізованих у програмних модулях інтегрованої системи обробки даних пакета Statistica, а також табличного процесора Microsoft Excel.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад та методичних підходів до статистичного вивчення споживання продуктів харчування населенням України. Найбільш вагомими результатами, що визначають наукову новизну дисертаційної роботи та особистий внесок здобувача, є такі:

удосконалено:

- методологічні підходи до інформаційного забезпечення статистичного вивчення споживання продуктів харчування населенням України шляхом пропонування спеціального тематичного запитальника, що розширює можливості оцінювання рівня споживання продуктів харчування малозабезпеченими верствами населення;

- методичні аспекти статистичного вивчення споживання продуктів харчування населенням України за рахунок використання інтегральних оцінок, що дало змогу оцінити регіональні особливості споживання;
- процедуру статистичного визначення факторів впливу на рівень споживання продуктів харчування населенням України з використанням методу головних компонент, що уможливило виділення ключових чинників впливу у статиці та динаміці, побудову рівняння залежності витрат населення на продукти харчування та здійснення прогнозних розрахунків;

дістали подальший розвиток:

- аналіз результатів наукових досліджень у сфері споживання продуктів харчування населенням, що дозволило виявити особливості вивчення споживання на різних етапах історичного розвитку статистики сімейних бюджетів;
- напрями використання статистичних класифікацій індивідуального споживання, що розширює інформаційне забезпечення дослідження споживання населенням продуктів харчування;
- аналітичні підходи до статистичного вивчення соціально-демографічної структури домогосподарств, а також рівня й диференціації доходів та витрат населення України, що дозволило сформувати систему чинників впливу на рівень споживання продуктів харчування населенням;
- застосування методу кластерного аналізу для вивчення рівня споживання продуктів харчування населення, що уможливило диференційне оцінювання регіонів України за цим показником та розробку заходів ефективної регіональної політики на його основі;
- практичні рекомендації щодо організації системи соціального захисту населення на регіональному рівні, що забезпечує можливість створення умов для задоволення суспільних потреб у продуктах харчування.

Практичне значення отриманих результатів визначається тим, що окремі положення та рекомендації щодо вивчення споживання продуктів харчування населенням України, а також методичні підходи до вдосконалення його інформаційно-статистичного забезпечення використовуються у роботі Головного управління статистики в Житомирській області (довідка № 11-03/34 від

23.03.2015 р.) та Головного управління статистики у Вінницькій області (довідка № 01-03/1077 від 30.03.2015 р.) для вдосконалення інструментарію вибіркових обстежень умов життя домогосподарств. Основні теоретико-методологічні положення та практичні результати досліджень упроваджені у навчальний процес Національної академії статистики, обліку та аудиту при викладанні курсу "Соціальна статистика" при підготовці бакалаврів спеціальності "Прикладна статистика" (довідка № 246/1 від 30.03.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є завершеною, самостійно виконаною науковою роботою, що відображає авторський підхід до методології статистичного вивчення споживання продуктів харчування населенням України. Наукові результати, висновки та рекомендації, винесені на захист, отримані здобувачем самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та результати дослідження доповідалися й отримали позитивну оцінку на XI, XII та XIII Міжнародних науково-практичних конференціях з нагоди Дня працівників статистики "Система державної статистики в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи" (м. Київ, 2013 р., 2014 р., 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції "Сучасні проблеми державного та муніципального управління" (м. Київ, 2015 р.), а також Всеукраїнській науково-практичній конференції "Статистична оцінка соціально-економічного розвитку" (м. Хмельницький, 2015 р.).

Публікації. За темою дисертації одноосібно опубліковано 14 наукових робіт загальним обсягом 4,36 друк. арк. З них 3 статті – у виданнях, що належать до наукометричних баз даних, загальним обсягом 1,29 друк. арк., 6 статей загальним обсягом 1,74 друк. арк. – у наукових фахових виданнях та 5 публікацій (1,33 друк. арк.) – в інших виданнях (тези доповідей та нефахові видання).

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 197 сторінок, загальний обсяг основного тексту – 148 сторінок. Дисертаційна робота містить 42 таблиці (з них 5 таблиць на 6 сторінках) та 30 рисунків, а також 8 додатків на 28 сторінках. Список використаних джерел з 204 найменувань викладено на 21 сторінці.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТАТИСТИЧНОГО ВИВЧЕННЯ СПОЖИВАННЯ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ НАСЕЛЕННЯМ УКРАЇНИ

1.1 Споживання продуктів харчування населенням України як об'єкт статистичного дослідження

Соціально-економічні та політичні реформи, що відбуваються нині в Україні, вимагають статистичного супроводу як для окремих складових економіки, так і для всієї економічної системи в цілому. Вивчення рівня життя населення має стати ключовим завданням соціальної політики. В дослідженні процесів соціально-економічного розвитку статистиці відведена головна роль, оскільки, володіючи інформаційним ресурсом та статистичною методологією, вона забезпечує комплексний аналіз та оцінювання цих процесів.

Споживання є специфічною сферою суспільного відтворення, в якій відбувається процес використання економічними суб'єктами виробленого продукту для задоволення суспільних потреб. Роль і значення цієї сфери у розвитку суспільства визначаються тим фактом, що споживання є одночасно кінцевим етапом суспільного виробництва і вихідною передумовою його подальшого функціонування. Суттєвим елементом особистого споживання як завершального акту відтворення, спрямованого на забезпечення функціонування людини, є споживання харчових продуктів.

Особливості споживання зумовлюються системою суспільних потреб, які, реалізуючись у формі споживчого інтересу, визначають зміст і характер споживчих відносин. Формою організації останніх, яка забезпечує задоволення платоспроможного попиту економічних суб'єктів, виступає споживчий ринок. З цієї позиції статистичне вивчення споживання населенням України є вкрай актуальним і необхідним для соціально-економічного оцінювання розвитку економіки країни в цілому та її регіонів зокрема.

Статистичному дослідженню споживання населення присвячено чимало праць наукового-практичного та методологічного характеру. Серед вітчизняних учених цьому питанню приділяли увагу С. Герасименко, А. Головач, О. Гладун, А. Єріна, Р. Задорожна, В. Захожай, І. Калачова, Р. Кулинич, Л. Лавриненко, І. Манцуров, О. Мірошниченко, Е. Лібанова, М. Огай, О. Осауленко, Н. Парфенцева, В. Попова, М. Пугачова, А. Ревенко, Л. Рождєствєнська, В. Саріогло, Г. Терещенко, М. Туган-Барановський, Л. Черенько, В. Шишкін та ін. [42, 45, 79, 80, 82, 83, 84, 89, 90, 105, 110, 115, 116, 121, 155, 173, 174, 184].

Під споживанням розуміють процес, у ході якого товари або послуги використовуються споживачами для задоволення власних потреб та бажань. Споживання вимірюється з огляду на вартість товарів та послуг, використаних повністю або частково за певний період часу, чи на вартість продукції, купленої або придбаної будь-яким іншим шляхом для цілей споживання [131].

В економічному сенсі під поняттям “продукт” розуміють результат людської праці, господарської діяльності, представлений в матеріально-речовій формі (матеріальний продукт), в духовній, інформаційній формі (інтелектуальний продукт) або у вигляді виконаних робіт і послуг [15]. Під терміном “продукція” в контексті Класифікації видів економічної діяльності розуміють результат економічної діяльності, що має корисні властивості та призначений для використання споживачем. Це загальний термін, що застосовують для позначення як товарів, так і послуг. Чим більше коштів населення може спрямовувати на задоволення своїх потреб у різноманітних товарах та послугах, тим вищим стає рівень його життя.

Перше місце в системі суспільних потреб будь якої країни світу займають першочергові потреби в їжі, незадоволення яких призводить до катастрофічних наслідків (скорочення чисельності населення, падіння рівня працездатності, виникнення соціальних конфліктів). Достатній рівень споживання продуктів харчування є необхідною умовою для існування та розвитку сучасного суспільства. Організація Об'єднаних Націй (ООН) в особі свого найважливішого підрозділу – Всесвітньої організації охорони здоров'я – поставила харчування на перше місце в переліку індикаторів рівня життя сучасної людини.

Харчовий продукт – це будь-яка речовина або продукт (сирий, включаючи сільськогосподарську продукцію, необроблений, напівоброблений або оброблений), призначений для споживання людиною. Харчовий продукт включає напій, жувальну гумку та будь-яку іншу речовину, включаючи воду, які навмисно включені до харчового продукту під час виробництва, підготовки або обробки [140].

Окремо виділяють харчові продукти для спеціального дієтичного споживання (використання) та функціональні харчові продукти, які містять як компонент лікарські засоби та пропонується для профілактики або пом'якшення перебігу хвороби людини. До харчових продуктів для спеціального дієтичного споживання відносять продукти дитячого харчування, харчування для спортсменів та осіб похилого віку, а також біологічно активні харчові добавки. Склад таких харчових продуктів повинен значною мірою відрізнятися від складу звичайних продуктів подібного роду, якщо такі звичайні харчові продукти існують, але не можуть бути замінниками лікарських засобів [140].

Статистичне вивчення споживання продуктів харчування населенням тісно пов’язано зі статистикою сімейних бюджетів, оскільки рівень споживаних харчових продуктів залежить від платоспроможності населення, тобто від ресурсів домогосподарств. Початок статистики сімейних бюджетів було покладено ще в кінці XIX ст. обстеженням селянських господарств, які проводилися способом моментних спостережень. В результаті аналізу виділено шість етапів розвитку статистики сімейних бюджетів (табл. 1.1.1). Головним принципом такого історичного поділу став об’єкт дослідження, а саме – респонденти. Оскільки за кожного етапу вибіркова сукупність зростала як кількісно – збільшувався обсяг вибірки, так і якісно – долучались нові соціальні групи населення.

Перший етап. Цей період пов’язують з посильним розвитком земської статистики. Земські статистичні установи почали виникати в Україні у 70-х рр. XIX ст.: у Херсонській губернії – 1873 р., Чернігівській – 1876 р., Харківській – 1877 р., Полтавській і Катеринославській – 1880 р., Таврійській – 1884 р. З метою вивчення побуту населення та його життєвого рівня почали проводитись обстеження селянських господарств. Подробиці сільськогосподарського виробництва, котрі

раніше залишалися поза увагою, тепер розкривалися у цифрових даних: роль землеробства і промислів, общинного землеволодіння, майновий стан селян, роль видатків і прибутків, заборгованість та інші питання селянського господарства. Це був період, коли дослідники самі накреслювали шляхи розвитку своїх досліджень. На початку XX століття характерним стало те, що уряд почав фінансування земських статистичних органів, і їх незалежність стала обмеженою.

Таблиця 1.1.1

Генезис статистики сімейних бюджетів на території України

Етап	Історичний період	Характеристика етапу
I	кінець XIX століття-початок XX століття	Обстеження селянських господарств в окремих регіонах України
II	1920-1940 рр.	Обстеження бюджетів сімей робітників і службовців в окремих регіонах України
III	1952-1988 рр.	Обстеження бюджетів сімей робітників, службовців і колгоспників в окремих регіонах України
IV	1988-1993 рр.	Обстеження бюджетів сімей робітників, службовців і колгоспників в усіх регіонах України
V	1993-1999 рр.	Обстеження бюджетів сімей всіх соціальних груп населення в усіх регіонах України
VI	1999-по теперішній час	Вибіркове обстеження умов життя домогосподарств (адаптовано до міжнародних стандартів)

Джерело: розроблено автором

Другий етап. З середини 20-х рр. XX-го століття вже були організовані цілорічні обстеження бюджетів сімей. Починаючи з 1923 р., регулярно проводилися вибіркові обстеження бюджетів селянських господарств; чисельність цих обстежень постійно збільшувалася, особливо у 1930-ті роки, після об’єднання селянства в колгоспи.

У 1923–1925 рр. були організовані так звані обстеження листопадових бюджетів, тобто вибіркове обстеження бюджетів сімей робітників і службовців за 1–2 місяці на рік. Одночасно в 1925 р. проведено цілорічне вибіркове обстеження бюджетів робітників та службовців у ряді міст і районів України, зокрема в Харкові, Києві й на Донбасі. Згодом облікова система обстежуваних бюджетів робітників і службовців збільшилася й охопила інші міста і райони України. Таким чином, уже в

1929 р. здійснення обстеження сімейних бюджетів було цілком передано органам статистики.

У роки війни обстеження бюджетів робітників, службовців та колгоспників на території України не велось і було відновлено тільки в 1952 році.

Третій етап. З метою отримання інформації по промислових та сільськогосподарських районах СРСР характеристик бюджетів сімей робітників різної кваліфікації за окремими галузями промисловості, бюджетів сімей службовців та колгоспників колгоспів різного виробничого спрямування у 1951 р. була прийнята Постанова Ради Міністрів СРСР щодо покращання статистики бюджетів сімей. Цього ж року в Україні було відібрано для обстеження бюджетів 4000 сімей робітників і службовців у дванадцяти областях і 5566 сімей колгоспників в одинадцяти областях країни. Однак частка вибіркової сукупності сімей робітників, службовців, колгоспників у генеральній сукупності була невелика, що вимагало регулярної перевірки її репрезентативності. Для підвищення репрезентативності й уключення до мережі обстежуваних бюджетів нових областей і соціальних груп населення кількість обстежуваних бюджетів збільшувалася.

Починаючи з 1957 р., поряд із розробленням та аналізом підсумків обстеження сімейних бюджетів за встановленою програмою, статистичні органи почали періодично проводити одноразові обстеження на базі постійної мережі обстеження сімейних бюджетів з найактуальніших питань соціально-побутових умов життя населення. Завданнями цих досліджень було, наприклад, отримання відповіді на такі питання, як наявність у сім’ях речей домашнього вжитку та культурного призначення, користування послугами громадського харчування, побутового обслуговування та ін. видами одержаних послуг, забезпеченість сільського населення паливом, забезпеченість дітей дошкільними установами, витрати часу працюючими членами сім’ї на пересування до місця роботи і назад, ставлення до розвитку кооперативної та індивідуальної трудової діяльності, грошові заощадження, їх плановане використання та ін.

У 1969 р. кількість респондентів збільшилася до 11850 за рахунок організації обстеження бюджетів сімей пенсіонерів, у складі сімей яких не було членів у працездатному віці.

Четвертий етап. У вісімдесятих роках обстеження було розповсюджено на пенсіонерів та студентів. Кількість сімей, що обстежувались в Україні, дорівнювала приблизно 0,1 % населення [145]. Визначена кількість сімей робітників та службовців розподілялась по республіках та областях пропорційно чисельності робітників відповідних галузей на території кожної республіки, області. З січня 1988 р. обстеження сімейних бюджетів проводиться у всіх областях країни.

Формування вибіркової сукупності відбувалося за процедурою двоступеневого відбору: на першому ступені провадився відбір підприємств; на другому – відбір робітників та службовців з числа працюючих на відібраних підприємствах. За такою ж процедурою проводився відбір робітників радгоспів, інженерно-технічних працівників та службовців у промисловості, вчителів, лікарів та середнього медичного персоналу.

Природно, що мали місце певні особливості, обумовлені специфікою сільськогосподарського виробництва та наявності у колгоспників особистого підсобного господарства, яке займало значну частину у формуванні бюджету.

П'ятий етап. Відповідно до Постанови № 326 Кабінету міністрів України від 4 травня 1993 р. затверджено Концепцію побудови національної статистики України та Державну програму переходу на міжнародну систему обліку і статистики [136].

Перед державною статистикою України постали завдання створення системи статистичної інформації, яка б задовольняла потреби всіх учасників суспільного відтворення в об'єктивних даних про стан і тенденції соціально-економічного розвитку, господарські та фінансові взаємозв'язки на міждержавному, загальнодержавному, регіональному і галузевому рівнях, структурні зрушення і ефективність виробництва, рівень інфляції на базі широкого використання обчислювальних систем і найновіших інформаційних технологій, впровадження міжнародних стандартів у галузі обліку та звітності, значного розширення робіт щодо порівняння даних з іншими країнами [136].

Важливими завданнями статистики життєвого рівня населення було поліпшення аналізу для вжиття заходів щодо соціального захисту найбільш вразливих верств населення (пенсіонерів, інвалідів, дітей), удосконалення методики розрахунку прожиткового мінімуму для цих груп, запровадження системи вартісних показників, які характеризували б їх матеріальний стан та витрати держави на реалізацію соціальних програм.

Основним завданням було доповнити вибіркову мережу обстежень сімейних бюджетів новими категоріями населення, досліджувати сім'ї безробітних, студентів, пенсіонерів, військовослужбовців.

Так, з 1993 р. вибіркові обстеження бюджетів сімей охоплюють всі групи населення в усіх регіонах України. На 1 січня 1995 р. в країні обстежувалося 16400 бюджетів сімей.

Шостий етап. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 02 листопада 1998 року № 1725 “Про проведення обстеження умов життя у домогосподарствах” Держкомстатом України з 01 січня 1999 року запроваджено вибіркове обстеження умов життя домогосподарств, яке здійснюється на постійній основі і відповідає міжнародним стандартам [138].

Вибіркове обстеження умов життя домогосподарств є основним джерелом інформації для комплексного дослідження рівня матеріального добробуту населення України. Методологія обстеження в цілому відповідає загальноприйнятим міжнародним стандартам і вимогам до організації та проведення таких спостережень. Дані обстеження використовуються для моніторингу бідності та при розробці програм соціального захисту населення. З 2002 року показники споживчих витрат за результатами ОУЖД розраховуються відповідно до Міжнародної класифікації індивідуального споживання товарів і послуг за цілями (COICOP–HBS), рекомендованої Євростатом [131].

Починаючи з 2004 року, в органах державної статистики була впроваджена нова система організації проведення вибіркових обстежень населення (домогосподарств). Створена єдина уніфікована мережа фахівців з інтерв’ювання, які проводять одночасно три вибіркові обстеження населення (домогосподарств):

умов життя домогосподарств, економічної активності населення та сільськогосподарської діяльності домогосподарств у сільській місцевості. ОУЖД здійснюється на окремій мережі респондентів – неінституційних домогосподарств. Щороку для участі в цьому обстеженні відбирається близько 13 тис. домогосподарств, які представляють усі регіони України, окрім I та II зон, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи. Формування вибірки здійснено на основі процедури стратифікованого багатоступеневого відбору. Вибірка територій діє протягом п'яти років, вибірка домогосподарств – одного року.

Вибіркова сукупність обстеження умов життя домогосподарств (ОУЖД) репрезентує все населення України, за виключенням: військовослужбовців строкової служби; осіб, що перебувають у місцях позбавлення волі; осіб, що постійно проживають у будинках-інтернатах, будинках для осіб похилого віку; маргінальних прошарків населення. Крім того, при формуванні вибіркової сукупності були також виключені території, які не можуть обстежуватися через радіоактивне забруднення (зони відчуження та обов'язкового відселення) [138].

Результати обстеження бюджетів сімей широко використовувались у різних економічних розрахунках, соціальних нормативах, таких як: індекс споживчих цін (індекс інфляції); національний дохід і його розподіл; визначення реальних доходів населення; розмір прожиткового мінімуму; межа бідності; складання балансу виробництва і використання сільськогосподарської продукції і багатьох інших.

У системі національних рахунків (СНР) сектор домашніх господарств розглядається як один із найважливіших суб'єктів національної економіки. Місце і роль домогосподарств у системі ринкових відносин чітко відбиває модель кругообігу ресурсів і доходів, рис. 1.1.1.

Грошові доходи домашніх господарств створюють попит на продукцію, що поставляє ринок товарів, стимулюючи тим самим підприємства і фірми виробляти такі продукти й надавати послуги надалі.

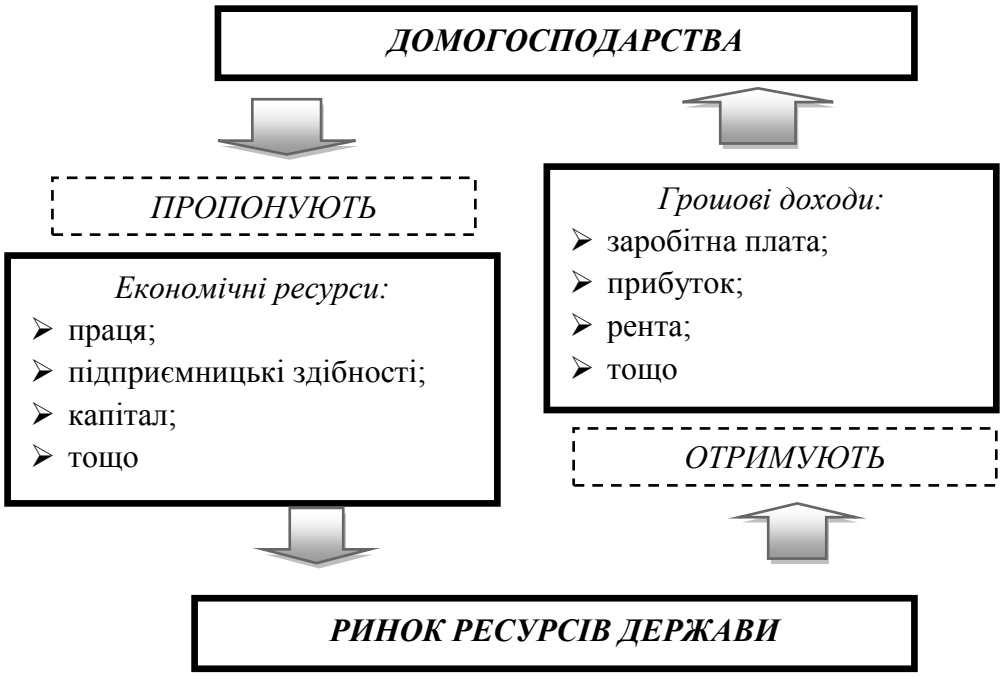

Рис. 1.1.1. Економічна модель кругообігу ресурсів і доходів

Джерело: складено автором

У процесі виробництва людина взаємодіє з певними засобами виробництва і створює конкретні матеріальні блага. Отже, останні є продуктами праці, тобто споживчою вартістю, речовиною природи, пристосованою людиною за допомогою знарядь праці до своїх потреб. Результат праці здебільшого матеріалізується у вигляді конкретного продукту (продукції, виробу). Продукція, що виготовляється, протягом певного часу перебуває на різних стадіях технологічного процесу і з огляду на це називається незавершеним виробництвом, напівфабрикатом чи готовим для споживання продуктом (виробом).

З метою планування та обліку продукція може вимірюватись у натуральному (одиницях фізичних величин) і вартісному (у грошових одиницях) враженнях. Вимірниками обсягу продукції в натуральному вираженні є *фізичні одиниці* (штуки, тонни, метри, квадратні метри та ін.) або *умовно-натуральні одиниці* (тисячі умовних банок, умовні листи шиферу та інші).

Підпорядкування виробництва споживачу та задоволення масових потреб населення є головною умовою розвитку соціально орієнтованої економіки в країні [158]. Соціально орієнтована економіка – економічна система, що гарантує

громадянам різного соціально-економічного статусу споживання матеріальних і духовних благ у межах прожиткового мінімуму та створення стабільних умов для нарощування життєвого рівня населення країни шляхом реалізації особистісного потенціалу на основі ринкових механізмів [34].

У центрі уваги соціально орієнтованої ринкової економіки перебуває людина, її потреби й інтереси, відносини з іншими членами суспільства в процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання. Завданням соціального ринкового господарства є пізнання закономірностей становлення і розвиток господарського механізму, свідомо орієнтованого на вирішення соціальних проблем. Соціально орієнтована ринкова економіка виробляє принципи, правила, форми господарювання різних суб'єктів економіки, визначає орієнтири господарської діяльності, критерії соціальної й економічної ефективності, оптимальні правила поводження споживачів і виробників у ринкових умовах господарювання [158].

Основні положення, висновки і рекомендації щодо організації соціального ринкового господарства використовуються при розробленні соціально-економічної політики розвинутих країн, серед яких Велика Британія, Канада, Німеччина, Франція, Нідерланди, Австрія, Бельгія.

Соціально-економічна політика країн із соціально орієнтованою ринковою економікою зводиться до досягнення таких цілей:

1) економічна свобода – можливості економічних суб'єктів щодо вибору сфери діяльності та моделі економічної поведінки;

2) економічне зростання – зростання економіки, що забезпечує високу якість життя;

3) повна зайнятість – утримання безробіття на природному рівні;

4) стабільність цін – забезпечення фінансової стабільності, протидія інфляції;

5) економічна безпека – збереження економічної рівноваги;

6) соціальна стабільність – створення можливостей для малозабезпечених груп суспільства;

7) справедливе оподаткування – встановлення пільг при сплаті податків для груп населення з низькими доходами.

Особливий тип соціально орієнтованої ринкової економіки сформувався у скандинавських країнах: Норвегії, Данії, Фінляндії і особливо у Швеції. Цьому типу притаманна дуже активна роль держави у вирішенні соціальних проблем. Економічна політика держави у Швеції сфокусована на забезпеченні високого рівня життя населення. Досягнення соціальних стандартів відбувається за рахунок потужних перерозподільних процесів, які здійснює держава. Через державний бюджет перерозподіляється більше половини валового внутрішнього продукту (ВВП). Багато споживчих товарів дотується, що робить їх доступними для широких верств населення. Держава жорстко регулює закупівельні ціни на такі важливі види сільськогосподарської продукції, як зерно, молоко, м'ясо, яйця та ін. Щорічно в переговорах між урядом і об'єднанням сільськогосподарських виробників за участю представників споживачів встановлюється рівень цін на продовольчі товари. Окрім підтримки цін в аграрному секторі, механізм державного втручання в економіку Швеції передбачає вжиття заходів для послаблення циклічності розвитку економіки, досягнення повної зайнятості й розбудову соціально справедливої системи соціального захисту.

Соціальна статистика, що досліджує кількісні характеристики структури суспільства, життя і діяльності людей, а також їх взаємовідносини, є однією з провідних галузей статистичної науки, яка дозволяє виявити і виміряти основні закономірності побудови соціально орієнтованої економіки.

Практична діяльність у галузі соціальної статистики передбачає необхідність формування певних соціальних індикаторів, які в змозі сигналізувати про ті чи інші зміни й процеси в соціальній сфері. Тобто здатність оцінювати стан та розвиток зазначеної сфери в умовах мінливості економіки має забезпечуватися статистичним супроводом.

Зважаючи на економічний кругообіг (активи – виробництво – утворення доходу – розподіл доходу – перерозподіл доходу – споживання), споживання є заключним етапом відтворювального процесу. Виробництво і споживання активно взаємодіють між собою, оскільки основне завдання виробництва – забезпечити населення всіма видами товарів та послуг.

Розрізняють проміжне і кінцеве споживання. Використання товарів та послуг для забезпечення виробництва є проміжним споживанням. До складу проміжного споживання також включають матеріальні продукти і матеріальні послуги, витрати підприємств та організацій, що здійснюються в інтересах виробництва, нематеріальні послуги. Кінцеве споживання продуктів є сумою витрат на приватне споживання домашніх господарств, некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства, та державних установ [4]. Таким чином, кінцеве споживання і є, власне, споживанням населення, структуру якого можна представити схематично (рис. 1.1.2).

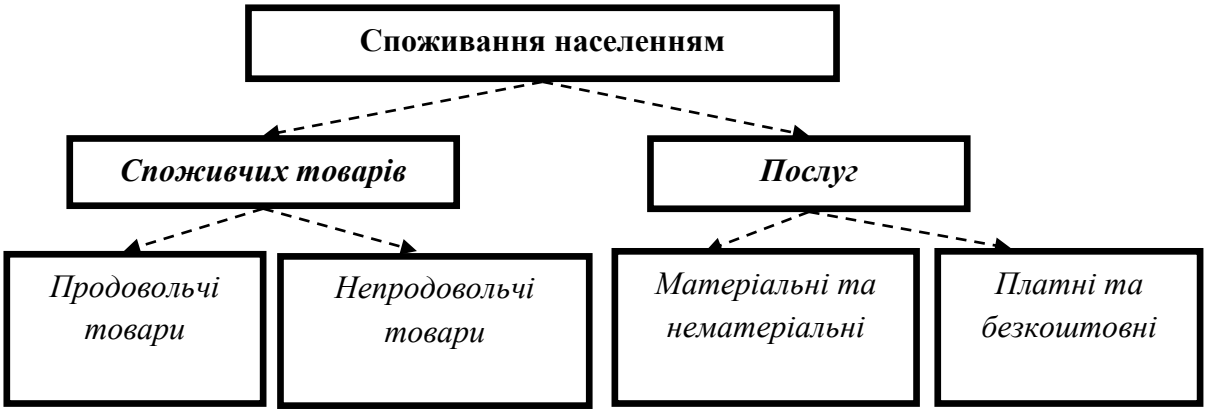

Рис. 1.1.2. Структура споживання населенням товарів і послуг

Джерело: складено автором

Як видно з рис. 1.1.2, споживання товарів охоплює споживання таких матеріальних благ, як продовольчі та непродовольчі товари.

Непродовольчі товари – це одяг, тканини, взуття, меблі, товари культурно-побутового призначення, предмети гігієни та медикаменти, транспортні засоби та ін.

Продовольчі товари – продукти харчування, алкогольні напої, тютюнові вироби та харчування поза домом.

Харчування людини є одним із найважливіших чинників, які впливають на її здоров'я. Збалансоване споживання продуктів харчування сприяє профілактиці захворювань, продовженню життя і створює умови для адекватної адаптації людини до навколишнього природного середовища. Тому питання здорового харчування є одними з найголовніших у реалізації соціальної політики держави.

Споживання продуктів харчування у домогосподарствах розглядають як середньодушове споживання продуктів харчування за місяць у натуральних одиницях вимірювання (кг, шт.). При розрахунках цього показника спожиті продукти харчування перераховуються в первинний продукт, наприклад масло тваринне – в молоко, ковбаса – у м'ясо. До показника "споживання цукру" включено цукор, використаний на кондитерські вироби, та мед. До спожитих віднесені продукти харчування, які були у звітному періоді куплені, отримані з особистого підсобного господарства, від самозаготівлі, а також одержані в подарунок та з інших джерел [138].

У СНР на макрорівні узагальнюючим вартісним показником споживання є витрати домашніх господарств на кінцеве споживання, що відображаються на рахунку використання наявного доходу і включають витрати на:

1) кінцеве споживання домашніх господарств (резидентів і нерезидентів) на економічній території країни, а саме:

- витрати на придбання споживчих товарів (крім будинків, квартир, покупки будматеріалів власниками осель, придбання цінностей);
- витрати на оплату споживчих послуг (побутових, пасажирського транспорту, зв'язку, житлово-комунального господарства, туристично-екскурсійних, освіти, культури, охорони здоров'я, санаторно-курортних, фізичної культури і спорту, правового характеру) і фінансових послуг (банків, страхових компаній, організацій з проведення лотерей);
- кінцеве споживання товарів і послуг за рахунок доходів, отриманих у натуральній формі в рахунок оплати праці;
- споживання продукції і послуг, вироблених для власного кінцевого споживання домашніми господарствами в некорпоративних підприємствах (сільськогосподарської продукції, виробленої у селянських, фермерських господарствах і особистому підсобному господарстві населення та житлових послуг, вироблених для власного споживання власниками осель;

2) придбання споживчих товарів і послуг домашніми господарствами-резидентами за кордоном;

3) придбання споживчих товарів і послуг домашніми господарствами-нерезидентами на економічній території країни.

Іншим узагальнюючим вартісним показником споживання виступає фактичне кінцеве споживання домашніх господарств – це реальна величина, що забезпечується як за рахунок наявного доходу, так і за рахунок соціальних трансфертів у натуральній формі, які надаються населенню органами державного управління і некомерційними організаціями, обслуговуючими домашні господарства. Величина фактичного кінцевого споживання відображається на рахунку використання скоригованого наявного доходу. Цей рахунок характеризує розподіл скоригованого наявного доходу на фактичне кінцеве споживання і заощадження.

Процес розшарування суспільства на теренах України різко загострився у зв'язку з переходом до ринкових умов господарювання, що зумовило впровадження у національну статистичну практику блоку показників, які широко використовуються в міжнародній статистичній практиці для аналізу соціально-економічної диференціації населення. В основу дослідження диференціації домогосподарств за рівнем матеріальної забезпеченості покладені такі критерії як показники грошових та загальних доходів.

Грошові доходи складаються з суми грошових і натуральних (у грошовій оцінці) надходжень, одержаних членами домогосподарства у вигляді оплати праці (за виключенням прибуткового податку та обов'язкових відрахувань), доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості, доходів від власності у вигляді відсотків, дивідендів, продажу акцій та інших цінних паперів, надходжень від продажу нерухомості, особистого й домашнього майна, худоби, продукції особистого підсобного господарства та продуктів, отриманих у порядку самозаготівель, пенсій, стипендій, соціальної допомоги (пільг та субсидій готівкою на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії та палива, компенсаційних виплат за невикористане право на санаторно-курортне лікування, за пільговий проїзд окремих категорій громадян тощо), грошової допомоги від родичів та інших осіб, а також інших грошових доходів [32].

Загальні доходи складаються з грошових доходів, а також вартості спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного домогосподарства (за винятком поточних витрат на її виробництво), в порядку самозаготівель, суми безготівкових пільг та субсидій на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії та палива, суми безготівкових пільг на оплату телефону, проїзду у транспорті, товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо, вартості подарованих родичами та іншими особами продовольчих товарів [32].

Сукупні ресурси у домогосподарств формуються із загальних доходів, а також суми використаних заощаджень, приросту в обстежуваному періоді позик, кредитів, боргів, узятих домогосподарством, а також повернених домогосподарству боргів. Цей показник відображає потенційні ресурси домогосподарства, які населення може використати для споживання матеріальних благ та послуг і для заощадження [32].

Для аналізу нерівності в економічному становищі будується розподіл населення за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів, який дає можливість здійснювати порівняльну оцінку добробуту окремих груп населення. Особливу увагу при цьому приділяють низькодохідним соціальним групам, оскільки такий аспект дослідження необхідний для вироблення цілеспрямованої соціальної політики держави.

У 1999–2006 рр. в якості критерію диференціації застосовувався показник "середньодушові сукупні витрати". Починаючи з 2011р., при розрахунках середньодушових показників витрат і ресурсів, а також показників диференціації населення та домогосподарств за рівнем матеріального добробуту використовується шкала еквівалентності [138]. У табл. 1.1.2 наведені дані щодо групування населення України за показниками середньодушових еквівалентних загальних доходів за 2005-2014 рр. [19].

За даними табл. 1.1.2, у 2013 р. майже у 60% населення України середньодушові еквівалентні загальні доходи на місяць становили 1200,1–2280,0 грн., у 17% населення – 2280,1–3000,0 грн, у 11,5% населення – в межах 480–1200,0 грн, тоді як середньорічний розмір прожиткового мінімуму (за даними Державної служби статистики України у 2013 р. становив 1113,67 грн у середньому на одну

особу на місяць). У 2014 р. загальні доходи населення дещо зросли: у 9,4% населення середньодушові еквівалентні загальні доходи на місяць становили 480–1200,0 грн, у 58,8% населення – 1200,1–2280,0 грн, майже у 20% – 2280,1-3000,0 грн, у 12,3% – вище 3000,0 грн.

Таблиця 1.1.2

Розподіл населення за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів

(%)

Середньодушові еквівалентні загальні доходи на місяць, грн.	**2005 р.**	**2006 р.**	**2007 р.**	**2008 р.**	**2009 р.**	**2010 р.**	**2011 р.**	**2012 р.**	**2013 р.**	**2014 р.**
до 480,0	37,3	21,5	9,3	2,5	1,9	0,7	0,2	0,3	0,1	0,1
480,1–840,0	62,7	78,5	45,1	21,2	17,1	8,0	5,0	3,1	2,3	1,4
840,1–1200,0	–	–	45,6	32,1	32,0	26,0	18,7	12,9	9,1	7,9
1200,1–1560,0	–	–	–	21,1	22,1	27,0	26,7	23,9	21,3	19,2
1560,1–1920,0	–	–	–	11,2	12,5	16,4	20,0	21,1	22,1	23,1
1920,1–2280,0	–	–	–	11,9	14,4	21,9	29,4	14,4	16,6	16,5
2280,1–2640,0	–	–	–	–	–	–	–	9,4	10,4	11,7
2640,1–3000,0	–	–	–	–	–	–	–	5,6	6,7	7,8
3000,1–3360,0	–	–	–	–	–	–	–	3,0	4,3	4,6
3360,1–3720,0	–	–	–	–	–	–	–	2,2	2,0	2,5
понад 3720,0	–	–	–	–	–	–	–	4,1	5,1	5,2

Джерело: [32]

Світова методологія обстеження домогосподарств орієнтована саме на грошові доходи, але в Україні, де поширені бартер, натуральна оплата праці, тіньова зайнятість, а населення з певних причин вимушене приховувати значну частину доходів від реєстрації, існують суттєві розбіжності між заявленими та фактичними доходами. Як останні можна розглядати здійснені протягом періоду спостереження витрати.

У 2014 р. сукупні витрати в середньому на одне домогосподарство на місяць по Україні склали 4048,9 грн., що лише на 6% більше, ніж у 2013 р. (3820,3 грн.). Відносно невеликий приріст може бути умовлений скороченням грошових доходів, насамперед оплати праці, зростанням споживчих цін на продовольчі товари та

платні послуги, офіційно встановленим рівнем прожиткового мінімуму в сумі 1176,0 грн, що лише на 5,5% більший, ніж у попередньому році, та низкою інших причин.

Споживані населенням товари задовольняють різні потреби. За ступенем значущості вони поділяються на товари першої необхідності (продукти харчування, житло і т. ін.), товари, менш необхідні (книги, телевізори, пральні машини тощо), предмети розкоші (делікатесні продукти харчування, особливо модний одяг, ювелірні вироби, дорогі меблі та ін.)

Для ґрунтовного аналізу використання ресурсів домогосподарств вивчаються грошові витрати та їх основна складова – споживчі витрати. Споживчі сукупні витрати населення України у 2014 р. становили 91,6% усіх сукупних витрат. У структурі споживчих сукупних витрат більшу частку займають витрати на продукти харчування та безалкогольні напої. Ці витрати були найбільшими у 2005 р. – 56,6%, найменшими у 2008 р. – 48,9% та становили 51,9 % у 2014 р. (рис. 1.1.3).

В економіці розвинених країн на харчування витрачається в середньому до 20% усіх доходів. Коли на харчування витрачається 50–60% ресурсів населення, країна вважається бідною і більша частка населення є малозабезпеченою.

Рис. 1.1.3. Структура споживчих сукупних витрат домогосподарств за період 2005–2014 рр.

Джерело: розраховано автором за даними [32]

Споживчий кошик українця є швидше фізіологічним, ніж соціальним, оскільки найбільшу частку усіх витрат населення становлять витрати на продукти харчування.

Роль соціальної статистики в дослідженні споживання продуктів харчування населенням України автором вбачається першочерговою. Соціальні умови та процеси ринкової економіки, на нашу думку, визначають головні цілі та завдання статистичного вивчення споживання продуктів харчування населенням України, рис. 1.1.4.

Рис. 1.1.4. Головні завдання статистичного вивчення споживання продуктів харчування населенням України

Джерело: складено автором

З цієї позиції, найважливішими аспектами статистичного вивчення споживання продуктів харчування населенням України слугують аналіз рівня

забезпечення населення необхідними продуктами, аналіз пропорційності розподілу доходів (витрат) між окремими групами населення й оцінювання показників бідності населення, що є найбільш важливими блоками модельного набору соціальних індикаторів рівня життя населення.

1.2 Висвітлення статистики споживання населення у наукових дослідженнях і нормативних актах України

Наголошуючи на значущості соціально орієнтованої економіки, слід підкреслити актуальність дослідження такого об'єкта як створення та споживання населенням матеріальних благ і послуг. Вивчення та оцінка робіт попередників, на нашу думку, є необхідною передумовою зазначеного дослідження. Тому автором поставлено завдання проаналізувати наукові розробки вчених щодо споживання населення України в ієрархічно-логічному порядку, рис. 1.2.1.

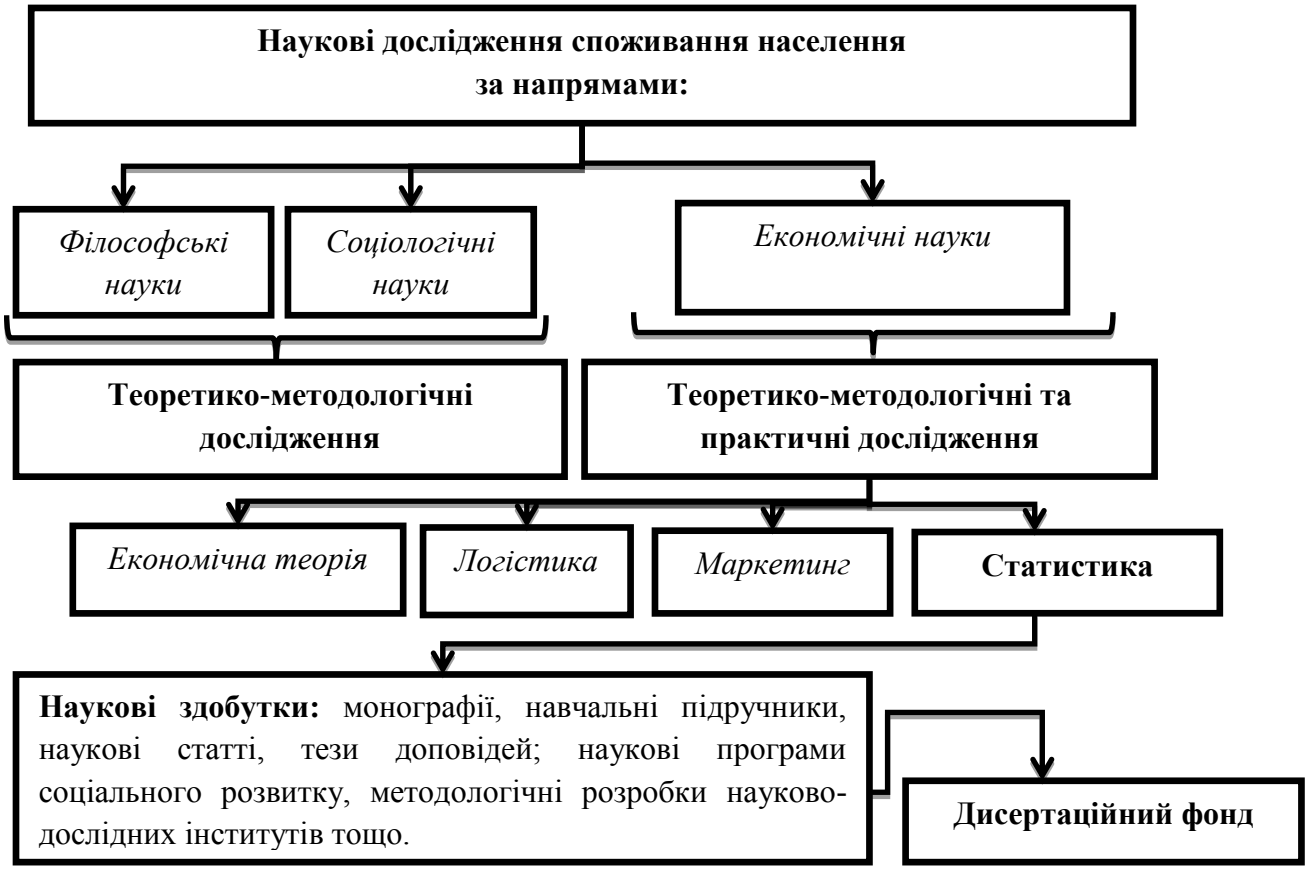

Рис. 1.2.1. Наукові напрями дослідження споживання товарів

Джерело: складено автором

Проблеми споживання привертають увагу не тільки економістів, а й соціологів та філософів, які прагнуть розвивати спеціальні теорії споживання. Значний внесок у вивчення цієї проблематики зробили Т. Веблен, А. Маслоу, Д. Рітцер [18, 92, 147]. Наукові погляди на масове споживання викладено в працях Т. Адорно, Г. Маркузе, У. Ростоу [91, 151, 183].

Ідея, що споживання стає однією з ключових сфер сучасного суспільства й засобом конструювання соціальної ідентичності, способу життя, покладена в основу концепцій Ж. Бодрійяра, Дж. Гелбрейта, Е. Фромма [9, 31, 181]. Специфіку впливу різних факторів та системних детермінант на поведінку споживачів досліджували Ж.-Ж. Ламбен, В. Паккард, Д. Слейтер [81, 120].

Корисні результати теоретичного та методологічного вивчення й управління поведінкою споживачів, які ґрунтуються на даних зарубіжних досліджень, містять напрацювання російських колег В. Автономова, Н. Альошиної, В. Верховіна, Т. Заславської, В. Ільїна, О. Овсянникова, І. Петтай, В. Радаєва, Н. Рімашевської, Л. Ростовцевої та ін. [2, 108, 109, 141, 146].

Споживання як різновид соціальних практик та соціальний інститут масового суспільства не залишилося поза увагою українських соціологів. Його дослідженню присвятили увагу Н. Лисиця, М. Лукашевич, Ю. Пачковський, Т. Петрушина, В. Пилипенко, В. Полторак, В. Резнік, Є. Суїменко, В. Тарасенко та ін. [122, 142, 168].

В економічній науці проблема споживання товарів та послуг населенням є далеко не новою. Дослідженням різних аспектів споживання займались класики економічної науки Є. Бем-Баверк, Л. Вальрас, Т. Веблен, Дж.Р. Хікс, Г. Госен, Е. Енгель, Дж. Кейнс, Т. Мальтус, К. Маркс, А. Маршал, К. Менгер, В. Парето, А. Пігу, Д. Рікардо, С. Сісмонді, А. Сміт, Є. Слуцький, М. Туган-Барановський, А. Тюрго [13, 14, 93, 125, 182, 188, 189].

Різні аспекти особистого споживання продуктів харчування висвітлено у працях зарубіжних учених – А. Дітона, С. Хіманса, Дж. Кирни, К. Огдена, Дж. Путхема [190, 191, 192, 196].

Значний внесок у макроекономічне моделювання споживання домогосподарств в Україні внесли сучасні вітчизняні вчені М. Ватаманюк, В. Геєць, А. Іваніна, О. Коцьо , І. Лук'яненко, М. Соколик, Я. Стельмашенко, В. Фомішина. та інші [15, 16, 23, 48, 71, 72, 86, 160, 165, 179, 180]. Дослідженням доходів та витрат домогосподарств займались О. Біттер, Л. Гальків, В Гнєушева, В. Дорош, В. Железняк, К. Кощенко, Н. Романчук, О. Рудницька, В. Саріогло, М. Тарасюк, П. Шваб [8, 21, 26, 36, 43, 73, 150, 152, 155, 169, 185].

Оцінюванню тенденцій індивідуального споживання присвячені праці таких українських учених-економістів як Б. Пасхавер, Л. Ліпич, М. Сявавко, І. Твердохліб, Г. Цегелик, В. Юринець та інших [170, 171, 172]. Дослідженню споживання продуктів харчування присвятили увагу В. Власов, С. Герасименко, Я. Довгенко, Г. Мєняйлова ,О Митченок, А. Новосельцева, О. Піскунова, О Сегеда [20, 24, 35, 95, 99, 106, 124, 156].

Автором проаналізовано фонд зі статистики кандидатських та докторських дисертацій. Дослідження статистиків, які пов'язані з рівнем життя населення, доходами та витратами населення, обстеженням умов життя домогосподарств України, споживанням різного роду продуктів тощо, представлені в табл. 1.2.1.

Таблиця 1.2.1

Дисертації вітчизняних науковців-статистиків, де розглядаються питання споживання населення

ПІБ автора дисертації	Назва дисертації	Рік захисту
М. Ю. Огай	Статистичне оцінювання бідності для регіонів України	2004
Л. М. Лавриненко	Статистика кінцевих споживчих витрат домогосподарств у системі національних рахунків та ВВП	2004
Р. П. Задорожна	Методологічні засади статистичного дослідження соціальної структури суспільства	2005
О. Ю. Мірошниченко	Статистичне оцінювання рівня життя населення	2008
Г. І. Терещенко	Методи об'єднання результатів статистичних обстежень домогосподарств	2008

Джерело: складено автором

М. Огай у своєму дослідженні розкрила проблеми забезпечення статистичної надійності оцінок бідності для регіонального рівня України [110]. Автором систематизовано методичне й інформаційне забезпечення дослідження бідності, обґрунтовано об'єктивний характер проблеми недостатньої надійності оцінок бідності для регіонального рівня в разі їх вимірювання за даними вибіркового обстеження. Досліджено та удосконалено методологічні засади непрямого оцінювання показників бідності для рівня регіонів.

Також розроблено підходи до застосування методу композиційного оцінювання. На основі комплексного аналізу одержаних результатів сформульовано висновки та пропозиції щодо використання розроблених методів під час реалізації моніторингу бідності в Україні, оскільки надійне вимірювання бідності на різних територіальних рівнях украй потрібне для обґрунтування ефективних управлінських рішень при розробленні національних та регіональних програм боротьби з бідністю. Проведений аналіз оцінок показників бідності, визначених за даними ОУЖД на рівні регіонів України, довів їх недостатню надійність та продемонстрував значне коливання значень у межах довірчих інтервалів.

Л. Лавриненко присвятила своє дослідження питанням адаптації кінцевих споживчих витрат домогосподарств у міжнародній Системі національних рахунків і ВВП щодо їх побудови та використання з урахуванням сучасних соціально-економічних умов України та існуючої інформаційної бази [80].

Автором розроблено наукові підходи до інтегрування кінцевих споживчих витрат у ВВП із даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України. Це не лише дозволяє визначати їх величину, але й наводити у ВВП їх структуру за окремими соціально-економічними типами, а також здійснювати коректні міжнародні порівняння.

Також автором було проаналізовано результати Проекту міжнародних порівнянь ВВП України і ряду зарубіжних країн за окремими групами кінцевих споживчих витрат домогосподарств у ВВП, які базуються на показниках паритету купівельної спроможності.

У своєму науковому дослідженні Р. Задорожна розглянула сутність та основні концепції соціальної структури суспільства; автором внесено пропозиції щодо вдосконалення методології її статистичного аналізу [45]. Також систематизовано теоретичні та методологічні підходи до вивчення будови суспільства й обґрунтовано переваги застосування теорій соціальної стратифікації як теоретичної бази досліджень, що уможливлює застосування статистичних методів багатовимірної класифікації.

Таким чином, автором доведено необхідність перегляду меж інтервалів групування населення за розміром середньодушових сукупних витрат і систематизовано критерії виділення середнього класу.

У дисертації О. Мірошниченко розкрито соціально-економічний зміст категорії “рівень життя”; розроблено класифікацію факторів впливу на об’єкт дослідження; запропоновано власну систему показників для оцінювання рівня життя населення; проаналізовано різні підходи до побудови інтегральних показників рівня життя населення [97]. Також розглянуто існуюче інформаційне забезпечення статистичного оцінювання рівня життя населення. Визначено сутність соціальних нормативів та їх роль у статистичному оцінюванні життєвого рівня населення. Автором проведено порівняльне оцінювання рівня життя населення за типом місцевості та за економічними районами України й здійснено поквартальне прогнозування сукупних витрат міських і сільських домогосподарств на 2007–2008 рр.

Г. Терещенко у своєму дослідженні розробила методологічні положення та методичне забезпечення об’єднання результатів статистичних обстежень домогосподарств [173]. Об’єкт дослідження – результати статистичних обстежень домогосподарств населення, які можуть бути використані для ефективного вимірювання соціально-економічних явищ та процесів.

Автором розроблено метод приєднання даних вибіркових обстежень домогосподарств з урахуванням дизайну вибірок, змішаний метод злиття даних різних вибіркових обстежень домогосподарств на основі використання моделей взаємозв’язку на категоріальних змінних та методу імпутації з підбором,

комбінований метод статистичного об’єднання первинних даних різних вибіркових обстежень домогосподарств.

Проведений аналіз свідчить про те, що питанням споживання приділено багато напрацювань теоретичного характеру (розроблення різних теорій споживання (філософських, соціологічних, економічних); концепцій споживання; підходів тощо). При цьому дослідники у своїх роботах лише певною мірою використовують статистичну базу як інформаційне джерело та теоретико-методологічну основу для досліджень.

Отже, науково-методологічні напрацювання та практичні результати дослідження споживання населення України окреслено в небагатьох дисертаціях зі статистики. З огляду на це в умовах розвитку соціально орієнтованої економіки України на шляху до Європейського співтовариства обрана тематика набуває особливої актуальності.

Законодавство України у сфері виробничої діяльності щодо створення споживчих товарів та послуг базується на Конституції України [68], Господарському кодексі України [28], Законі України “Про захист прав споживачів” [134], указах Президента України та постановах Кабінету Міністрів України [33, 129, 132, 133], нормативно-правових актах інших органів державної влади та місцевого самоврядування, а також інших нормативних документах.

Господарський кодекс України визначає правові засади господарської діяльності (господарювання), яка базується на різноманітності суб’єктів господарювання різних форм власності. Він регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб’єктами господарювання, а також між цими суб’єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання [28].

Держава забезпечує захист інтересів громадян. Споживачам надається можливість вільного вибору товарів (послуг), набуття знань і кваліфікації, необхідних для прийняття самостійних рішень під час придбання та використання товарів (послуг) відповідно до потреб і гарантує придбання або одержання іншим

законним способом товарів (послуг) в обсягах, що забезпечують рівень споживання, достатній для підтримання здоров'я та життєдіяльності.

Гарантований рівень споживання забезпечується стимулюванням виробництва товарів, запровадженням за необхідності нормованого розподілу товарів, якщо немає гарантій вільного придбання їх кожним споживачем.

Право споживачів на задоволення основних потреб реалізується шляхом визнання права на "гарантований рівень споживання" та гарантії держави на забезпечення їм "рівня споживання, достатнього для підтримання здоров'я і життєдіяльності". Споживач має право вимагати від продавця, щоб якість придбаного ним товару відповідала вимогам нормативних документів, умовам договорів, а також інформації про товар, яку надає продавець [134]. У разі виявлення недоліків або фальсифікації товарів упродовж гарантійного або інших термінів, установлених обов'язковими для сторін правилами чи договором, споживач має право за своїм вибором вимагати від продавця:

а) безоплатного усунення недоліків товару або відшкодування витрат на їх виправлення споживачем чи третьою особою;

б) заміни на аналогічний товар належної якості;

в) відповідного зменшення його купівельної ціни;

г) заміни на такий саме товар іншої моделі з відповідним перерахуванням купівельної ціни;

д) розірвання договору та відшкодування збитків, яких він зазнав.

Вимоги споживача пред'являються за його вибором продавцеві за місцем купівлі товару, виробникові або підприємству, що виконує їх функції, за місцем знаходження споживача. Продавець, виробник або підприємство, що виконує їхні функції, зобов'язані прийняти товар неналежної якості у споживача і задовольнити його вимоги [134].

Споживач має право на те, щоб товари за належних умов їх використання, зберігання чи транспортування були безпечними для його життя, здоров'я, навколишнього природного середовища, а також не завдавали шкоди його майну. За відсутності нормативних документів, що містять обов'язкові вимоги до товару,

використання якого може завдати шкоди життю, здоров'ю споживача, навколишньому природному середовищу, а також майну споживача, відповідні органи державної виконавчої влади, що здійснюють державний захист прав споживачів, зобов'язані негайно заборонити випуск і реалізацію таких товарів. Споживач має право на одержання необхідної, доступної та достовірної інформації про товари, що забезпечує можливість компетентного вибору їх [134].

Інформація про товари повинна містити:

- назви нормативних документів, вимогам яких має відповідати товар;
- перелік основних споживчих властивостей товарів, а щодо продуктів харчування – склад (включно з переліком використаних у процесі їх виготовлення інших продуктів харчування і харчових домішок), калорійність, вміст шкідливих для здоров'я речовин порівняно з обов'язковими вимогами нормативних документів і протипоказань щодо застосування; ціну та умови придбання товарів;
- дату виготовлення;
- гарантійні зобов'язання виробника;
- правила й умови ефективного використання товарів;
- термін служби (придатності) товарів, відомості про необхідні дії споживача після його завершення, а також про можливі наслідки в разі невиконання цих дій;
- найменування й адресу виробника і підприємства, яке здійснює його функції, щодо прийняття претензій від споживача, а також проводить ремонт, технічне обслуговування.

Якщо товари підлягають обов'язковій сертифікації, споживачеві має надаватися інформація про їхню сертифікацію.

Щодо товарів, які за певних умов можуть бути небезпечними для життя, здоров'я споживача та його майна, виробник (продавець) зобов'язаний довести до відома споживача інформацію про них і можливі наслідки їхнього впливу [134].

Під час розгляду вимог споживача про відшкодування збитків, завданих недостовірною або неповною інформацією про товари чи недбалою рекламою, Закон вимагає виходити з припущення, що у споживача немає спеціальних знань про властивості й характеристики товарів, які він купує.

Держава створює умови для здобуття споживачами потрібних знань щодо реалізації їхніх прав. Конкретні права споживачів, механізм реалізації захисту цих прав та відносини між споживачами товарів (послуг) і виробниками (продавцями) регулюються Законом України “Про захист прав споживачів” та іншими законодавчими актами.

Щоб убезпечити споживачів від неякісної продукції, фальсифікацій та інших недоліків, держава регулює діяльність суб’єктів господарювання (рис. 1.2.2).

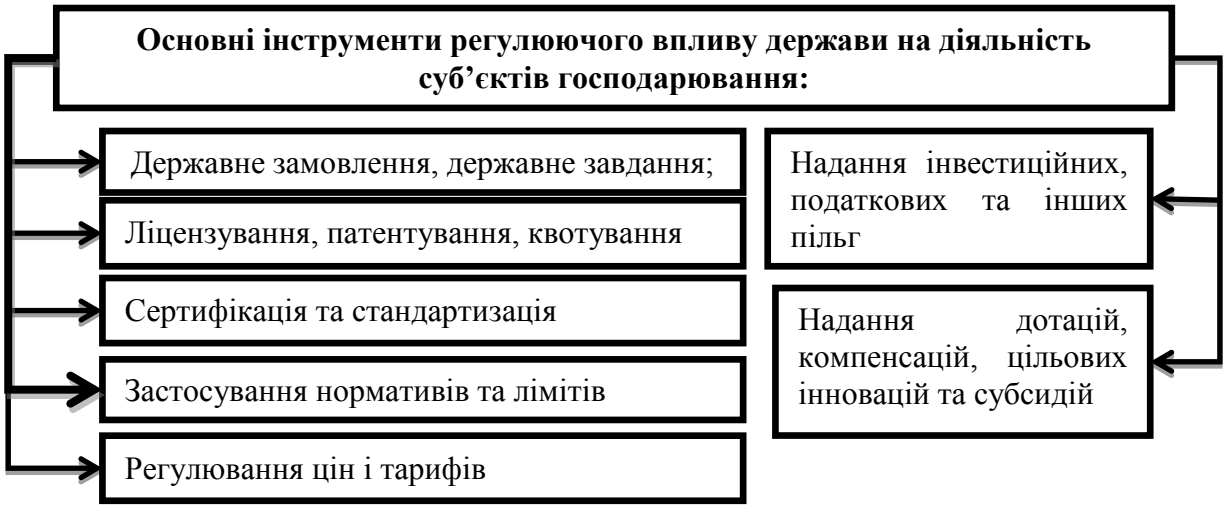

Рис. 1.2.2. Інструменти державного регулювання діяльності суб’єктів господарювання

Джерело: складено автором

Вимоги до суб’єктів господарювання щодо сировини, показників якості, методів аналізу, упаковки, маркування, транспортування, приймання і зберігання продовольчих товарів детермінуються стандартами та технічними умовами. В Україні сформована система нормативних документів зі стандартизації, яка охоплює:

- державні стандарти України – ДСТУ;
- галузеві стандарти України – ГСТУ;
- стандарти науково-технічних та інженерних товариств і спілок України – СТТУ;
- стандарти підприємств – СТП;
- технічні умови України –ТУУ.

Галузеві стандарти України розробляють на продукцію за відсутності державних стандартів України чи в разі необхідності встановлення вимог, які перевищують або доповнюють вимоги держстандартів.

Технічні умови України містять вимоги, що регулюють відносини між постачальником (розробником, виготовлювачем) і споживачем (замовником) продукції. Інші стандарти мають сферу застосування – в окремих галузях знань, у межах конкретного підприємства та ін.

Державним стандартам присвоюють позначення, яке складається з індексу (ДСТ), скороченої назви держави (У), реєстраційного номера і двох останніх цифр року затвердження або перегляду стандарту.

Назва технічних умов складається з індексу документу (ТУ), скороченої назви держави (У), коду підприємства (організації) – власника оригінала ТУ за Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України (вісім знаків), двох останніх цифр року затвердження.

Державні стандарти України затверджуються без обмеження терміну їхньої дії та є обов’язковими для всіх суб’єктів господарювання, незалежно від форми власності.

З 1991 року діє Закон України “Про захист прав споживачів” [134]. Статтею четвертою другого розділу цього закону передбачено, що споживачі під час придбання, замовлення або використання продукції, яка реалізується на території України, для задоволення своїх особистих потреб мають право на:

1) захист своїх прав державою;

2) належну якість продукції та обслуговування;

3) безпеку продукції;

4) необхідну, доступну, достовірну та своєчасну інформацію про продукцію, її кількість, якість, асортимент, а також про її виробника (виконавця, продавця);

5) відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої внаслідок недоліків продукції (дефекту в продукції), відповідно до закону;

6) звернення до суду та інших уповноважених державних органів за захистом порушених прав;

7) об’єднання в громадські організації споживачів (об’єднання споживачів).

Стаття 5 цього закону регулює захист прав споживачів, які можуть вільно обирати продукцію, а також гарантує придбання або одержання продукції іншими законними способами в обсязі, що забезпечує рівень споживання, достатній для підтримання здоров’я і життєдіяльності. Цей захист здійснюють центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів, місцеві державні адміністрації, органи, що здійснюють державний санітарно-епідеміологічний нагляд, інші державні органи, органи місцевого самоврядування згідно з законодавством, а також суди [134].

Стаття 6 цього закону регламентує права споживача на належну якість продукції, а саме:

1. Продавець (виробник, виконавець) зобов’язаний передати споживачеві продукцію належної якості, а також надати інформацію про цю продукцію.

2. Продавець (виробник, виконавець) на вимогу споживача зобов’язаний надати йому документи, які підтверджують належну якість продукції.

3. Вимоги до продукції щодо її безпеки для життя, здоров'я і майна споживачів, а також навколишнього природного середовища встановлюються нормативними документами. Щодо окремих груп продукції зазначені вимоги встановлюються законами та іншими нормативно-правовими актами. На товари, що ввозяться на територію України, повинен бути передбачений законодавством документ, який підтверджує їх належну якість.

4. Забороняється введення в обіг фальсифікованої продукції.

5. Виробник (виконавець) зобов’язаний забезпечити використання продукції за призначенням протягом строку її служби, передбаченого нормативним документом або встановленого ним за домовленістю із споживачем, а в разі відсутності такого строку – протягом десяти років. Виробник (виконавець) зобов'язаний забезпечити технічне обслуговування та гарантійний ремонт продукції, а також її випуск і поставку для підприємств, що здійснюють технічне обслуговування та ремонт, у необхідному обсязі та асортименті запасних частин

протягом усього строку її виробництва, а після зняття з виробництва – протягом строку служби, в разі відсутності такого строку – протягом десяти років.

6. Реалізація інтересів споживачів у встановленні вимог до належної якості продукції забезпечується правом участі споживачів та їх об'єднань у розробленні нормативних документів згідно із законодавством [134].

Відповідно до цього Закону, в Україні створено систему державних органів у справах захисту прав споживачів на чолі з Державним комітетом України з питань технічного регулювання та споживчої політики, а також сформовано мережу громадських організацій споживачів (об’єднання споживачів). Закон визначив широке коло повноважень зазначеного комітету та його територіальних органів. Їм надано право:

- давати суб’єктам господарювання обов’язкові до виконання приписи щодо припинення порушень прав споживачів;
- перевіряти у суб’єктів господарювання сфери торгівлі дотримання вимог щодо безпеки товарів, а також додержання правил торгівлі й надання послуг;
- безплатно одержувати від суб’єктів господарювання, що перевіряються, необхідні нормативні документи чи відомості, які характеризують якість товарів (послуг), сировини, матеріалів, комплектуючих виробів, що використовуються для виробництва цих товарів (надання послуг);
- припиняти відвантаження і реалізацію товарів, що не відповідають вимогам нормативних документів, до усунення суб’єктами господарювання виявлених недоліків;
- забороняти суб’єктам господарювання реалізацію споживачам товарів (надання послуг): на які немає документів, що засвідчують їхню відповідність вимогам нормативних документів; на які в актах законодавства, нормативних документах встановлено обов’язкові вимоги щодо забезпечення безпеки життя, здоров’я, майна споживачів і охорони навколишнього природного середовища, якщо ці товари не мають сертифіката відповідності; завезених на територію України без документів, які підтверджують належну якість їх;

- приймати рішення щодо тимчасового припинення діяльності підприємств роздрібної торгівлі (секцій, відділів, складів) незалежно від форм власності, що систематично реалізують недоброякісні товари, порушують правила торгівлі, умови зберігання й транспортування товарів до усунення виявлених недоліків;
- подавати до суду позови щодо захисту прав споживачів;
- накладати на суб'єктів господарювання сфери торгівлі, зокрема й на громадян-підприємців, стягнення в разі порушення ними законних прав споживачів.

За порушення законодавства про захист прав споживачів Закон встановив матеріальну відповідальність суб'єктів господарювання сфери торгівлі, зокрема і громадян-підприємців. Розміри штрафних санкцій наведено в табл. 1.2.2.

Захист прав споживачів, передбачених законодавством, здійснюється судом. При задоволенні вимог споживача суд одночасно розв'язує питання щодо відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Закон звільняє споживачів від сплати державного мита за позовами, що пов'язані з порушенням їхніх прав.

Важливими нормативно-правовими актами, що регулюють діяльність у сфері роздрібної торгівлі, є укази Президента України щодо посилення державного захисту прав споживачів та державного регулювання відносин у сфері торгівлі, а також правила торговельного обслуговування населення та інші нормативно-правові акти, ухвалені Кабінетом Міністрів України.

Указом Президента України від 5 липня 1995 року № 560/95 створено Міністерство зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі України. Його головними завданнями в сфері торгівлі є:

- реалізація державної політики щодо розвитку роздрібної та оптової торгівлі на основі використання ринкових механізмів господарювання, здійснення технічної політики у сфері торговельної діяльності;
- сприяння формуванню та товарному насиченню споживчого ринку, виробництву товарів, розширенню їх асортименту та поліпшенню якості з урахуванням попиту населення;

- розроблення та запровадження правил торгівлі, забезпечення контролю за додержанням цих правил, здійснення заходів щодо вдосконалення організації торговельного обслуговування [129].

Таблиця 1.2.2

Розміри штрафів за порушення прав споживачів

Вид порушення	Величина штрафу
1. Виявлені недоліки чи фальсифікації товару впродовж гарантійного або інших термінів, установлених обов'язковими для сторін документами	Десятикратний розмір вартості цього товару
2. Реалізація товару, який не відповідає вимогам нормативних документів	50% вартості, одержаної для реалізації партії товару
3. Реалізація товару, що підлягає обов'язковій сертифікації, але не має сертифіката відповідності	50% вартості, одержаної для реалізації партії товару
4. Реалізація товару, який не відповідає вимогам нормативних документів стосовно безпеки для життя, здоров'я та майна споживачів і навколишнього природного середовища	300% вартості одержаної для реалізації партії товару
5. Реалізація товару, забороненого до випуску та реалізації відповідним державним органом	500% вартості одержаної для реалізації партії товару
6. Реалізація небезпечного товару (отрути, отрутохімікатів, вибухо- та вогненебезпечної речовини тощо) без попереджувального маркування, а також без інформації про правила й умови безпечного використання	100% вартості, одержаної для реалізації партії товару
7. Відсутність необхідної доступної та достовірної інформації про товар	30% вартості, одержаної для реалізації партії товару
8. Реалізація товару, термін придатності якого минув	200% вартості залишку одержаної для реалізації партії товару
9. Порушення умов договору між споживачем і продавцем щодо надання послуг	100% вартості послуги

Джерело: складено автором за [134]

Правила продажу окремих видів товарів регламентують порядок приймання, зберігання, підготовки до продажу та продаж цих товарів через роздрібну

торговельну мережу, а також визначають вимоги стосовно дотримання прав споживачів щодо належної якості товару та рівня торговельного обслуговування.

У Правилах продажу продовольчих товарів, розроблених і затверджених Міністерством зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі України, зазначено, що вони поширюються на всі суб'єкти господарювання, незалежно від форм власності, які здійснюють на території України роздрібний продаж продовольчих товарів [129].

Суб'єкти господарювання, згідно з Правилами, зобов'язані забезпечити стан торговельних приміщень для роздрібного продажу продовольчих товарів на рівні, що відповідає санітарно-гігієнічним, технологічним і протипожежним нормам, установленим для приймання, зберігання та реалізації харчових продуктів. Заборонено приймати, зберігати та продавати продовольчі товари, що швидко псуються, без використання холодильного обладнання.

Суб'єкт роздрібної торгівлі харчовими продуктами повинен мати санітарні правила, зареєстрований санітарний журнал і санітарні книжки працівників. У Правилах визначено особливості продажу окремих груп товарів:

- хліба і хлібобулочних виробів;
- кондитерських виробів і меду;
- круп, макаронних виробів, борошна, крохмалю;
- цукру та кухонної солі;
- м'яса та м'ясопродуктів;
- молока, молокопродуктів, майонезу, морозива, харчових жирів, сиру, яєць курячих харчових;
- риби і риботоварів;
- безалкогольних та слабоалкогольних напоїв [129].

Окремими правилами регламентується роздрібна торгівля тютюновими виробами. За кожним із видів продовольчих товарів встановлено терміни реалізації та вимоги до їх зберігання. Продаж алкогольних напоїв регулюється окремими "Правилами роздрібної торгівлі алкогольними напоями", затвердженими постановою Кабінету Міністрів Укаїни від 30.07.1996 року № 854 [133].

Водночас із розвитком товарного ринку розробляються нові й удосконалюються чинні законодавчі та нормативно-правові акти. Знання й виконання законодавства і нормативних документів забезпечує уникнення свавілля на споживчому ринку, насичення його якісними товарами, які відповідають зростаючим вимогам споживачів, що у підсумку поліпшує торговельне обслуговування населення.

1.3 Місце продуктів харчування у міжнародних, європейських та національних статистичних класифікаціях

Трансформація української економіки як складової елемента європейської економічної системи вимагає уваги в контексті комплексного статистичного аналізу, моделювання процесів розвитку усіх ланок економіки та їх прогнозування. Тенденції розвитку видів економічної діяльності потребує особливої уваги з боку статистики.

Важливим інструментом упорядкування, групування, аналізу, зберігання й ефективного пошуку інформації при вивченні соціально-економічних явищ і процесів є класифікації та класифікатори.

Ключові напрацювання у галузі базових національних статистичних класифікацій, гармонізованих з міжнародними та європейськими стандартами, належать Н. Парфенцевій [121]. Окремі аспекти статистичного вивчення класифікацій України висвітлені у працях провідних українських статистиків С. Герасименка, А. Головача, В. Гладкової, А. Єріної, О. Лугіної, Л. Момотюк, І. Манцурова, О. Осауленка, В. Михайлова та інших учених [27, 42, 89, 90, 115].

Класифікації слугують інформаційною базою для аналізу структури та структурних зрушень в економіці, вимірювання ступеня концентрації та диференціації соціально-економічних явищ і процесів, оцінювання збалансованості окремих складових тощо.

За умов сучасних ринкових перетворень одним з найважливіших джерел розвитку національної статистики, адаптованої до умов глобалізованої економіки, є створення та впровадження сучасної системи національних статистичних класифікацій, тісно пов'язаних з міжнародними (табл. 1.3.1).

Таблиця 1.3.1

Види класифікацій (світові, європейські, національні)

Статистичний стандарт	**Види діяльності**	**Продукція**		**Товари**	
Світовий	ISIC	CPC		HS	SITS
Європейський	NACE	CPA	PRODCOM	CN	
Національний	КВЕД	СКП	НПП	УКТЗЕД	

Джерело: узагальнено автором за [66, 104, 121, 131]

До основних світових економічних класифікацій належать:

- Міжнародна стандартна галузева класифікація усіх видів економічної діяльності (ISIC);
- Центральна класифікація продукції (CPC);
- Гармонізована система опису та кодування товарів (HS).

Міжнародна стандартна галузева класифікація усіх видів економічної діяльності та Центральна класифікація продукції розроблені Статистичною комісією ООН, а Гармонізована система опису та кодування товарів– Радою митного співтовариства.

Метою розробки класифікації ISIC є групування видів економічної діяльності, що дозволяє вивчати поведінку економічних об'єктів та використовувати статистичні дані, зібрані в учасників економічної діяльності. Об'єктом класифікації ISIC є види економічної діяльності.

Для кодування в ISIC використовують чотиризначний літерно-цифровий десятковий код. Розділи позначені великими буквами латинської абетки, а на решті рівнів використовують цифри.

Метою створення Центральної класифікації продукції є опис економіки країни з огляду на вироблену та спожиту продукцію. Об’єктом класифікації CPC є способи виробництва, сировина, необхідна для виготовлення продукції, тощо. Для кодування в CPC використовують п’ятизначний цифровий код.

Гармонізована система опису та кодування товарів розроблена у 1983 році для визначення митних тарифів і використовується у статистиці зовнішньої торгівлі. Призначення HS полягає у контролі та обліку переміщення товарів через кордони митних територій, вона застосовується для ліцензування, квотуванні тощо. Об’єктом класифікації HS є товари та послуги, які транспортуються через кордон.

SITS – Міжнародна стандартна торговельна класифікація, розроблена ООН за ознакою ступеня обробки товарів та з метою зіставлення й аналізу показників розвитку зовнішньої торгівлі різних країн, а також для дослідження товарної структури міжнародної торгівлі.

Статистична класифікація видів економічної діяльності у Європейському Співтоваристві (NACE) розроблена Статистичним управлінням Європейського Союзу (ЄС) у 1970 р. Остання редакція NACE набула чинності з 01.01.2009 р. За об’єктами ця класифікація аналогічна ISIC, проте порівняно з останньою NACE має більш деталізовану структуру.

Класифікація продукції за видами економічної діяльності Європейського Союзу (Statistical Classification of Products according to their Activities of the European Community – CPA) розроблена Євростатом на основі світових класифікацій ISIC та CPC.

Класифікатор видів промислової продукції Європейського Союзу (PRODCOM) призначений для вибіркових обстежень економіки країн ЄС. Метою розробки класифікатора є міжнародні порівняння, побудова стратегії для

просування товарів у рамках ГАТТ/СОТ, моніторинг ринків. Класифікація здійснюється на основі CPA.

Комбінована номенклатура (CN) використовується в ЄС для зовнішньої торгівлі та відповідає HS, але на відміну від останньої не включає послуги.

СКП – Статистична класифікація продукції та послуг, яка забезпечує інформаційну підтримку реалізації комплексу облікових функцій щодо продукції та послуг у межах робіт з державної статистики (гармонізована з CPA). СКП затверджена наказом Держкомстату України від 26.12.2006 року № 630 [32].

НПП – Номенклатура продукції промисловості, перелік продукції промисловості для статистики виробництва.

УКТЗЕД – Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності. Це систематизований перелік товарів, який включає код товару, його найменування, одиницю вимірювання та обліку. В УКТЗЕД товари систематизовано за розділами, групами, товарними позиціями, підпозиціями, найменування і цифрові коди яких уніфіковано з Гармонізованою системою опису та кодування товарів.

Запровадження Класифікації видів економічної діяльності в Україні розпочалося з 1 липня 1997 року. З моменту завершення його впровадження втратив чинність Загальний класифікатор галузей народного господарства, який діяв ще з часів Радянського Союзу.

КВЕД побудовано за ієрархічною системою кодування із застосуванням літерно-цифрового коду. Літерні позначення секцій та підсекцій використовуються як рубрикатор та не використовуються при кодуванні. Подальша деталізація секцій та підсекцій КВЕД – розділ, група, клас, підклас – позначається кодами [104].

Загальне кодове позначення об’єктів КВЕД має таку структуру:

Y XX. XX.

Y – секція (літери латинської абетки від A до U);

XX – розділ;

XX.X – група;

XX.XX – клас.

Структура КВЕД на рівні Y XX (розділ) відповідає міжнародній класифікації ISIC, а на рівні Y XX.XX (клас) – класифікації Європейського Союзу NACE.

Нова редакція КВЕД (ДК 009:2010), яка набула чинності з 1 січня 2012 року, є доволі згармонізованою з міжнародними класифікаціями. Структура КВЕД–2010 наведена в додатку А.

Споживчі товари та послуги класифікуються у центральній класифікації продукції у секції 2 “Харчові продукти, напої, тютюн; текстиль, одяг і шкіряні вироби”. На рівні Європейського Союзу споживчі товари та послуги класифікуються за аналогічними класифікаційними угрупованнями у Статистичній класифікації видів економічної діяльності у Європейському Співтоваристві та Класифікації продукції за видами діяльності.

Для статистичного вивчення й оцінювання статистики сімейних бюджетів статті грошових та сукупних витрат розроблені з урахуванням міжнародної класифікації індивідуального споживання товарів і послуг за цілями (КІСЦ) [66]. При розробленні національного рівня КІСЦ забезпечена зіставність позицій Номенклатури споживчих товарів та послуг для обстеження умов життя домогосподарств із позиціями СКП.

КІСЦ гармонізована з модельною Класифікацією індивідуального споживання за цілями Європейського Союзу – Classification ofIndividual Consumption by Purpose (COICOP-HBS). При розробленні європейської класифікації за основу було прийнято структуру та опис однієї з чотирьох класифікацій витрат за цілями системи національних рахунків – Classification of Individual Consumption According to Purpose (COICOP), яка була затверджена Статистичною Комісією Організації Об’єднаних Націй на її тридцятій сесії у березні 1999 року.

Споживчі товари та послуги за терміном користування в КІСЦ представлені на рис. 1.3.1.

Споживчі товари – товари, що використовуються населенням для особистого або загальносімейного споживання. Витрати домогосподарств згруповано за цілями споживання:

Товари короткострокового користування – це товари одноразового використання:

1. Продукти харчування та напої, фармацевтична продукція, товари для підтримки чистоти – мило, пральний порошок тощо;
2. Побутові товари – фільтри, паперові скатертини, серветки, кухонні рушники тощо

Товари довгострокового користування – це товари багаторазового або безперервного використання:

- меблі, предмети інтер'єру та килими;
- велика побутова техніка, інструменти та обладнання;
- медичні прилади та обладнання;
- автомобілі, мотоцикли;
- обладнання для прийому, запису та відтворення звуку і зображення, оптичні прилади, телефонне обладнання;
- предмети довгострокового користування для відпочинку поза домом та для відпочинку в приміщенні, музичні інструменти

Товари середньострокового користування – це товари, термін служби яких значно коротший за товари довгострокового користування, а їхня вартість – нижча:

- одяг, взуття та домашній текстиль;
- невеликі електричні побутові прилади;
- вироби зі скла, столовий посуд і предмети домашнього вжитку;
- невеликі інструменти та різне приладдя;
- запасні частини до транспортних засобів;
- носії для запису зображення і звуку;
- ігри, іграшки та товари для хобі;
- товари для подорожей та інші особисті речі;
- знаряддя для спорту, туризму і відпочинку на відкритому повітрі;
- книги.

Послуги

Рис. 1.3.1. Класифікація споживчих товарів та послуг за терміном користування

Джерело: складено автором за [66]

Для створення національної класифікації, відповідно до рекомендацій Євростату, було використано європейську класифікацію COICOP-HBS (2003) у незмінному вигляді. З метою адаптації європейської класифікації до національних

особливостей споживання був застосований кодифікатор товарів та послуг, який є складовою частиною програми ОУЖД.

КІСЦ призначена для застосування в обстеженні умов життя домогосподарств, обчислення індексу споживчих цін, розрахунку кінцевих споживчих витрат інституційного сектору домашніх господарств згідно з методологією СНР, міжнародних зіставлень валового внутрішнього продукту за категоріями витрат. КІСЦ забезпечує зіставлення національних статистичних даних, зокрема даних щодо кінцевих споживчих витрат сектору домашніх господарств, з відповідними даними країн Європейського Союзу та статистичних служб решти країн світу.

Ведення КІСЦ здійснюється департаментом планування та організації статистичних спостережень разом з департаментами обстежень домогосподарств та статистики цін Державної служби статистики України. Об'єктами КІСЦ є витрати населення на товари та послуги з метою задоволення споживчих потреб.

Кодове позначення об'єктів КІСЦ має таку структуру:

XX – розділ;

XX.X – група;

XX.X.X – клас;

XX.X.X.X – категорія.

Структура КІСЦ на рівні XX.X.X (клас) відповідає класу міжнародної класифікації COICOP, а на рівні XX.X.X.X (категорія) – категорії європейської класифікації COICOP-HBS. Код КІСЦ містить крапки після другого, третього та четвертого розрядів, які відокремлюють відповідні рівні класифікації – міжнародний та європейський. Дванадцять розділів КІСЦ показують витрати на кінцеве споживання домогосподарств і деталізовані у 47-ми групах, 115-ти класах та 197-ми категоріях.

Категорії КІСЦ деталізовано позиціями Номенклатури споживчих товарів та послуг для обстеження умов життя домогосподарств. Структура КІСЦ наведена в табл. 1.3.2.

Таблиця 1.3.2

Структура Класифікації індивідуального споживання за цілями

№ розділу	Назва розділу	Кількість		
		груп XX.X	**класів XX.X.X**	**категорій XX.X.X.X**
01	Продукти харчування та безалкогольні напої	2	11	62
02	Алкогольні напої та тютюнові вироби	3	5	8
03	Одяг і взуття	2	6	10
04	Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	5	15	16
05	Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	6	12	23
06	Охорона здоров'я	3	7	9
07	Транспорт	3	14	15
08	Зв'язок	3	3	3
09	Відпочинок і культура	6	21	27
10	Освіта	5	5	5
11	Ресторани та готелі	2	3	4
12	Різні товари та послуги	7	13	15
Усього		***47***	***115***	***197***

Джерело: складено автором за [66]

Як видно з табл. 1.3.2, перший розділ класифікації – це продукти харчування та безалкогольні напої. Він налічує 11 класів зі 115 та 62 категорії зі 197, тобто 9,6% і 31,5% відповідно від загального обсягу усіх класів і категорій КІСЦ.

Класи групуються за типами товарів або послуг і позначаються відповідними літерами:

- ND (К) – товари короткострокового користування;
- D (Д) – товари довгострокового користування;
- SD (С) – товари середньострокового користування;
- S (П) – послуги.

Категорії товарів і послуг у класах КІСЦ однозначно розподіляються за метою їх придбання. Деякі класи КІСЦ містять одночасно товари та послуги, товари короткострокового і середньострокового користування або товари

середньострокового і довгострокового користування. В КІСЦ такі класи позначаються літерами відповідно до домінуючої категорії товару або послуги.

Окремі категорії включають ряд товарів і послуг змішаного призначення, для яких важко провести розмежування за цілями витрат. Такі товари і послуги належать до певної категорії відповідно до домінуючої цілі. Так, витрати на навчання й утримання в спеціалізованих школах-інтернатах віднесені до витрат на освіту, хоча ці витрати включають також і витрати на проживання та харчування. Інший приклад послуг змішаного призначення – туристичні, які передбачають витрати на проїзд, харчування, проживання та екскурсії, однак класифікуються в розділі “Відпочинок і культура”. Аналогічно класифікуються витрати на послуги лікарень. Перебування в лікарні включає витрати на лікування, проживання та харчування, які важко розділити, тому вони віднесені до витрат на лікування в розділі “Охорона здоров’я”.

Номенклатура споживчих товарів та послуг для обстеження умов життя домогосподарств, яка включена до програми, узгоджується зі споживчим набором товарів, використовуваних для розрахунку індексу споживчих цін, та з переліком продуктів, визначених для потреб національних рахунків.

Висновки до розділу 1

Проведені дослідження в першому розділі дають змогу сформувати наступні висновки:

1. Встановлено, що рівень і структура споживання характеризуються платоспроможністю населення та рівнем його добробуту. Покращення рівня життя населення – основний принцип соціально орієнтованої економіки, тому роль соціальної статистики зростає.

2. Проведений аналіз сукупних ресурсів домогосподарств та їх витрати на першочергові споживані товари, доводить, що споживчий кошик українців є більш фізіологічним, ніж соціальним, оскільки найбільшу частку усіх витрат населення становлять витрати на продукти харчування. Показано, що понад 90% усіх витрат населення за період 2005– 2014 рр. становили споживчі сукупні витрати, у структурі

яких більшу частку займають витрати на продукти харчування та безалкогольні напої. Цей показник варіював від 48,9% у 2008 році до 56,6% у 2005 році.

3. Найважливішими аспектами статистичного вивчення споживання населенням України слугують аналіз рівня забезпечення населення необхідними продуктами харчування і товарами, аналіз пропорційності розподілу доходів та витрат між окремими групами населення й оцінювання показників бідності населення, що є найбільш важливими блоками соціальних індикаторів рівня життя населення.

4. Доведено, що дослідженню споживання приділено багато теоретичних розвідок (розроблення різних теорій споживання (філософських, соціологічних, економічних), концепцій споживання, підходів тощо). При цьому дослідники у своїх роботах лише незначною мірою використовують статистичну базу як інформаційне джерело та теоретико-методологічну основу для досліджень.

5. Встановлено, що науково-методологічні напрацювання та практичні результати дослідження споживання населенням України подано в небагатьох статистичних дисертаціях. З огляду на це обрана тематика набуває вагомої актуальності в умовах розвитку соціально орієнтованої економіки України на шляху до Європейської спільноти.

6. Обґрунтовано, що нормативно-правова база виступає методологічною та правовою основою для статистичних досліджень та аналізу соціально-економічних явищ і процесів, що відбуваються в економіці. І, навпаки, результати статистичних досліджень сприяють прийняттю доцільних управлінських рішень, внесенню змін до законів України чи інших нормативних документів з метою ефективного регулювання та контролю за споживчим товарним ринком та задоволення потреб споживачів в цілому.

7. Обґрунтовано доцільність використання національних класифікацій, які забезпечують підґрунтя для формування та поширення статистичної інформації, що в подальшому слугує основою для здійснення статистичного аналізу споживання продуктів харчування населенням.

Основні результати дослідження першого розділу опубліковані в наукових працях автора [58, 59, 61, 62, 65, 198].

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД СТАТИСТИЧНОГО ВИВЧЕННЯ СПОЖИВАННЯ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ НАСЕЛЕННЯМ УКРАЇНИ

2.1. Система статистичних показників споживання населення України

Система статистичних показників має бути побудована таким чином, щоб вона дозволяла на базі первинної інформації як проводити необхідні обчислення, порівняння, аналіз та прогнозування процесів споживання загалом, так і виокремлювати ті особливості, які потребують тільки детального вивчення.

Споживання населення України можна вивчати за низкою статистичних показників, які ґрунтуються на загальних методах статистики. Система статистичних показників споживання будується з огляду на завдання дослідження.

Статистичні показники споживання населення України, на думку автора, доцільно вивчати за схемою поданою на рис. 2.1.1.

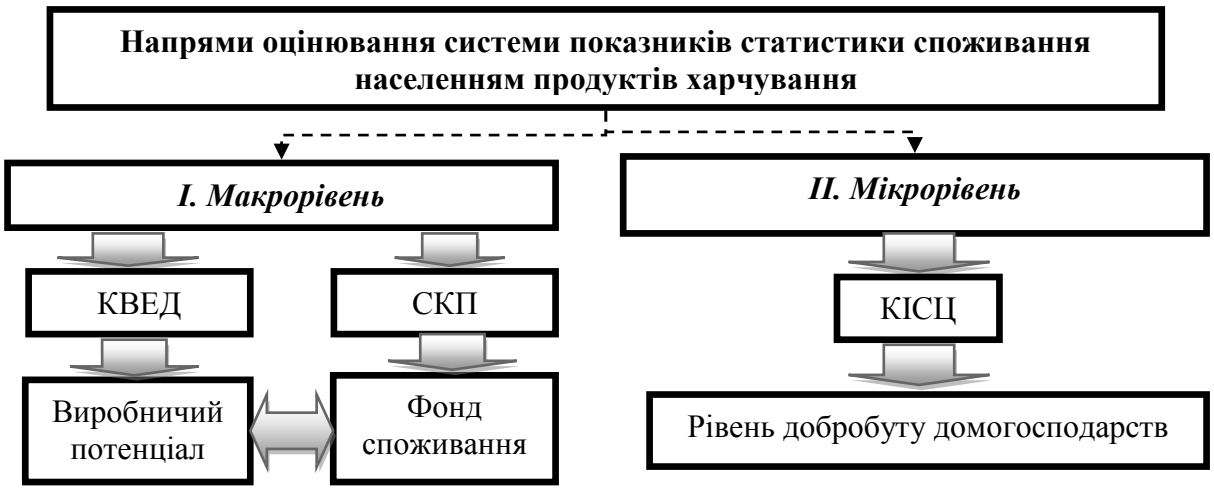

Рис. 2.1.1. Підхід до статистичного вивчення системи показників споживання

Джерело: розроблено автором

КВЕД та СКП слугують основою для статистичного аналізу споживання населення на макрорівні. Для статистичного вивчення споживання продуктів домогосподарствами та визначення рівня їх добробуту використовують КІСЦ.

Статистичне забезпечення вирішення проблем регулювання споживання на макрорівні включає певну систему показників, рис. 2.1.2.

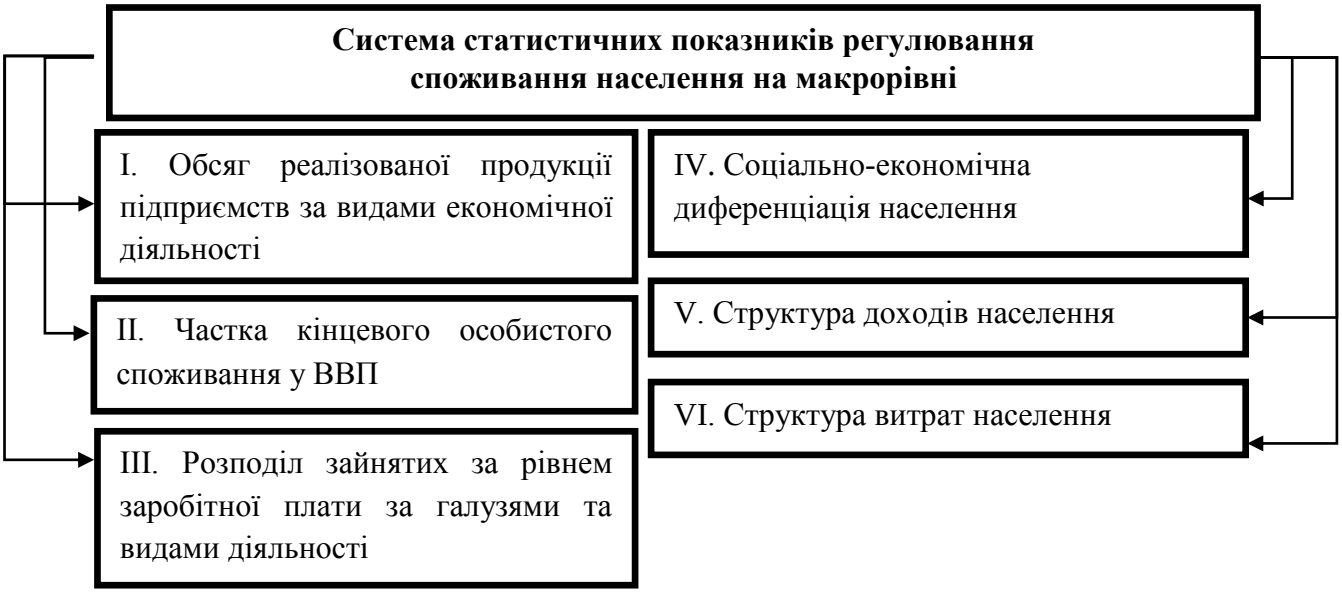

Рис. 2.1.2. Система статистичних показників споживання на макрорівні
Джерело: складено автором

Показники обсягу реалізованої продукції підприємств за видами економічної діяльності характеризують водночас кінцеве та проміжне споживання, тому також до цієї системи включено частку кінцевого особистого споживання у ВВП. Структура доходів та розподіл зайнятих за рівнем заробітної плати за галузями та видами діяльності формують платоспроможність населення, що визначає рівень споживання товарів та послуг. Показники соціально-економічної диференціації характеризують розподіл сімей за рівнем середньодушового доходу за соціальними групами населення в цілому. Дослідження структури витрат дає можливість визначити напрямки використання доходу, зокрема на споживчі цілі. Таким чином, під впливом цих показників формується обсяг і структура фонду споживання населення та його окремих соціальних груп.

Для всебічного висвітлення стану матеріального добробуту домогосподарств, аналізу структури їх доходів, інших джерел існування тощо до системи показників регулювання споживання на мікрорівні включені показники ресурсів та витрат домогосподарств, рис. 2.1.3.

Рис. 2.1.3. Система статистичних показників споживання на мікрорівні
Джерело: розроблено автором

Статті грошових та сукупних витрат на споживання розроблені з урахуванням національної КІСЦ та міжнародної COICOP-HBS, рекомендованої до використання Євростатом [66].

Рівень споживання населення України певною мірою залежить від складу (кількості членів) домогосподарства, також велике значення має розподіл членів домогосподарств за статтю та віком; за наявністю і віком дітей; за кількістю працюючих та безробітних тощо.

На думку автора, до системи показників споживання, слід віднести показники, які кожний окремо не характеризують споживання, водночас, зведені в систему, проявляють синергетичний ефект, набувають новий соціально-економічний зміст й визначають рівень та структуру споживання домогосподарств України (табл. 2.1.1).

Таблиця 2.1.1

Показники соціально-демографічної структури населення, що впливає на рівень споживання в домогосподарствах

Вид показників	Характеристика	Показники
Відносні показники	Економічне навантаження на працюючих членів домогосподарства	Частка домогосподарств із двох і більше осіб, у складі яких є одна особа непрацездатного віку, %;
		Частка домогосподарств з двох і більше осіб, у складі яких є дві або більше особи у непрацездатному віці, %.
		Коефіцієнт економічного навантаження на працюючого члена домогосподарства
	Наявність дітей у домогосподарствах	Частка домогосподарств без дітей, %
		Частка домогосподарств з дітьми до 18 років, %
		Розподіл домогосподарств з дітьми за кількістю дітей у їх складі, %
Середні показники	Трудові ресурси домогосподарств	Середня кількість працюючих у розрахунку на одне домогосподарство, осіб
		Середня кількість безробітних у розрахунку на одне домогосподарство, осіб
	Розмір домогосподарств	Середній розмір домогосподарств за кількістю членів, осіб
		Середній розмір домогосподарств з дітьми, осіб
		Середній розмір домогосподарств без дітей, осіб
	Розподіл домогосподарств за віком його членів	Середній вік членів домогосподарств, що проживають у великих містах, років
		Середній вік членів домогосподарств, що проживають у малих містах, років
		Середній вік членів домогосподарств, що проживають у сільській місцевості, років

Джерело: складено автором за [32]

Програма обстеження домогосподарств містить систему показників, що враховує зміни, пов’язані з переходом економіки України до ринкових відносин, а також сучасну технологію збирання та обробки отриманої інформації, що розширює можливості її подальшого аналізу.

Щоб урахувати особливості обчислення показників споживання, вивчити закономірності та тенденції розвитку процесу, доцільно використовувати такі групування (рис. 2.1.4).

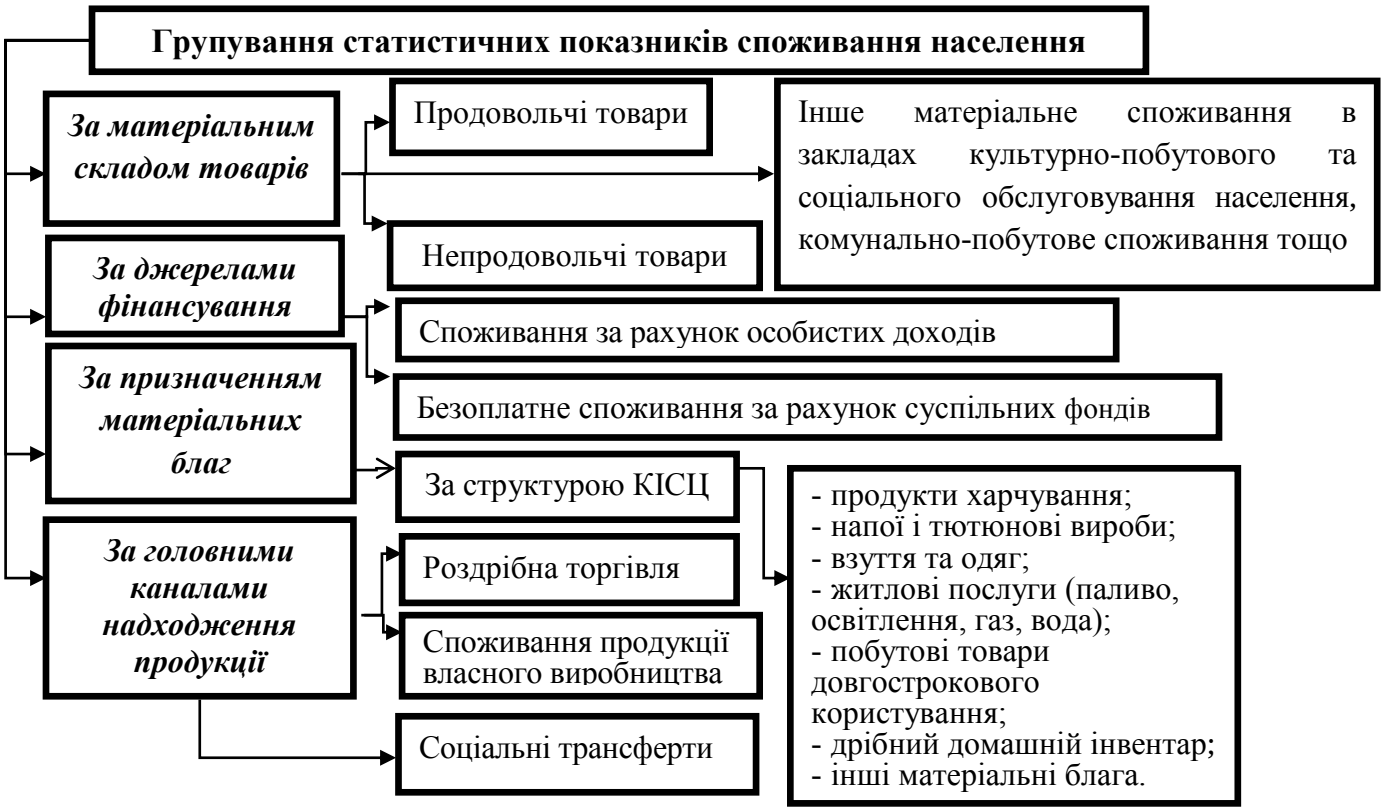

Рис. 2.1.4. Групування статистичних показників споживання населення

Джерело: розроблено автором

Слід зазначити, що продаж продуктів харчування населенню за усіма каналами реалізації складається з обсягу обороту роздрібної торгівлі та обороту ресторанного господарства. До першого включено роздрібний товарооборот підприємств, які здійснюють діяльність із роздрібної торгівлі продуктів харчування, а також розрахункові обсяги продажу продовольчих товарів через торгові мережі, що належать фізичним особам-підприємцям, та на ринках. Цей обсяг визначається на основі даних суцільного одноразового обстеження й адміністративних даних щодо мереж роздрібної торгівлі та ресторанних господарств, що належать фізичним особам-підприємцям.

До обороту ресторанного господарства включено роздрібний товарооборот підприємств, які здійснюють діяльність із ресторанного господарства, а також – з 2005 р. – розрахункові обсяги продажу через мережу ресторанного господарства, що належить фізичним особам-підприємцям.

2.2. Формування системи чинників впливу на рівень споживання продуктів харчування населенням України

В умовах переходу вітчизняної економіки на європейські стандарти слід приділити більше уваги дослідженню рівня соціокультурного життя населення, його соціального забезпечення та рівня фінансової платоспроможності. Для виконання цього завдання з метою аналізу соціально-економічного розвитку України необхідним є використання статистичного інструментарію.

Рівень життя населення в сучасних умовах визначається не лише достатніми обсягами споживання продуктів харчування, а й забезпеченістю непродовольчими товарами та різноманітного роду послугами. Обсяг і динаміка споживання останніх є одними із важливих індикаторів рівня життя. Чим більше ресурсів населення може спрямовувати на задоволення своїх потреб у різноманітних послугах, задовольнивши попередньо першочергові потреби в їжі, одязі та взутті, житлі й основних предметах тривалого користування, тим вищим стає рівень його добробуту.

За таких умов множину кількісних і якісних факторів, які впливають на структуру споживання населення України, насамперед, споживання продуктів харчування, і їх зміни, можна звести до чотирьох основних груп, поданих на рис. 2.2.1.

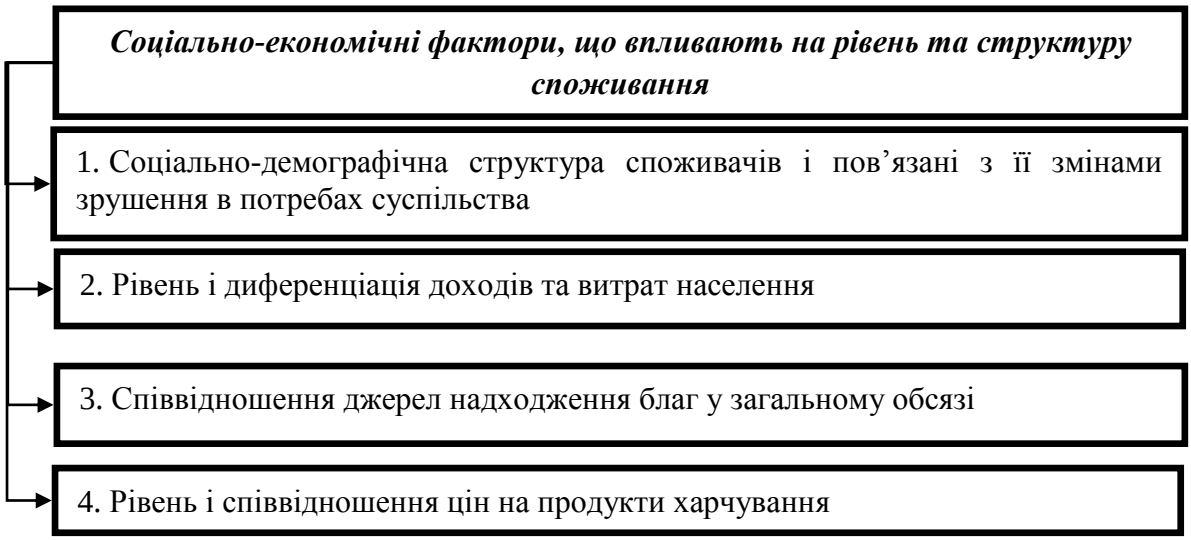

Рис. 2.2.1. Групи факторів, що впливають на рівень та структуру споживання
Джерело: розроблено автором

Вагомий вплив на рівень споживання справляє соціально-демографічна структура населення, яка характеризується комплексом відносних та середніх показників (частка домогосподарств з дітьми до 18 років, середня кількість безробітних у розрахунку на одне домогосподарство, середній розмір домогосподарств за кількістю членів тощо).

Інформативними статистичними характеристиками рівня споживання продуктів харчування є показники диференціації доходів населення – показники ресурсів та витрат домогосподарств (середньомісячна заробітна плата, витрати на продукти харчування тощо). Вивчення й оцінювання першої та другої групи факторів, на думку автора, є першочерговим, оскільки і соціально-демографічна структура домогосподарств, і доходи та витрати населення формують його купівельну спроможність.

Співвідношення джерел надходження благ у загальному обсязі (заробітна плата, надходження з особистого господарства, соціальні трансферти тощо), рівень і співвідношення цін (індекс споживчих цін на харчові продукти, показники роздрібного товарообороту, курс долара США до гривні) також справляють суттєвий вплив на рівень та структуру споживання продуктів харчування населенням України.

2.2.1. Аналіз соціально-демографічної структури домогосподарств України

Вивчаючи соціально-демографічну структуру споживачів, слід взяти за основу вибіркове ОУЖД, яке здійснюється з метою комплексного дослідження рівня життя населення України та окремих його верств. Підсумки обстеження доповнюють дані існуючої адміністративної звітності.

Першочерговим є визначення складу домогосподарств. В залежності від кількості осіб в їх складі виокремлено дуже малі, малі, середні та великі домогосподарства з однією, двома, трьома та більше чотирьох осіб відповідно. Структуру домогосподарств за кількістю осіб у їх складі подано в табл. 2.2.1.1.

Таблиця 2.2.1.1

Структура домогосподарств за кількістю осіб у їх складі за період 2007–2014 рр.

(%)

Рік / Кількість осіб у складі домогосподарств	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Одна особа	24,0	23,7	23,2	23,5	23,6	22,4	22,6	22,8
Дві особи	27,1	27,0	28,6	28,3	28,0	29,9	29,1	29,6
Три особи	25,0	25,7	25,2	25,4	25,6	25,0	26,7	25,3
Чотири особи і більше	23,9	23,6	23,0	22,8	22,8	22,7	21,6	22,3

Джерело: узагальнено автором за [32]

Отже, у 2014 р. майже 30% домогосподарств України мали у своєму складі дві особи, 25,3% – три особи і 22,3% – чотири і більше осіб. Автором наведена та проаналізована структура домогосподарств України за 2013–2014 рр., табл. 2.2.1.2.

За даними табл. 2.2.1.2 видно, що у 2014 р. у міських поселеннях проживало близько 70% домогосподарств, у сільській місцевості – 30%. Середній розмір домогосподарств у 2013–2014рр. становив 2,58 особи. При цьому більш чисельні домогосподарства характерні для сільської місцевості – 2,69 проти 2,53.

У 2014 р. у складі домогосподарств частка підлітків у віці 14–17 р. становила 3,8%, що на 0,1 в. п. менше, ніж у 2013 р., дітей у віці 7–13 р. – 6,7%, що на 0,4 в. п. більше, ніж у 2013 р., дітей дошкільного віку – 8,3%, жінок у віці 18–56 р. – 28,4%, чоловіків цього віку – 29,0% та осіб пенсійного віку: жінок – 16,2% і чоловіків – 7,6%. У 2014 р. у міських поселеннях частка дітей у віці до 3-х років скоротилась на 0,3 в.п. порівняно з 2013 р., у сільській місцевості – на 0,2 в.п., відповідно.

У складі домогосподарств Європейського Союзу частка осіб у віці 65 років і старше становить 18%, із них 10% – жінки та 8% – чоловіки, тоді як в Україні – 15%, 10% та 5%, відповідно.

Таблиця 2.2.1.2

Структура домогосподарств України за 2013-2014 рр.

	Усі домогосподарства		Зміна показника		Домогосподарства, які проживають							
					у міських поселеннях		Зміна показника		у сільській місцевості		Зміна показника	
	2013 р.	2014 р.	абсолютна	відносна, %	2013 р.	2014 р.	абсолютна	відносна, %	2013 р.	2014 р.	абсолютна	відносна, %
Кількість домогосподарств, тис. од.	**16958,7**	**16945,4**	**−13,3**	**99,9**	**11765,0**	**11772,4**	**7,4**	**100,1**	**5193,7**	**5173,0**	**−20,7**	**99,6**
Середній розмір домогосподарств, осіб	2,58	2,58	0	100	2,53	2,53	0	100	2,7	2,69	−0,01	99,6
Склад домогосподарства, %												
діти до 3 років	3,8	3,6	−0,2	94,7	4,0	3,7	-0,3	92,5	3,4	3,2	−0,2	94,1
3–6 років	4,5	4,7	0,2	104,4	4,6	4,8	0,2	104,3	4,4	4,5	0,1	102,3
7–13 років	6,3	6,7	0,4	106,3	6,1	6,9	0,8	113,1	6,9	6,4	−0,5	92,8
підлітки 14–15 років	1,8	1,8	0,0	100,0	1,8	1,8	0,0	100,0	2,0	1,9	−0,1	95,0
16–17 років	2,1	2,0	−0,1	95,2	2,1	1,8	−0,3	85,7	2,2	2,2	0,0	100,0
жінки 18–29 років	8,5	7,9	−0,6	92,9	9,5	8,8	−0,7	92,6	6,6	6,2	−0,4	93,9
чоловіки 18–29 років	8,9	8,5	−0,4	95,5	9,4	8,9	−0,5	94,7	8	7,7	−0,3	96,3
жінки 30–56 років	20,2	20,5	0,3	101,5	20,4	20,7	0,3	101,5	19,7	20	0,3	101,5
чоловіки 30–59 років	20,1	20,5	0,4	102,0	19,7	20,0	0,3	101,5	20,7	21,6	0,9	104,3
жінки у віці 57 років і старші	16,1	16,2	0,1	100,6	15,2	15,4	0,2	101,3	17,7	17,9	0,2	101,1
чоловіки 60 років і старші	7,7	7,6	−0,1	98,7	7,2	7,2	0,0	100,0	8,4	8,4	0,0	100,0

Джерело: розраховано автором за [32]

Автором проаналізований розподіл домогосподарств за кількістю дітей, табл. 2.2.1.3.

Таблиця 2.2.1.3

Розподіл домогосподарств з дітьми за кількістю дітей у їх складі за 2013-2014 рр.

(%)

Кількість дітей	Усі домогосподарства		У тому числі, які проживають			
			у міських поселеннях		у сільській місцевості	
	2013 р.	2014 р.	2013 р.	2014 р.	2013 р.	2014 р.
Одна дитина	75,6	75,9	79,2	79,7	67,0	65,9
Дві дитини	22,1	20,9	19,7	18,3	28,0	27,7
Три дитини	2,0	2,9	1,0	1,9	4,3	5,7
Чотири дитини	0,2	0,2	0,0	0,1	0,6	0,6
П’ять дітей і більше	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1

Джерело: [32]

За даними табл. 2.2.1.3 найбільш поширеними в Україні залишаються домогосподарства з однією дитиною – 75,9% у 2014 р., що на 0,3 в. п. більше, ніж у 2013 р. Домогосподарства з двома дітьми у 2014 р. становили майже 21%, з трьома і більше дітьми – 3,2%, що на 0,9 в. п. більше, ніж попереднього року. Багатодітні домогосподарства, що мають у своєму складі три і більше дітей залишаються більш характерними для сільських поселень – 6,4% проти 2,0% у містах.

Таким чином, ОУЖД дозволяють об’єктивно оцінити структуру домогосподарств України, в тому числі за кількістю дітей в їх складі, за віковими групами, за кількістю працюючих у сім’ї (табл. 2.2.1.4) тощо.

Дані табл. 2.2.1.4 свідчать, що у 2014 р. у 65,2% домогосподарств були працюючі особи, що на 1,0 в.п. більше, ніж 2013 р. У 2014 р. більшість таких домогосподарств мали одного працюючого – 49,6 %, частка домогосподарств з двома працюючими була дещо менша – 41,4%, а з трьома і більше працюючими становила 9,0%. У сільській місцевості серед домогосподарств з працюючими особами домінують ті, що мають одного працюючого – 50,2% у 2014 р.

Таблиця 2.2.1.4

Розподіл домогосподарств за наявністю працюючих у їх складі у 2013-2014 рр.

(%)

Наявність працюючих	Усі домогосподарства		У тому числі ті, які проживають			
			у міських поселеннях		у сільській місцевості	
	2013 р.	2014 р.	2013 р.	2014 р.	2013 р.	2014 р.
Є працюючі особи	***64,2***	***65,2***	***69,0***	***70,1***	***53,3***	***54,1***
У тому числі частка домогосподарств, у складі яких: - одна працююча особа	47,4	49,6	46,6	49,4	49,6	50,2
- дві працюючі особи	42,5	41,4	43,4	42,2	39,9	39,1
- три і більше працюючих осіб	10,1	9,0	10,0	8,4	10,5	10,7
Немає працюючих осіб	***35,8***	***34,8***	***31***	***29,9***	***46,7***	***45,9***

Джерело: [32]

Зайнятість населення – це система відносин між людьми з приводу забезпечення робочими місцями і можливою участю в господарській і виробничій діяльності, обумовлена особливостями способу виробництва [11]. На сучасному етапі розвитку економіки регіонів України зайнятість населення визначає частку працевлаштованого економічно активного населення (ЕАН) у віці від 15 до 70 років, табл. 2.2.1.5.

Таблиця 2.2.1.5

Зайнятість населення в регіонах України за період 2013-2014 рр.

Регіон	2013 р.		2014 р.	
	ЕАН, тис. осіб	Рівень зайнятості, %	ЕАН, тис. осіб	Рівень зайнятості, %
Україна	**21980,6**	**60,3**	**19920,9**	**56,6**
Автономна Республіка Крим	966,2	62,3	...	…
Вінницька область	769,0	59,6	739,2	56,3
Волинська область	483,6	59,7	455,4	54,9
Дніпропетровська область	1637,8	62,1	1601,7	60,2
Донецька область	2133,7	60,3	1968,8	54,2
Житомирська область	609,1	59,9	581,4	56,1
Закарпатська область	586,8	58,6	574,5	56,4

Продовження табл. 2.2.1.5

Регіон	2013 р.		2014 р.	
	ЕАН, тис. осіб	Рівень зайнятості, %	ЕАН, тис. осіб	Рівень зайнятості, %
Запорізька область	879,6	61,3	844,8	58,2
Івано-Франківська область	606,5	55,4	595,9	53,9
Київська область	807,8	59,5	786,9	56,9
Кіровоградська область	471,0	59,5	440,3	54,2
Луганська область	1078,0	59,4	990,3	52,0
Львівська область	1189,0	58,8	1135,4	55,3
Миколаївська область	577,1	60,6	551,6	57,3
Одеська область	1124,0	59,6	1081,9	56,7
Полтавська область	706,0	59,4	681,2	55,7
Рівненська область	546,3	59,6	532,7	57,2
Сумська область	558,7	60,1	532,0	56,6
Тернопільська область	489,1	56,2	469,1	52,9
Харківська область	1370,6	61,5	1328,8	59,0
Херсонська область	524,6	59,6	499,8	56,4
Хмельницька область	623,6	59,7	575,9	54,7
Черкаська область	617,3	59,9	584,3	56,3
Чернівецька область	423,0	58,7	407,4	55,5
Чернігівська область	521,8	60,6	494,8	56,8
м. Київ	1490,6	64,9	1466,8	62,6
м. Севастополь	189,8	62,5	…	…

Джерело: складено автором за [32]

Відомості щодо Автономної Республіки Крим та м. Севастополь за 2014 р. відсутні, оскільки ці регіони є тимчасово окупованими

Економічний аналіз зайнятості населення в окремих регіонах України показує, що продовжує існувати неповна зайнятість, а також тіньова зайнятість. Найвищій рівень зайнятості у 2013 р. був у м. Києві – майже 65%, що може пояснюватись процесами внутрішньої трудової міграції з регіонів до столиці, посиленим розвитком малого та середнього бізнесу, що пропонує робочі місця тощо, а найнижчій – у Івано-Франківській області (55,4%). У 2014 р. лідером за рівнем зайнятості залишилася столиця – 62,6%. У зв’язку з воєнними діями на території України та економічною кризою найнижчий рівень зайнятості у 2014 р. зафіксований на Луганщині – 52%. У тому ж році рівень зайнятості в Донецькій

області становив 54,2%, що може пояснюватись процесами трудової міграції з зони проведення антитерористичної операції (АТО) до іншої території Донеччини. Слід зазначити, що в 2014 р. дані щодо зайнятості населення Донецької області охоплюють лише ту частину області, де не проводиться АТО.

2.2.2. Аналіз сукупних доходів та сукупних витрат населення України

Головним фактором, що визначає структуру попиту на макрорівні, є рівень сукупного доходу. Суттєвий вплив на макропопит справляє склад цього доходу, зокрема співвідношення вартісної і натуральної його частин, співвідношення роздрібних цін, ступінь насиченості потреб у різних товарах і послугах, взаємозалежність і взаємозамінність у споживанні окремих матеріальних благ. Аналіз динаміки доходів населення (рис. 2.2.2.1) за регіонами України показує їх різнобічність формування, як у внутрішніх процесах, так і у відношенні до зон концентрації і спеціалізації виробництва.

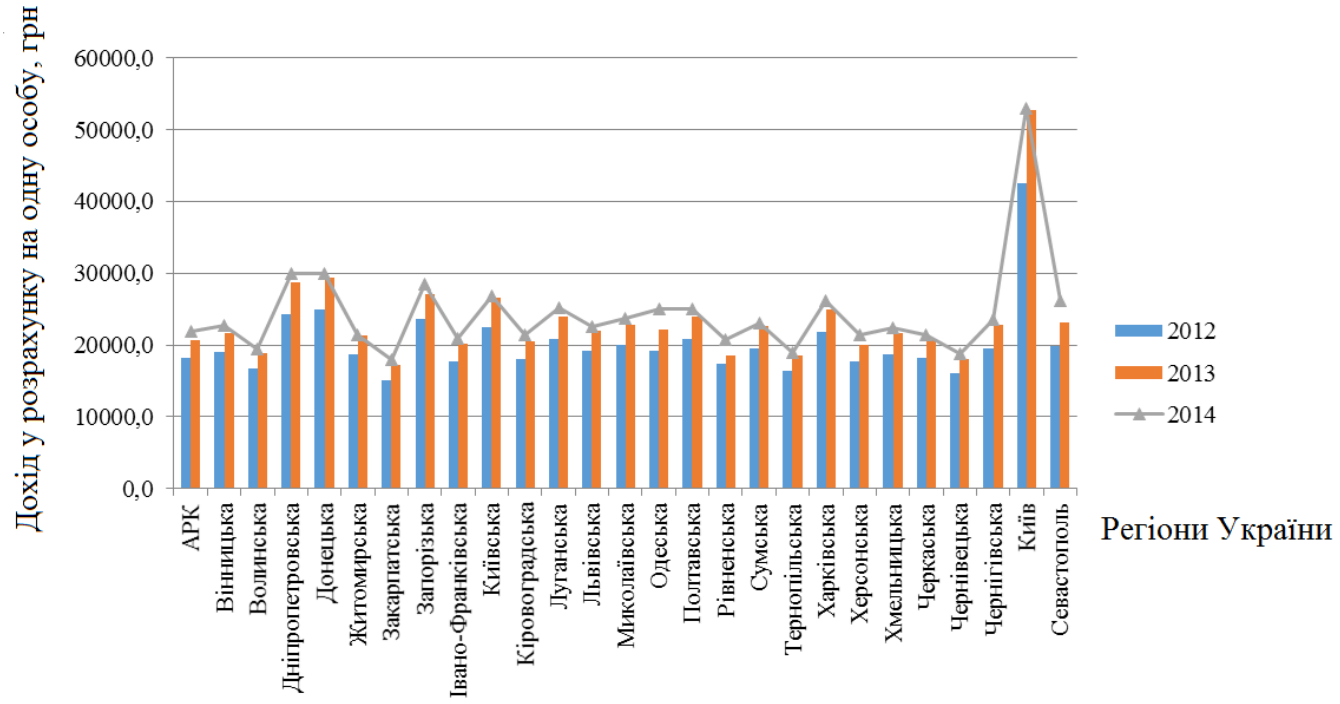

Рис. 2.2.2.1. Наявний дохід у розрахунку на одну особу за період 2012–2014 рр.

Джерело: розраховано автором за [32]

Рис. 2.2.2.1 ілюструє, що у 2014 р. найвищий рівень доходів населення України Спостерігався у м. Київ – 52924,5 грн на одну особу населення, а найнижчий – у Закарпатській області (17898,2 грн на одну особу населення, тобто майже утричі менше).

Автором проаналізовано сукупні доходи та сукупні витрати населення України в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство за період 2005–2014 рр., значення яких зведено в табл. 2.2.2.1.

Таблиця 2.2.2.1

Сукупні ресурси та сукупні витрати населення України за період 2005-2014 рр.

Рік / Показник	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*
Сукупні ресурси, грн	1321,4	1611,7	2012,1	2892,8	3015,3	3469,1	3841,7	4134,2	4454,2	4563,3
Сукупні витрати, грн	1229,4	1442,8	1722	2590,4	2754,1	3072,7	3456	3591,8	3814	4048,9
Частка витрат у сукупних ресурсах, %	93,0	89,5	85,6	89,5	91,3	88,6	90,0	86,9	85,6	88,7

Джерело: розраховано автором за [32]

**Без урахування частини зони проведення АТО.*

Як бачимо з табл. 2.2.2.1, сукупні витрати населення у співвідношенні до сукупних доходів є досить великими. Розмах варіації частки витрат становить 7,4 в.п., при цьому мінімальне значення частки витрат у сукупних ресурсах мало місце у 2007 та 2013 роках (85,6%), а максимальне – 93,0% – у 2005 році. В окремі роки (2005, 2009) на заощадження населенню залишалося менше 10 % доходів.

Як зазначалось вище (підрозділ 1.1) провідною статтею витрат є споживчі, що пояснюється фізіологічними потребами населення у харчуванні та низькими доходами. Вагому роль у споживанні продуктів харчування населенням (особливо якісних продуктів, які мають вищу вартість) відіграють такі соціально-економічні

фактори, як рівень доходів населення, рівень соціального забезпечення, цінова політика та ін.

Визначальними факторами, що впливають на рівень споживання продуктів харчування населенням України, є, звичайно, доходи населення та цінова політика. Зв'язок між зміною доходів населення та рівнем споживання окремих товарів і послуг оцінює коефіцієнт еластичності:

$$K_{ел.} = \frac{T_y}{T_x},$$

де $K_{ел}$ – коефіцієнт еластичності;

T_y – приріст результативного показника;

T_x – приріст факторного показника.

Чим більше абсолютне значення коефіцієнта еластичності перевищує одиницю, тим еластичніша продукція, тобто зміна споживання продукції значною мірою залежить від динаміки доходів. Дані для розрахунку коефіцієнта еластичності та отримані результати окремих видів продуктів харчування подано в табл. 2.2.2.2.

Таблиця 2.2.2.2

Середньодушовий дохід населення України та середньодушове споживання окремих видів продуктів харчування за 2013-2014 рр.

Показники	2013 р.	2014 р.	Абсолютна зміна	Темп зміни, %	$K_{ел}$
Середній рівень середньодушових еквівалентних загальних доходів, грн.	2052,6	2129,0	76,4	3,7	
Середньодушове споживання за місяць, кг:					
- м'ясо і м'ясопродукти	5,1	4,9	−0,2	−3,9	−1,054
- молоко і молочні продукти	18,9	19,6	0,7	3,7	1,000
- риба і рибопродукти	1,8	1,6	−0,2	−11,1	−2,986
- картопля	7,1	6,9	−0,2	−2,8	−0,757
- фрукти, ягоди, горіхи, виноград	4,1	3,7	−0,4	−9,8	−2,622
- овочі та баштанні	9,4	9	−0,4	−4,3	−1,143

Джерело: розраховано автором за [32]

З теорії попиту і пропозиції відомо, що попит на продукти харчування в основному нееластичний. Адже все одно люди будуть купувати продукти харчування, практично незалежно від ціни. Оцінимо, яким чином зміна доходів населення впливає на споживання основних груп продуктів (м'ясо, молоко, риба, фрукти, овочі). З аналізу було виключено хліб і хлібопродукти, оскільки попит на хліб – повністю нееластичний. Встановлено, що скорочення реальних доходів населення зменшує попит на м'ясо, рибу, фрукти та овочі. Це свідчить про те, що люди шукають продукти-замінники, економлять на своєму здоров'ї.

Так, у 2014 р. порівняно з 2013 р. середній рівень середньодушових еквівалентних загальних доходів зріс лише на 3,7%. Водночас, вплив наростаючої фінансово-економічної кризи відобразився на споживчому кошику. У 2014 р. щодо 2013 р. середньодушове споживання українцями м'яса та м'ясопродуктів скоротилося на 3,9%, рибопродуктів – на 11,1%, картоплі – на 2,8%, фруктів – майже на 10,0% та овочів – на 4,3%. Розраховані коефіцієнти еластичності свідчать, що зі зростанням доходів населення на 1% на стільки ж буде збільшуватися лише споживання молока та молочної продукції. При цьому темпи зростання доходів населення України настільки повільні, що за їх приросту на 1% споживання м'яса буде зменшуватися на стільки ж, риби – на 3%, фруктів – на 2,6% та овочів – на 1,1%. Це свідчить про те, що рівень доходів переважної частини населення України настільки низький, що його підвищення збільшує попит лише на найдоступніші продукти харчування (молоко та молочну продукцію).

Відповідно до Закону України "Про продовольчу безпеку"[139], визначаються індикатори продовольчої безпеки за даними ОУЖД.

Продовольча безпека – соціально-економічний та екологічний стан в державі, при якому всі її громадяни стабільно та гарантовано забезпечені продовольством у необхідній кількості, асортименті та відповідної якості. Продовольство – це харчові продукти, необхідні для забезпечення життєдіяльності організму людини та її розвитку "[139].

Індикатори продовольчої безпеки – кількісні та якісні характеристики стану, динаміки і перспектив фізичної та економічної доступності харчових продуктів для

всіх соціальних і демографічних груп населення, рівня та структури їх споживання, якості та безпеки продовольства, стійкості та ступеня незалежності внутрішнього продовольчого ринку, рівня розвитку аграрного сектору та пов’язаних з ним галузей економіки, а також ефективності використання аграрного природно-ресурсного потенціалу. Критерії продовольчої безпеки – граничне (порогове) значення індикаторів, що є межею, поза якою продовольча ситуація у країні (регіоні) вважається небезпечною.

Важливою характеристикою споживання є доступність харчових продуктів, у якій виділяють фізичний та економічний аспекти.

Фізична доступність харчових продуктів – постійна наявність для всіх соціальних і демографічних груп населення основних харчових продуктів в місцях їх споживання в обсягах, асортименті та відповідної якості, необхідних для забезпечення раціонального харчування.

Економічна доступність харчових продуктів – стабільна можливість придбання усіма соціальними і демографічними групами населення основних харчових продуктів в цінах, обсягах, асортименті та відповідної якості, необхідних для забезпечення раціонального харчування [139].

Продовольчий кошик – набір основних харчових продуктів у обсягах, що відповідають раціональним нормам їх споживання [139]. До продовольчого кошика входять такі продовольчі товари: хліб і хлібопродукти, м'ясо і м'ясопродукти, молоко і молокопродукти, риба і рибопродукти, яйця, овочі, плоди та ягоди, картопля, цукор, олія рослинна.

Індикатор економічної доступності продуктів – це частка сукупних витрат на харчування (включаючи харчування поза домом) у сукупних витратах домогосподарств загалом [139]. Цей індикатор розраховується за формулою:

$$E = \frac{B_x}{B_c} \cdot 100\%,$$

де E – індикатор економічної доступності продуктів;

B_x – витрати населення на харчування;

B_c – сукупні витрати населення.

У табл. 2.2.2.3 наведено структуру сукупних витрат домогосподарств України на харчування за ключовими продуктами у 2013–2014 рр.

Таблиця 2.2.2.3

Структура сукупних витрат домогосподарств на харчування у 2013-2014 рр.

Продовольчі групи	Сукупні витрати			
	у середньому на домогосподарство, грн		частка у сукупних витратах домогосподарств на харчування, %	
	2013 р.	2014 р.	2013 р.	2014 р.
Витрати на продукти харчування, у тому числі:	***1912,60***	***2097,44***	***96,5***	***96,6***
- хліб і хлібопродукти	256,04	287,35	12,9	13,2
- м'ясо та м'ясопродукти	441,61	470,19	22,3	21,6
- риба та рибопродукти	119,20	123,82	6,0	5,7
- молоко, сир та яйця, з них:	272,31	297,28	13,7	13,7
• молоко, сир	222,45	240,82	11,2	11,1
• яйця	49,86	56,46	2,5	2,6
- олія та жири, з них:	160,09	168,49	8,1	7,8
• сало та інші тваринні харчові жири	41,54	42,85	2,1	2,0
• масло	52,51	58,70	2,7	2,7
• олія та інші рослинні жири	66,04	66,94	3,3	3,1
- фрукти, з них:	127,31	134,60	6,4	6,2
• кавуни, дині	6,89	8,79	0,3	0,4
- овочі, з них:	247,74	290,70	12,5	13,4
• картопля	74,48	91,09	3,8	4,2
- цукор, джем, мед, сироп, шоколад та кондитерські вироби	140,49	164,83	7,1	7,6
- інші продукти харчування	42,75	46,19	2,2	2,1
- безалкогольні напої	105,06	113,99	5,3	5,3
Витрати на харчування поза домом	***70,00***	***72,85***	***3,5***	***3,4***
Сукупні витрати на харчування	**1982,60**	**2170,29**	**100,0**	**100,0**
Усього сукупних витрат	***3820,27***	***4048,89***	×	×

Джерело: розраховано автором за [32]

Отже, індикатор економічної доступності продуктів харчування становитиме:

$$E_{2013}=\frac{1982,60}{3820,27}\cdot 100=51,9\%;\ E_{2014}=\frac{2170,29}{4048,89}\cdot 100=53,6\%.$$

Оскільки граничним (пороговим) критерієм для зазначеного показника вважається 50%, то у 2013–2014 рр. продовольча ситуація в Україні була поза безпечною межею. При цьому економічна доступність продуктів харчування у 2014 р. була дещо гіршою, ніж у 2013 р.

2.3. Інформаційне забезпечення статистичного вивчення споживання продуктів харчування населенням України

З розвитком ринкових відносин роль інформаційного забезпечення суттєво зростає. З цієї позиції першочерговим завданням будь якого дослідження є формування належного інформаційно-статистичного апарату, оскільки, повна, надійна і своєчасна статистика становить сукупність затребуваних відомостей про явища та процеси суспільного життя. Збирання, оброблення, аналіз та поширення різноманітної інформації орієнтовано на певних користувачів (органи державного управління, різні відомства, комерційні споживачі, фізичні та юридичні особи тощо). З цією метою спеціально створений статистичний апарат.

З огляду на різноманітність сфер статистичного дослідження та багатогранність його аспектів використовуються різні організаційні форми статистичного спостереження (статистична звітність, спеціально організовані статистичні спостереження, реєстри) та інші джерела інформаційних ресурсів: фінансова звітність, адміністративна, податкова.

Звітність – спостереження, при якому кожний суб’єкт підприємницької діяльності регулярно подає дані до державних органів статистики та певних відомств у вигляді документів (звітів) спеціально затвердженої форми. Спеціально організовані – спостереження, що охоплюють ту чи іншу сферу діяльності, тематика яких виходить за рамки звітності: переписи, обліки, спеціальні обстеження, опитування тощо. Реєстр – це перелік одиниць певного об’єкта спостереження із

зазначенням необхідних ознак, який складається й оновлюється під час постійного відстежування [32].

2.3.1. Аналіз наявного інформаційно-статистичного забезпечення вивчення споживання продуктів харчування

Вивчення ринку споживчих товарів проводиться з використанням форм державної статистичної звітності у сфері внутрішньої торгівлі на товарних ринках (табл. 2.3.1.1).

Таблиця 2.3.1.1

Інформаційно-статистичне забезпечення статистики внутрішньої торгівлі України

№ з/п	Найменування форми	Індекс форми	Періодичність
1	Звіт про товарооборот, затверджено Наказом Держстату від 26.08.2010р. №352	1-торг	Місячна
2	Звіт про продаж і запаси товарів у торговій мережі та мережі ресторанного господарства, затверджено Наказом Держстату від 05.12.2013р. №376	3-торг	Квартальна, Річна
3	Звіт про наявність торгової мережі та мережі ресторанного господарства, затверджено Наказом Держстату від 01.11.2013р. №336	7-торг	Річна
4	Про наявність і використання торгової мережі на ринках та реалізацію сільськогосподарської продукції на них, затверджено Наказом Держстату від 01.08.2012р. №323	12-торг	Річна
5	Про обсяги продажу сільгосппродуктів і худоби на міському ринку, затверджено Наказом Держстату від 13.12.2011р. №343	А	Місячна
6	Бланк щомісячної реєстрації цін на міському ринку, затверджено Наказом Держстату від 13.12.2011р. №343	2	Місячна

Джерело: складено автором за [3]

Основні джерела інформації, що характеризують добробут населення й домогосподарств та становлять інформаційну базу щодо споживання населення, наведені на рис. 2.3.1.1.

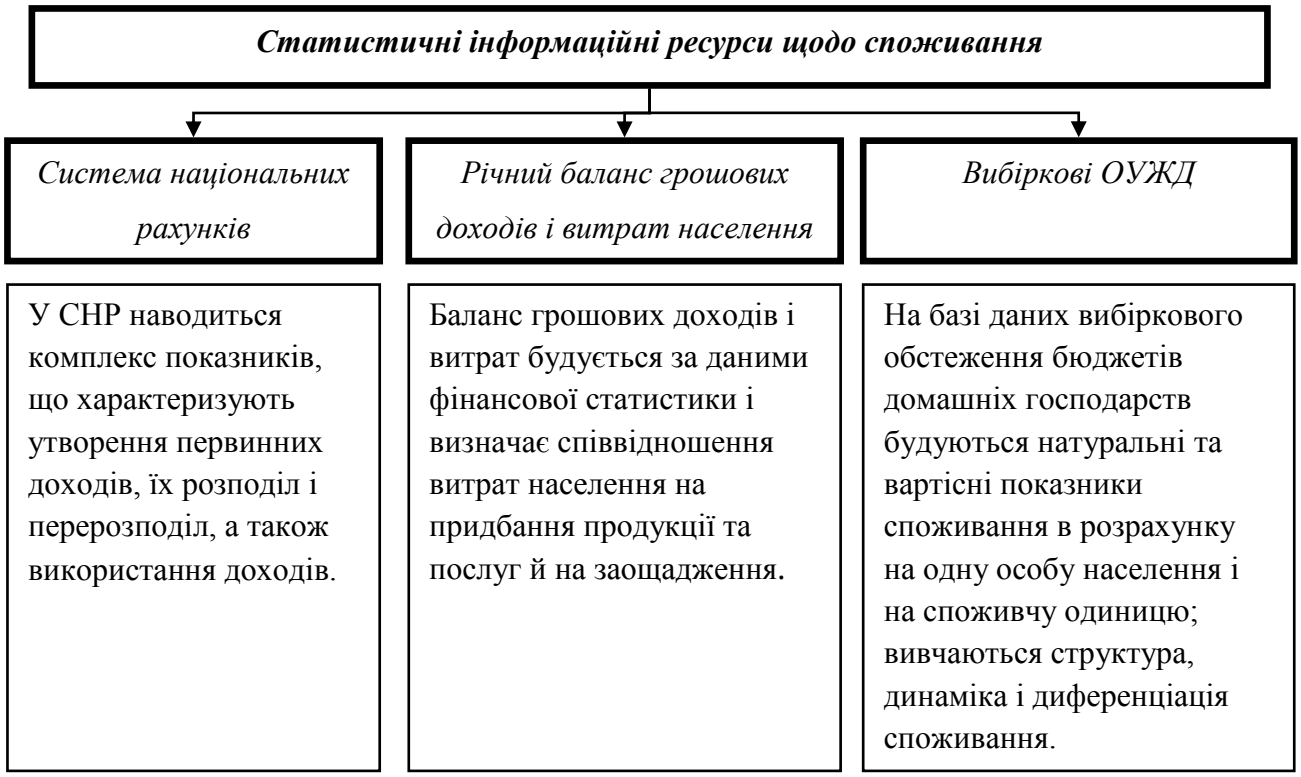

Рис. 2.3.1.1. Види статистичних інформаційних ресурсів щодо споживання населення України

Джерело: складено автором

Обстеження домогосподарств є важливою інформаційною ланкою для характеристики стану та рівня життя населення України. Основною метою таких обстежень, особливо на національному рівні є розрахунок вагових коефіцієнтів для індексу споживчих цін. Починаючи з 1988 р., Євростатом організовано збирання і публікація даних обстеження з періодичністю раз на п’ять років [195].

Таким чином, головним джерелом інформації про рівень і фактичну структуру споживання є дослідження сімейних бюджетів домогосподарств, найбільш удосконаленою формою яких є застосування методу моментних спостережень і показників економічної статистики.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 02 листопада 1998 року № 1725 “Про проведення обстеження умов життя у домогосподарствах”, Держкомстатом України з 01 січня 1999 року запроваджено вибіркове обстеження умов життя домогосподарств, яке здійснюється на постійній основі та відповідає міжнародним стандартам [138].

Державна служба статистики України через мережу обстежуваних домогосподарств отримує інформацію про диференціацію населення за рівнем доходів, структуру доходів, витрат та наявних ресурсів, а також дані щодо споживання продовольчих і непродовольчих товарів та послуг в залежно від рівня матеріальної забезпеченості, чисельного складу домогосподарства, наявності в ньому дітей, працюючих осіб та за іншими соціально-економічними аспектами.

ОУЖД України проводиться у відповідно до міжнародних стандартів. Алгоритм ОУЖД представлено на рис. 2.3.1.2.

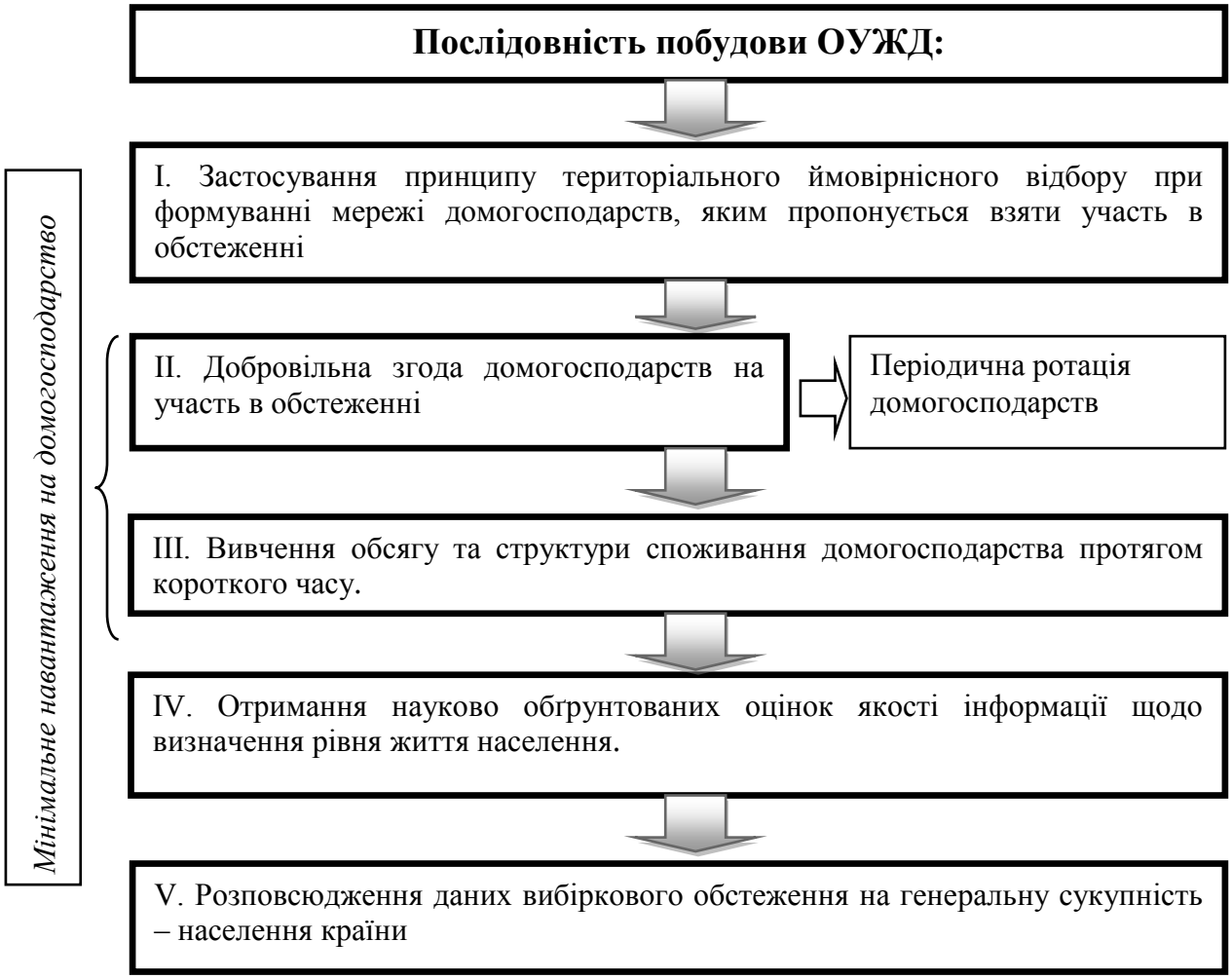

Рис. 2.3.1.2. Алгоритм побудови ОУЖД

Джерело: складено автором за [138]

Звітно-статистична інформація щодо ОУЖД згідно з альбомом форм державних статистичних спостережень на 2015 р. наведена в табл. 2.3.1.2.

Таблиця 2.3.1.2

Інформаційно-статистичне забезпечення ОУЖД у системі державної статистики України

№ п/п	Найменування форми	Індекс форми	Періодичність
1	Контрольна картка складу домогосподарства (07.07.2009 №238)	1-УЖД	квартальна
2	Запитальник основного інтерв'ю (07.07.2009 №238)	2-УЖД	один раз на рік
3	Щоденник поточних витрат домогосподарства (07.07.2009 №238)	3-УЖД	два рази на квартал
4	Квартальний запитальник про витрати і доходи домогосподарства (20.09.2012 №388)	5-УЖД	квартальна
5	Будівництво та ремонт (05.06.2008 №179)	Анкета № 1	квартальна
6	Стан здоров'я членів домогосподарства. Наявність товарів тривалого користування (10.07.2013 №203)	Анкета № 2	один раз на 2 роки
7	Самооцінка доходів домогосподарства. Доступ домогосподарств до Інтернету (10.07.2013 №203)	Анкета № 3	один раз на рік
8	Ефективність програм соціальної підтримки населення (10.07.2013 №203)	Анкета № 4	один раз на п'ять років

Джерело: складено автором за [3]

Вибіркове обстеження умов життя домогосподарств України передбачає три складові частини із застосуванням різних інструментів обстеження для одержання інформації [138]:

1. Збирання даних щодо загальної характеристики домогосподарства (базове інтерв'ю). Опитування домогосподарства проводиться на початку обстеження за програмою відповідного запитальника щодо загальних характеристик домогосподарства (його склад, житлові умови, наявність та використання земельних ділянок, худоби та птиці), а також характеристик його членів: антропометричні дані, рівні освіти, статуси зайнятості тощо. Крім того, під час опитування інтерв'юер заповнює контрольну картку домогосподарства, в якій протягом всього періоду обстеження вказуються зміни в його складі;

2. Спостереження за витратами і доходами домогосподарств протягом кварталу. Здійснюється за допомогою двох інструментів обстеження – тижневого щоденника поточних витрат, що заповнюється безпосередньо домогосподарством у різні тижні кожного кварталу (двічі на квартал) згідно зі спеціальним графіком, і квартального запитальника, за допомогою якого проводиться щоквартальне опитування домогосподарства у перший місяць після звітного кварталу. Головним напрямом, за яким ведеться щоквартальне спостереження, є вивчення: а) структури споживчих витрат домогосподарств (грошових витрат на придбання продукції та послуг); б) структури інших витрат (матеріальної допомоги іншим домогосподарствам, витрат, пов'язаних з веденням особистого підсобного господарства, з придбанням нерухомості, будівництвом і капітальним ремонтом житла та господарських будівель, формування заощаджень тощо); в) впливу особистого підсобного господарства на формування рівня матеріального добробуту домогосподарства (надходження та використання продукції особистого підсобного господарства для власного споживання, отримання грошових коштів від її продажу тощо); г) структури доходів та джерел інших надходжень у домогосподарство. При цьому окремо вивчаються доходи, які отримує кожен член домогосподарства (оплата праці, пенсії, стипендії, допомоги по безробіттю тощо), а також ті види доходів, які надходять у домогосподарство в цілому (допомога на дітей, допомога від родичів та інших осіб, доходи від продажу нерухомості та майна, субсидії на оплату житла, комунальних послуг, використання заощаджень тощо);

3. Одноразові тематичні опитування, що здійснюються за допомогою анкет під час проведення квартального опитування. Тематичні опитування стосуються: а) витрат домогосподарств на будівництво та ремонт житла і господарських будівель; б) наявності в домогосподарствах товарів тривалого користування та стану здоров'я членів домогосподарств; в) заборгованості членам домогосподарств із виплати зарплати, пенсій, стипендій, допомог, компенсацій тощо, заборгованості домогосподарств з оплати житла, комунальних послуг, послуг зв'язку та самооцінки домогосподарствами рівня доходів.

Не вивчаються витрати і доходи домогосподарств, пов'язані з здійсненням ними підприємницької діяльності (за виключенням частини прибутків, які домогосподарства направляють на власне споживання, тобто певного еквіваленту заробітної плати).

Розроблення результатів обстеження здійснюється:

- за місцем проживання домогосподарств (міські поселення, сільська місцевість). При цьому міста розподіляються на великі (з чисельністю населення 100 тис. осіб і більше) та малі (з чисельністю населення менше 100 тис. осіб);
- залежно від чисельного складу домогосподарств (1, 2, 3, 4, 5 і більше осіб);
- залежно від числа дітей у складі домогосподарств (1, 2, 3, 4 ,5 і більше дітей);
- залежно від числа дорослих осіб у складі домогосподарств з дітьми (1, 2, 3 і більше особи);
- залежно від числа дітей у домогосподарствах, у складі яких є діти, що не мають одного чи обох батьків;
- залежно від числа дорослих осіб у домогосподарствах, у складі яких є діти, що не мають одного чи обох батьків;
- залежно від складу домогосподарств без дітей (домогосподарства з однієї особи: у працездатному та непрацездатному віці; домогосподарства з двох і більше осіб: всі у працездатному віці, у працездатному та непрацездатному віці, всі у непрацездатному віці);
- залежно від наявності та чисельності працюючих осіб у складі домогосподарств (домогосподарства, в яких немає працюючих; домогосподарства, в яких є одна, дві, три і більше працюючі особи);
- залежно від віку та статі особи, яка очолює домогосподарство (голови домогосподарства): чоловіки у віці 18–29 років, 30–59 років, 60 років і більше; жінки у віці 18–29 років, 30–54 років, 55 років і старше;
- залежно від розміру середньодушових грошових та сукупних витрат домогосподарств;
- за регіонами;
- за економічними районами [138].

Для участі в обстеженні в Україні кожного року відбирається близько 13 тисяч адрес домогосподарств. У 2013 р. в Україні взяли участь в обстеженні 10,5 тисяч домогосподарств (82,7% відібраних адрес за виключенням нежилих помешкань) .У 2014 році початковий обсяг вибірки становив 13029 домогосподарств без урахування домогосподарств, які проживають на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, він становив 12308 домогосподарств. Протягом року взяли участь в обстеженні 8,8 тисяч домогосподарств (77,7% відібраних адрес за виключенням нежилих помешкань) без урахування домогосподарств, які проживають на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та у частині зони проведення АТО.

В основу дослідження диференціації домогосподарств за рівнем матеріальної забезпеченості, починаючи з 2007 р., покладені такі критерії, як показники грошових та загальних доходів. Відповідно до сучасної міжнародної практики з 2011 р. при розрахунках середньодушових показників витрат і ресурсів, а також показників диференціації населення та домогосподарств за рівнем матеріального добробуту розпочато використання шкали еквівалентності, яка відображає зменшення мінімально необхідних потреб на одного члена домогосподарства при збільшенні розміру домогосподарства та зміні його складу.

Розрахунок показників доходів в еквіваленті на одну умовну особу спричинений існуванням в домогосподарстві умовно-постійних витрат (плата за житло та паливо, придбання товарів тривалого користування тощо), тобто спостерігається так звана економія на розмірі домогосподарства. В основу розрахунку доходів на умовну особу покладено еквівалентну шкалу, що застосовується в національній практиці досліджень бідності, за якою першому члену домогосподарства присвоюється коефіцієнт 1, а всім іншим – 0,7 (наприклад, домогосподарство з трьох осіб має в своєму складі 2,4 умовних особи: 1+0,7+0,7=2,4) [130].

Отже, опрацьовані інформаційні джерела дозволяють стверджувати, що головним джерел Баланси та споживання основних продуктів ом інформації про

рівень і фактичну структуру споживання населення є: результати досліджень сімейних бюджетів.

2.3.2. Аналіз динаміки балансів продовольчих ресурсів як основного інформаційного джерела для оцінювання рівнів самозабезпеченості населення продуктами харчування

Баланси продовольчих ресурсів характеризують джерела формування основних видів продовольства та напрями їх використання за календарний рік. Для складання балансів надходження і використання основних видів продукції сільського господарства використовується схема, подана на рис. 2.3.2.1.

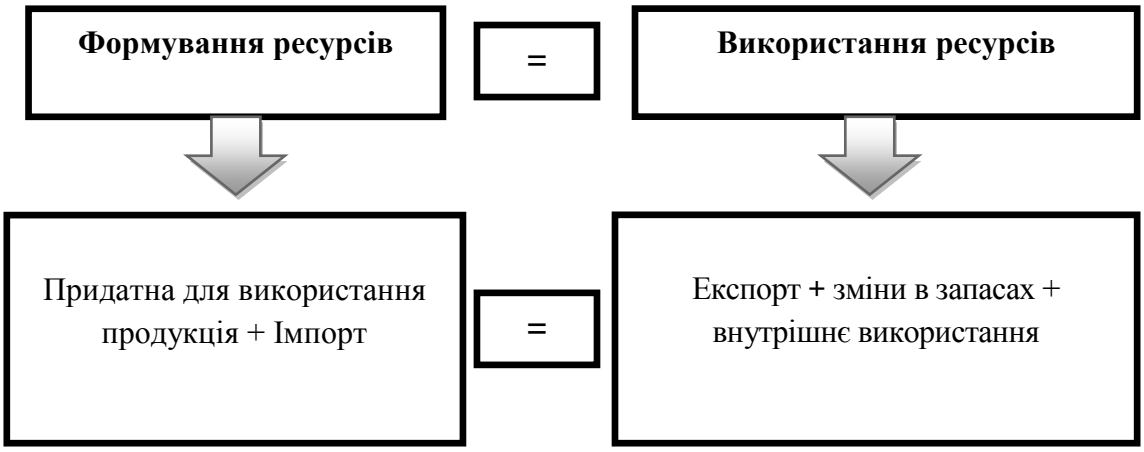

Рис. 2.3.2.1. Схема балансу продовольчих ресурсів
Джерело: складено за [163]

Наведена схема формування балансів продовольчих ресурсів відповідає міжнародним стандартам та рекомендаціям і базується на концепціях і методологічних підходах до їх складання Продовольчою сільськогосподарською організацією ООН (ФАО) [163].

При обчисленні показників для визначення статей балансу похідні продукти перераховуються у первинний, за яким складається баланс. При визначенні ресурсної частини в балансах врахована зміна запасів продукції на кінець року в порівняно з початком року. Загальні втрати продукції охоплюють втрати в господарствах-виробниках, при переробці, транспортуванні, зберіганні тощо.

Водночас до обсягів втрат не включають дані про втрати при збиранні сільськогосподарської продукції.

Інформаційною базою складання балансів є дані форм державних статистичних спостережень підприємств і організацій сільського господарства, переробної промисловості, торгівлі; дані обстежень умов життя домогосподарств та їх сільськогосподарської діяльності, митної статистики та інших офіційних джерел, що характеризують формування продовольчих ресурсів та їх використання. Крім того, на основі наявної інформації та установлених тенденцій при складанні продовольчих балансів використовують дорахунки та експертні оцінки [163].

Окремо виділяють також баланси основних сільськогосподарських продуктів. Джерелом інформації щодо виробництва основних видів продукції є дані державних статистичних спостережень: по рослинництву – за формою № 29-сг "Підсумки збору врожаю сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду на 1 грудня 20__ року", по тваринництву – за формою № 24 "Стан тваринництва за 20__рік" [130].

Основні напрями продажу та реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами сформовані на основі даних форми державного статистичного спостереження № 21-заг "Реалізація сільськогосподарської продукції за 20__рік.". Розрахунки внутрішньогосподарських витрат агропідприємств (на годування худоби та птиці, на посів, втрати тощо) здійснені з використанням даних форми державного статистичного спостереження № 50-сг "Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств за 20__рік" [130].

Показники виробництва основних видів сільськогосподарської продукції формуються за відповідними даними суцільних і вибіркових переписів площ сільськогосподарських культур та багаторічних насаджень щорічним їх уточненням за формою державного статистичного спостереження № 4-сільрада "Посівні площі сільськогосподарських культур у домашніх господарствах на території сільської ради під урожай 20__року", суцільних переписів худоби та щомісячного

вибіркового обстеження сільськогосподарської діяльності домогосподарств у сільській місцевості (ф. № 02-СГН) [130].

Розрахунки обсягів реалізації продукції господарствами населення базуються на даних вибіркових обстежень сільськогосподарської діяльності домогосподарств у сільській місцевості. Обсяги продажу м'яса (худоби та птиці в перерахунку на забійну вагу) та молока переробним підприємствам визначаються за даними форм державних статистичних спостережень № 11-заг "Надходження худоби та птиці на переробні підприємства за січень-_____20__року" та № 13 "Надходження молока на переробні підприємства за січень-_____20__року" [130].

Основні показники внутрішньогосподарських витрат у господарствах населення обчислюються із залученням даних вибіркового обстеження умов життя домогосподарств з урахуванням багаторічних тенденцій зміни посівних площ, поголів'я худоби тощо.

Автором здійснено аналіз динаміки балансів основних продовольчих продуктів за період 2005–2014 рр., табл. 2.3.2.1.–2.3.2.6.

Таблиця 2.3.2.1

Динаміка балансу м'яса та м'ясних продуктів за 2005–2014 рр.

Рік / **Показники**	**2005**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
Усього ресурсів (тис. тонн)	1933	2440	2425	2610	2741	2579
Абсолютна зміна, тис. тонн	. . .	507	−15	185	131	−162
Темп зміни, %	. . .	126,23	99,39	107,63	105,02	94,09
Фонд споживання (тис. тонн)	1844	2384	2339	2478	2550	2325
Абсолютна зміна, тис. тонн	. . .	540	−45	139	72	−225
Темп зміни, %	. . .	129,28	98,11	105,94	102,91	91,18
Сальдо балансу(тис. тонн)	89	56	86	132	191	254
Спожито у розрахунку на одну особу, кг	*39,1*	*52,0*	*51,2*	*54,4*	*56,1*	*54,1*

Джерело: розраховано автором за [163]

Дані табл. 2.3.2.1 свідчать, що у 2014 р. ресурси м'яса та м'ясних продуктів в Україні склали 2579 тис. тонн, що на 162 тис. тонн, або на 6%, менше, ніж у 2013 р.

При цьому у 2012–2013 рр. запаси м’яса в країні зростали на 7,6% та 5,0%, відповідно до попереднього року. Фонд споживання м’яса та м’ясних продуктів в Україні у 2014 р. склав 2325 тис. тонн, що на 9% менше, ніж у 2013 р. Сальдо балансу м’ясних виробів за досліджуваний період було додатним, тобто ресурси країни в повністю перекривали споживання м’ясної продукції, зокрема, у 2014 р. – на 254 тис. тонн.

За період 2010–2014 рр. споживання м’яса та м’ясопродуктів у розрахунку на одну особу було практично незмінним. У 2014 р. воно становило 54,1 кг на рік на одну особу, що на 2 кг менше, ніж у 2013 р.

Таблиця 2.3.2.2

Динаміка балансу молока та молочних продуктів за 2005–2014 рр.

Рік / Показники	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Усього ресурсів (тис. тонн)	13799	11533	11352	11698	12081	11405
Абсолютна зміна, тис. тонн	. . .	−2266	−181	346	383	−676
Темп зміни, %	. . .	83,58	98,43	103,05	103,27	94,40
Фонд споживання (тис. тонн)	10625	9470	9363	9797	10050	9581
Абсолютна зміна, тис. тонн	. . .	−1155	−107	434	253	−469
Темп зміни, %	. . .	89,13	98,87	104,64	102,58	95,33
Сальдо балансу(тис. тонн)	3174	2063	1989	1901	2031	1824
Спожито у розрахунку на одну особу, кг	*225,6*	*206,4*	*204,9*	*214,9*	*220,9*	*222,8*

Джерело: розраховано автором за [163]

У 2014 р. ресурси молочної продукції України склали 11405 тис. тонн, що на 5,6% (676 тис. тонн) менше за показник 2013 р. Фонд споживання молочної продукції також скоротився (на 469 тис. тонн, або на 4,7%) і становив 9581 тис. тонн проти 10050 тис. тонн у 2013 р. Позитивне сальдо балансу за період 2005–2013 рр. свідчить про резерви країни, тобто ресурсів молока та молочної продукції було більше, ніж їх використано. Споживання молока у розрахунку на одну особу у 2014 р. склало 222,8 кг на рік, що трохи перевищує показник 2013 р. і є найбільшим, починаючи з 2010 року.

Таблиця 2.3.2.3

Динаміка балансу яєць (включаючи яйце продукти) за 2005–2014 рр.

Рік / Показники	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Усього ресурсів (тис. тонн)	745	983	1074	1101	1138	1138
Абсолютна зміна, тис. тонн	. . .	238	91	27	37	0
Темп зміни, %	. . .	131,95	109,26	102,51	103,36	100,00
Фонд споживання (тис. тонн)	647	767	818	810	813	771
Абсолютна зміна, тис. тонн	. . .	120	51	−8	3	−42
Темп зміни, %	. . .	118,55	106,65	99,02	100,37	94,83
Сальдо балансу(тис. тонн)	98	216	256	291	325	367
Спожито у розрахунку на одну особу, штук	*238*	*290*	*310*	*307*	*309*	*310*

Джерело: розраховано автором за [163]

За даними табл. 2.3.2.3, ресурси яєць в Україні за досліджуваний період зростали, однак значення абсолютного приросту щороку скорочувалось до нуля у 2014 році. За однакових ресурсів у 2013–2014 рр. – 1138 тис. тонн – фонд споживання яєць у 2014 р. до 2013 р. скоротився на 42 тис. тонн, або на 5% до 771 тис. тонн. При цьому сальдо балансу за період 2005–2014 рр. було достатнім, зокрема у 2014 р. ресурси країни перекрили споживання яєць на 367 тис. тонн. У розрахунку на одну особу споживання яєць є, практично, сталим, зокрема у 2014 р. воно становило 310 штук на рік.

Таблиця 2.3.2.4

Динаміка балансу картоплі за 2005–2014 рр.

Рік / Показники	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Усього ресурсів (тис. тонн)	19567	19145	22057	23643	22923	22522
Абсолютна зміна, тис. тонн	. . .	−422	2912	1586	−720	−401
Темп зміни, %	. . .	97,84	115,21	107,19	96,95	98,25
Фонд споживання (тис. тонн)	6386	5914	6368	6394	6161	6061
Абсолютна зміна, тис. тонн	. . .	−472	454	26	−233	−100
Темп зміни, %	. . .	92,61	107,68	100,41	96,36	98,38
Сальдо балансу(тис. тонн)	13181	13231	15689	17249	16762	16461
Спожито у розрахунку на одну особу, кг	*135,6*	*128,9*	*139,3*	*140,2*	*135,4*	*141*

Джерело: розраховано автором за [163]

За період 2005–2014 рр. ресурси України в картоплі зростали щороку в середньому на 591 тис. тонн. При цьому у 2014 р. вони склали 22522 тис. тонн, що на 401 тис. тонн, або на 2%, ніж у 2013 р. У 2014 р. картоплі було спожито на 100 тис. тонн менше, ніж у 2013 р., однак сальдо балансу було додатним – 16461 тис. тонн. Споживання картоплі у розрахунку на одну особу зросло з 135,4 кг на рік у 2013 р. до 141 кг на рік – у 2014 р, що стало максимальним значенням за аналізований період.

Таблиця 2.3.2.5

Динаміка балансу овочів і баштанних продовольчих культур за 2005–2014 рр.

Рік / Показники	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Усього ресурсів (тис. тонн)	510	9206	10333	10570	10918	10365
Абсолютна зміна, тис. тонн	. . .	1696	1127	237	348	−553
Темп зміни, %	. . .	122,58	112,24	102,29	103,29	94,93
Фонд споживання (тис. тонн)	5663	6581	7440	7452	7431	7019
Абсолютна зміна, тис. тонн	. . .	918	859	12	−21	−412
Темп зміни, %	. . .	116,21	113,05	100,16	99,72	94,46
Сальдо балансу(тис. тонн)	1847	2625	2893	3118	3487	3346
Спожито у розрахунку на одну особу, кг	*120,2*	*143,5*	*162,8*	*163,4*	*163,3*	*163,2*

Джерело: розраховано автором за [163]

Щороку ресурси овочів та баштанних культур в Україні зростали в середньому на 571 тис. тонн, винятком був 2014 р., коли абсолютне скорочення ресурсів овочів та баштанних в країні склало 553 тис. тонн, або 5%. Споживання овочів та баштанних культур почало скорочуватися на рік раніше у 2013 році, але тоді воно було незначним (21 тис. тонн). У 2014 р. скорочення продовжувалося від 7431 тис. тонн до 7019 тис. тонн, або на 5% (тобто пропорційно ресурсам) і його величина перевищила минулорічний показник майже у 20 разів.

Таблиця 2.3.2.6

Динаміка балансу плодів, ягід та винограду за 2005–2014 рр.

Рік / Показники	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Усього ресурсів (тис. тонн)	2696	3274	3505	3628	3938	3346
Абсолютна зміна, тис. тонн	. . .	578	231	123	310	−592
Темп зміни, %	. . .	121,44	107,06	103,51	108,54	84,97
Фонд споживання (тис. тонн)	1750	2203	2405	2432	2560	2249
Абсолютна зміна, тис. тонн	. . .	453	202	27	128	−311
Темп зміни, %	. . .	125,89	109,17	101,12	105,26	87,85
Сальдо балансу(тис. тонн)	946	1071	1100	1196	1378	1097
Спожито у розрахунку на одну особу, кг	*37,1*	*48*	*52,6*	*53,3*	*56,3*	*52,3*

Джерело: розраховано автором за [163]

За досліджуваний період сальдо балансу було позитивним, тобто ресурси перекривали споживання, зокрема у 2014 р. – на 1097 тис. тонн плодів, ягід та винограду. Водночас, у 2014 р. ресурси плодів, ягід та винограду в Україні скоротилися на 15% щодо 2013 р., а споживання – на 12% відповідно. Також споживання плодів, ягід та винограду у розрахунку на одну особу зменшилося з 56,3 кг на рік у 2013 р. до 52,3 кг на рік – у 2014 р.

На рис. 2.3.2.2 подано відносну зміну ресурсів основних продовольчих груп продуктів харчування за 2010–2014 рр., на рис. 2.3.2.3 – відповідні характеристики споживання цих груп продуктів.

Обидва рисунки ілюструють скорочення як ресурсів, так і використання плодів, ягід, винограду й овочів і баштанних. Водночас у 2014 р. спостерігається зростання споживання молока, яєць та картоплі у розрахунку на одну особу й скорочення споживання м’яса, плодів, ягід та винограду у розрахунку на одну особу.

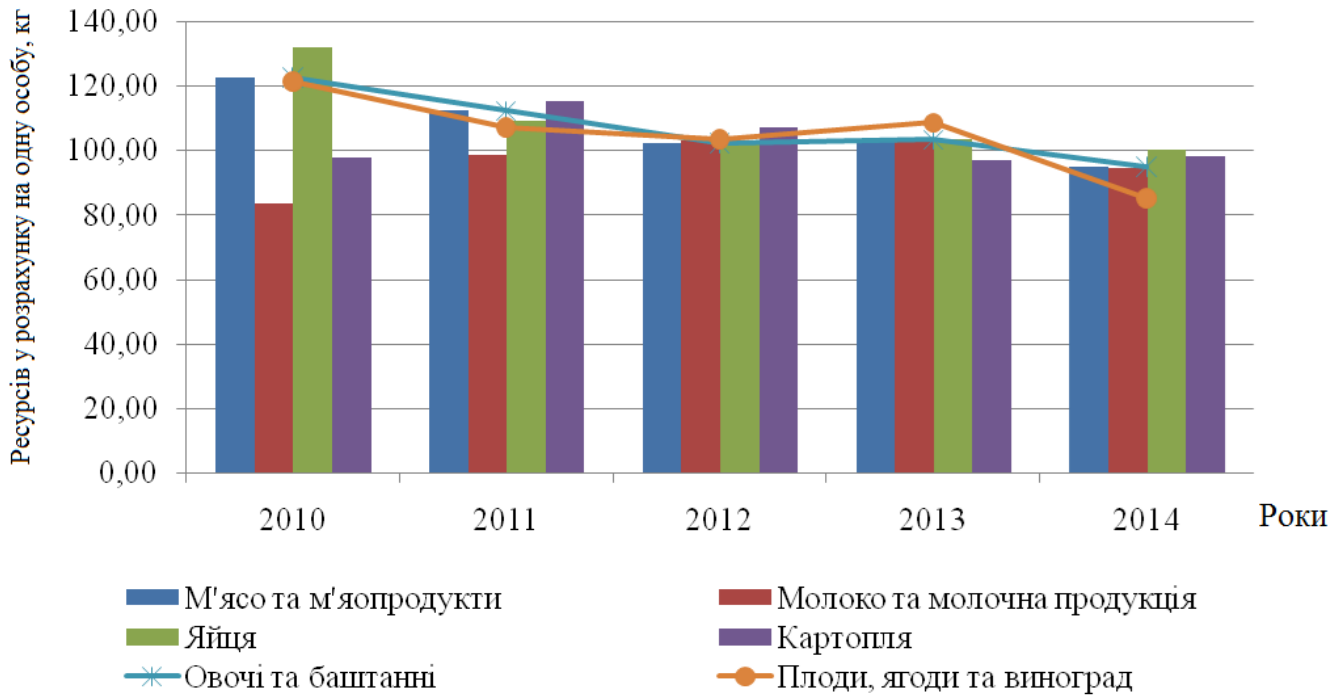

Рис. 2.3.2.2. Ланцюгові темпи зміни ресурсів основних продуктів харчування за 2010–2014 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [163]

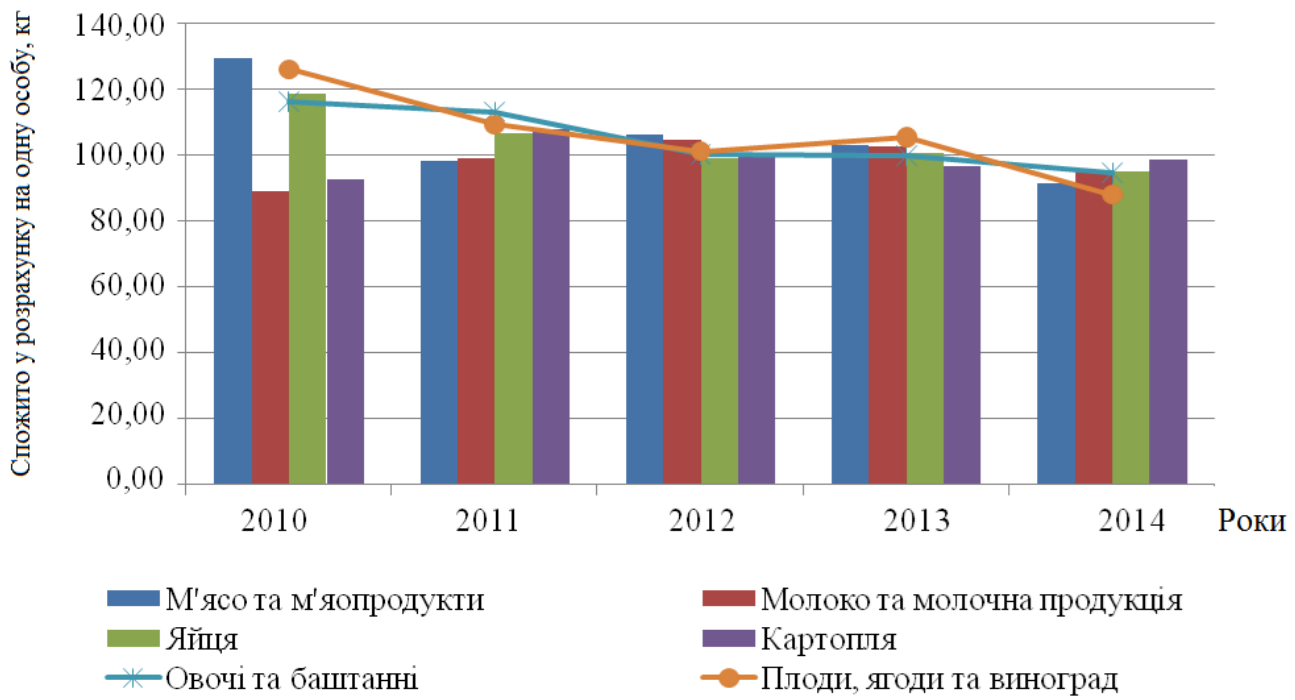

Рис. 2.3.2.3. Ланцюгові темпи зміни споживання основних продуктів харчування за 2010–2014 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [163]

Для оцінювання самозабезпеченості продуктами харчування у статистиці використовують коефіцієнт, що обчислюється як співвідношення обсягів виробництва певного продукту та його внутрішнього використання на території України. Результати розрахунків рівня самозабезпеченості населення України основними видами продовольства у 2014 р. подано у табл. 2.3.2.7.

Таблиця 2.3.2.7

Баланс основних продуктів харчування та рівень самозабезпеченості ними у 2014 р.

Показник \ Види продуктів	М'ясо	Молоко	Яйця	Картопля	Овочі та баштанні	Плоди, ягоди, виноград
Виробництво, тис. тонн	2360	11133	1131	23693	10323	2435
Фонд споживання, тис. тонн	2325	9581	771	6061	7019	2249
Зміна запасів на кінець року, тис. тонн	−18	85	0	1211	183	−55
Витрачено на нехарчові цілі (корм, втрати та ін.), тис. тонн	8	1167	200	16394	2960	722
Використано на території Україні, тис. тонн	2315	10833	971	23666	10162	2916
Рівень самозабезпеченості, %	**101,9**	**102,8**	**116,5**	**100,1**	**101,6**	**83,5**

Джерело: розраховано автором за [163]

Так, у 2014 р. рівень самозабезпеченості м’ясом, молоком, яйцями, картоплею, овочами та баштанними був достатнім, а рівень самозабезпеченості плодами, ягодами та виноградом склав лише 83,5%.

Таким чином, баланси продовольчих ресурсів слугують основним інформаційним джерелом для оцінювання рівнів самозабезпеченості населення України продуктами харчування.

2.3.3. Удосконалення інформаційної бази статистичного вивчення споживання продуктів харчування населенням України

Споживання – кінцева, завершальна стадія суспільного виробництва, використання суспільного продукту для задоволення потреб населення [41].

Споживання і виробництво перебувають в діалектичній взаємодії, атрибутом якої є формування і використання інформаційної бази з метою вивчення зазначених процесів, зокрема, споживання продуктів харчування населенням України.

Ступінь такої взаємодії в ринкових умовах визначається основними стійкими закономірностями їх розвитку аналізованих процесів. Це пов'язано з тим, що споживання формується під впливом форм і структури виробництва і залежить від рівня розвитку споживчих потреб, визначаючи ступінь їх задоволення.

Встановлено, що точність виявлених тенденцій попиту на продукти харчування і його прогнозування значною мірою залежить від інформаційної бази розрахунків. Як таку базу можна застосовувати дані статистики товарообігу, інші статистичні показники і матеріали обстежень сімейних бюджетів.

На сучасному етапі домінують два підходи до формування та використання інформаційного забезпечення дослідження процесів споживання продуктів харчування: збирання періодичної звітності та проведення вибіркових обстежень.

Усі країни-члени Європейського Союзу проводять обстеження бюджетів домогосподарств (Household Budget Survey), орієнтуючись, в основному, на споживання. Наразі збираються дані для всіх 27-ми держав-членів ЄС, а також Хорватії, Македонії, Туреччини, Норвегії та Швейцарії [195].

У всіх обстеженнях бюджетів домашніх господарств у країнах ЄС збирання даних передбачає комбінацію одного або декількох інтерв'ю, а також щоденники або журнали, які ведуть домогосподарства та / або фізичні особи, як правило, на щоденній основі. Типи та кількість щоденників і опитувальників, використовуваних у дослідженнях, може варіювати від відносно великого числа як у Бельгії та Нідерландах до всього двох типів, коли використовуються один щоденник для домогосподарства, один особистий щоденник і додатково ще один або два опитувальника (розподілені за одним або декількома інтерв'ю).

Порівняльна характеристика статистичного інструментарію ОУЖД окремих країн ЄС та України наведена в табл. 2.3.3.1.

Таблиця 2.3.3.1

Порівняльна таблиця інструментів ОУЖД ряду країн ЄС та України

Країна	Форми	Об'єкт дослідження	Головна інформація	Періодичність
Бельгія	Перше інтерв'ю – перед місяцем опитування; Друге інтерв'ю – протягом місяця опитування; Третє інтерв'ю – після місяця опитування	Домогосподарства/ Людина	Характеристика членів домогосподарств, вік, діяльність, освіта тощо. Характеристика житла, володіння товарами тривалого користування, періодичні платежі, вартість оренди власником нерухомості, житлові витрати тощо.	Поточний стан*
Данія	Одна анкета протягом двох інтерв'ю безпосередньо до і після періоду запису	Домогосподарства/ Людина	Характеристика домогосподарства, регулярні витрати, великі покупки, володіння товарами тривалого користування, інформація про пенсії та використання державних послуг	Поточний стан 12 місяців ретроспективного періоду**
	Регістр	Людина	Дохід, житло, освіта, податки	
Греція	Інтерв'юери відвідують домашнє господарство більше 14 днів поспіль	Домогосподарства/ Людина	Побутові характеристики, зайнятість, доходи, якісні питання про економічну ситуацію	Поточний стан
Італія	Одне інтерв'ю наприкінці місяця	Домогосподарство	Характеристика домогосподарства, клас доходу, свята, володіння товарами тривалого користування, заощадження, періодичні витрати і великі покупки	Поточний стан 1 місяць та 12 місяців ретроспективного періоду
Франція	Два відвідування домогосподарства протягом періоду інтерв'ювання	Домогосподарство	Побутові характеристики, періодичні витрати і великі покупки. Останній візит використовується для перевірки всієї документації	1 місяць та 3 місяці ретроспективного періоду
Люксембург	Два інтерв'ю на початку і в кінці інтенсивного періоду запису з використанням чотирьох анкет	Домогосподарства/ Людина	Побутові характеристики. Товари тривалого користування. Непостійні витрати	Поточний стан 3 місяці та 12 місяців ретроспективного періоду

Продовження табл. 2.3.3.1

Країна	Форми	Об'єкт дослідження	Головна інформація	Періодичність
Нідерланди	Анкета набору кандидатів	Домогосподарства	Основні характеристики домогосподарств для прийняття рішення про включення в опитування	Поточний стан
	Анкета загальних даних, заповнюється перед обліковим роком	Домогосподарства /Людина	Побутові характеристики, житло і товари тривалого користування	Поточний стан
	Ретроспективна анкета, заповнюється після закінчення облікового року	Домогосподарства /Людина	Ситуаційні зміни на протягом облікового року	Поточний стан
	Анкета постійних витрат	Домогосподарства	Постійні витрати	Поточний стан
	Анкета доходу	Домогосподарства /Людина	Заповнюється після облікового року, коли отримані річні звіти	12 місяців ретроспективного періоду
Велика Британія	Анкета обстеження домогосподарства, яка заповнюється на початку досліджуваного періоду	Домогосподарства	Побутові характеристики, житло, непостійні витрати	Поточний стан
Україна	Контрольна картка складу домогосподарств	Домогосподарство /Людина	Характеристика складу членів домогосподарств: вік, діяльність, освіта, сімейний стан тощо.	Поточний стан
	Запитальник основного інтерв'ю		Характеристика житла, наявність земельних ділянок та підсобного господарства, біографічні дані членів домогосподарства тощо.	Раз на рік
	Чотири анкети		Витрати на будівництво та ремонт; Стан здоров'я членів домогосподарств; Самооцінка доходів домогосподарства; Ефективність програм соціальної підтримки населення	Поточний стан Раз на 2 роки Раз на рік Раз на 5 років

Джерело: складено автором за [107, 138, 195]

** Поточна інформація, отримана на момент проведення інтерв'ю*

*** Реєстрація інформації відноситься або до календарного року або за станом на 1 січня*

Таблиця 2.3.3.1 містить короткий огляд різних типів анкет, інтерв'ю та можливих регістрів, використовуваних в ОУЖД країн ЄС, а також України. Більшість обстежень включають додаткові документи адміністративного характеру.

У країнах ЄС домогосподарство, яке бере участь у дослідженні, може бути об'єктом більш ніж одного інтерв'ю. Світова практика показує, що найбільш важливі опитування – це два інтерв'ю: найчастіше це первинне опитування перед обліковим періодом і фінальне опитування після його завершення.

Зазвичай дані про загальну характеристику домогосподарства отримують у результаті першого опитування, а дані про дохід та витрати – в результаті другого, хоча є деякі відмінності у процедурі дослідження залежно від країни. Також у більшості випадків інтервал між опитуваннями та записами в щоденниках намагаються зробити щонайменшим. Опитування охоплюють звітні періоди різного інтервалу залежно від тем опитування.

Така стандартна схема застосовується в Данії, Люксембурзі, Франції, Греції. Частина інтерв'ю в Греції припадає на період запису. У Великій Британії одне відвідування включає опитування щодо домогосподарства та опитування кожного дорослого члена домогосподарства, при цьому обидва типи опитувань проводяться безпосередньо перед періодом запису. У Бельгії різні опитування з конкретних тем також проводять протягом періоду запису [195].

В Італії є тільки одне головне опитування. Воно здійснюється після періоду запису протягом 10 днів у кінці календарного місяця, протягом якого домогосподарство веде щоденник, або на початку наступного місяця.

У країнах, де кожна сім'я бере участь в опитуванні на протязі всього року (Нідерланди), головні опитування зосереджені, наскільки це можливо, протягом коротких періодів для всієї вибірки, тобто безпосередньо перед і одразу після досліджуваного року. У Нідерландах домогосподарства відвідуються інтерв'юером 7–8 разів упродовж досліджуваного року: один раз перед ним, три рази протягом інтенсивного періоду ведення щоденника і чотири рази для ведення квартальних журналів.

При цьому, головний акцент зосереджено на щоденниках, в яких записуються витрати на споживання домогосподарства. Щоденник заповнює голова

домогосподарства, фіксуючи в ньому предмети повсякденного вжитку та/або витрати.

Автором проаналізовані щоденники ОУЖД окремих країн ЄС та України. Порівняльна характеристика наведена в табл. 2.3.3.2.

Щоденники, які використовують європейські країни, бувають типові, тобто інтенсивні, в яких деталізовано висвітлюються усі витрати домогосподарств, та індивідуальні, які заповнюються кожним членом домогосподарства.

Щоденники на індивідуальному рівні використовуються у Франції, Греції та Іспанії для кожної особи віком 14 років і старше, в Ірландії – для кожної особи віком 15 років і старше, у Великій Британії та Люксембурзі – 16 років і старше тощо.

В Україні також є практика опитування окремого члена домогосподарства за формою індивідуального запитальника. Взагалі 72 країни світу, що використовують в обстеженні щоденники індивідуального типу, при цьому, застосовують спеціальний (розширений) варіант, в якому подано відомості, головним чином, про покупки предметів домашнього вжитку середньостатистичного домогосподарства.

Додаткові форми щоденників можуть також бути залучені для полегшення записів щодо окремих елементів, наприклад, витрат за період відпусток чи відпочинку (в Нідерландах). В Україні ці види витрат не виділяють в окремий щоденник, однак розрізняють звичайний та незвичайний день. Як останній розглядають день, коли здійснюється закупівля продуктів на весілля, ювілеї, похорони, дні народження тощо. Тому кожен день у щоденнику витрат закінчується запитанням “Чи був цей день звичайним щодо витрат чи ні?”. У деяких випадках особливі форми щоденників використовуються для певних категорій домогосподарств, наприклад, сільських домогосподарств в Ірландії.

Тривалість періоду інтенсивного запису коливається від 30 днів безперервного обстеження у Бельгії та Німеччині або 28 днів у Швеції та Іспанії (7 днів у кожному кварталі) до чверті місяця в Нідерландах [195]. Два тижні є найбільш поширеною практикою, реалізованою у Данії, Франції, Люксембурзі, Ірландії, Австрії, Португалії, Фінляндії, Швеції та Великій Британії, а також в Україні.

Таблиця 2.3.3.2

Порівняльна таблиця типів щоденників ОУЖД у ряді країн ЄС та України

Країна	Тип щоденника	Об'єкт дослідження	Період запису	Зміст
Бельгія	Дуже інтенсивний	Домогосподарство	1 місяць	Всі витрати в деталях та доходи, включаючи квитанції, заощадження та борги
Данія	Інтенсивний	Домогосподарство	14 днів	Всі щоденні витрати
	Кишеньковий щоденник	Людина	14 днів	Добровільне; всі щоденні витрати
Греція	Інтенсивні витрати	Домогосподарство	14 днів	Всі типи витрат
	Інтенсивні витрати	Людина (Індивідуальний)	14 днів	Записи особистих витрат кожного члена домогосподарства віком від 14 років
Італія	Інтенсивний	Домогосподарство	10 днів	Особисті витрати
	Щоденник обліку продукції власного виробництва та допомоги (пільг)	Домогосподарство	10 днів	Загальні витрати
Франція	Інтенсивний	Домогосподарство	14 днів	Усі витрати, включаючи споживання продукції власного виробництва
	Інтенсивний	Людина (Індивідуальний)	14 днів	Записи особистих витрат кожного члена домогосподарства віком від 14 років
Люксембург	Інтенсивний щоденник домогосподарства	Домогосподарство	15 днів	Загальні витрати
	Грошовий кишеньковий щоденник	Людина віком від 16 р.	15 днів	Особисті витрати
Нідерланди	Щоденник домогосподарства	Домогосподарство	Один рік	Менш інтенсивний щоденник для обліку витрат
	Щоденник домогосподарства	Домогосподарство	Чверть місяця	Усі витрати, включаючи місце, кількість і тип оплати
	Щоденник відпочинку	Домогосподарство	Період відпусток	Витрати, понесені протягом періоду відпусток (відпочинку)
Велика Британія	Особистий інтенсивний щоденник	Людина віком від 16 р.	14 днів	Витрати
Україна	Щоденник поточних витрат домогосподарства	Домогосподарство/ Людина	14 днів (два рази на квартал)	Поточні витрати домогосподарства

Джерело: складено автором за [107, 138, 195]

Найчастіше, записи здійснюються на щоденній основі, але в деяких випадках передбачені також ретроспективні записи. Таким чином, виділяють три форми запису:

- запис на щоденній основі (у вигляді окремої сторінки або таблиці для кожного дня);
- хронологічний запис від одного дня до наступного;
- різні форми ретроспективних записів, в тому числі інформація, що стосується до моменту опитування.

Так, у Бельгії щоденні витрати відображаються на окремій сторінці для кожного дня. Ця форма полегшує визначення загальної суми та перевірку щоденних результатів. Ретроспективний компонент, доповнюючи щоденні записи, також зустрічається в більшості країн, включаючи Бельгію, Грецію, Іспанію, Францію, Ірландію, Люксембург, Португалію, Австрію, Фінляндію, Швецію та Велику Британію [195].

За дизайном виділяють щоденники закритого та відкритого складу. Щоденники закритого складу більш деталізовані. Їх перевага полягає в тому, що така деталізація позитивно впливає на якість і повноту отриманої інформації, водночас недоліком є зростання навантаження на респондентів. Щоденники відкритого типу дозволяють респонденту вести запис усіх витрат у хронологічному порядку, не дотримуючись будь-якої чіткої послідовності, нав’язаної заздалегідь певними категоріями.

Наприклад, у Нідерландах поширена відкрита форма щоденників навіть для квартальних журналів, тоді як деякі країни (зокрема Італія) використовують додаткові переліки для запису щоденних витрат. У багатьох щоденниках наводяться додаткові списки або приклади, щоб допомогти респонденту, але сам запис, в основному, є відкритим. В Україні щоденник поточних витрат домогосподарств за дизайном також є відкритим і заповнюється респондентом на щоденній основі у

вигляді окремої таблиці. При цьому наприкінці щоденника додається перелік можливих витрат.

Для щоденників, які включають ретроспективні записи, повнота звітності значною мірою залежить від ступеня деталізації конкретної категорії витрат. Тому зазвичай використовують компромісну форму щоденників.

Необхідну інформацію про грошові доходи, як правило, отримують через інтерв'ю в рамках дослідження. Повний запис доходів і надходжень у Бельгії ведеться протягом одного місяця на щоденній основі. В Італії відведено одне запитання про доходи домогосподарств, включених у додаток до щоденника. Деякі надходження також записуються в Нідерландах, але це робиться, в першу чергу, з метою більш точнішого вимірювання витрат на споживання.

У більшості країн основну інформацію щодо характеристик членів домогосподарств, їх взаємин, роду зайнятості, освіти, наявності товарів тривалого користування, витрат і доходів отримують через запитальники. Крім базового запитальника, багато країн мають спеціальні запитальники за різними статтями витрат, наприклад, щодо витрат на відпочинок, транспортних витрат, побутового споживання газу та електроенергії тощо. Ряд країн також мають спеціальні запитальники, присвячені обліку доходів, заощаджень, боргів тощо.

Національні статистичні управління використовують запитальники різної тематики і структуризації. Деякі країни мають один великий запитальник, в якому об'єднані всі групи питань (тем), інші працюють із різними запитальниками, кожен з яких присвячений конкретній темі.

В Україні для оцінювання доходів та витрат домогосподарств використовують квартальний запитальник про витрати і доходи домогосподарства. Голова домогосподарства протягом трьох місяців описує свої витрати на купівлю продуктів харчування, товарів довготривалого використання, непродовольчих товарів, житлово-комунальні витрати, витрати на утримання підсобного господарства й землі та інші витрати. Також у запитальнику фіксуються індивідуальні доходи усіх

дорослих членів домогосподарства, сфера їх діяльності, розміри заробітної плати, компенсаційні виплати, допомоги, пенсії тощо. З опитування виключаються лише особи молодші 16-ти років. Якщо в домогосподарстві більше двох дорослих, використовується додатковий – індивідуальний запитальник.

Таким чином, проаналізовані інформаційні ресурси ОУЖД України узагальнено на рис. 2.3.3.1. Також тут подано пропозицію щодо застосування спеціальних тематичних запитальників у контексті дослідження.

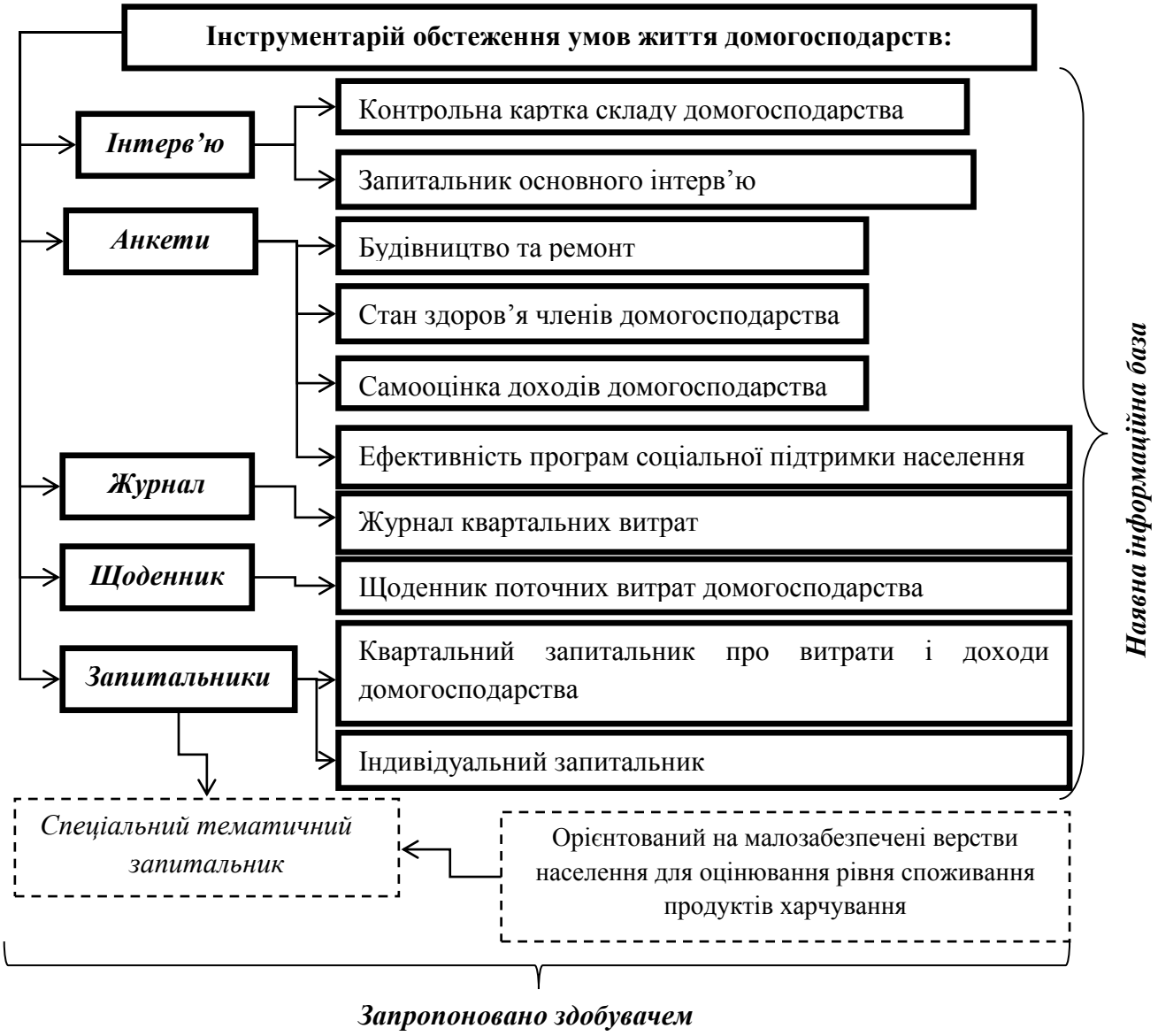

Рис. 2.3.3.1. Інформаційні ресурси обстеження умов життя домогосподарств
Джерело: розроблено автором

Аналізуючи досвід європейських країн, пропонується звернути увагу на спеціальні тематичні запитальники, що дозволить підвисити якість оцінювання характеристик споживання і на їх основі – показників бідності. Це особливо важливо в умовах кризи, коли для України необхідно максимально убезпечити малозахищенні верстви населення.

В анкеті № 3 “Самооцінка доходів домогосподарства” є окремі запитання, орієнтовані на бідні верстви населення, зокрема: “Чи були цього року випадки, коли через відсутність грошей: 1) хто-небудь з членів Вашого домогосподарства не харчувався; 2) Ви не могли включити в раціон дитини фрукти чи соки 3) Ви не мали можливості оплачувати перебування дитини в дитсадочку; тощо?”. Анкета № 5 “Ефективність програм соціальної підтримки населення” фіксує соціальні допомоги, субсидії, дотації держави, однак опитування здійснюється один раз на п’ять років [107].

Отже, вважаємо, що існує потреба в деталізованому підході до оцінювання рівня споживання продуктів харчування саме малозабезпечених верств населення через спеціальні тематичні запитальники (Додаток Б). Такі запитальники дадуть змогу оцінити фактичний рівень харчування малозабезпечених верств населення, їх добовий раціон. Також, окремі запитання анкети дозволять оцінити якість харчових продуктів на ринках регіону, їх асортимент та цінову політику. При цьому зростатиме навантаження не на усіх респондентів, а лише на окремі верстви населення.

Отже, українські запитальники мають широкий простір для організації та планування їх змісту з метою систематичного оцінювання рівня споживання продуктів харчування й показників бідності населення в цілому.

Таким чином, основна ціль, яку переслідує ОУЖД, – науково обґрунтований аналіз добробуту населення країни, а саме: зіставлення грошових витрат та доходів населення, визначення частки заощадження, оцінювання рівня споживання продуктів харчування тощо. Для досягнення цієї мети ОУЖД має ґрунтуватися на якісному інформаційно-статистичному забезпеченні.

Висновки до розділу 2

Проведені дослідження в другому розділі дають змогу сформувати наступні висновки:

1. Запропоновано вивчати показники статистики споживання населення України на макро- та мікрорівні. Для всебічного висвітлення стану матеріального добробуту домогосподарств, аналізу структури його доходів, інших джерел існування тощо до системи показників рівня життя домогосподарств включені показники ресурсів та витрат домогосподарств.

2. Доведено, що ОУЖД забезпечує об'єктивне оцінювання структури та динаміки домогосподарств України, в тому числі за кількістю дітей в їх складі, за віковими групами, за кількістю працюючих в сім'ї тощо. Так, за даними ОУЖД у 2014 р. у міських поселеннях проживало 70 % домогосподарств, у сільській місцевості – 30 %. Середній розмір домогосподарств у 2014 р. становив 2,58. При цьому, більш чисельні домогосподарства характерні для сільської місцевості – 2,69 проти 2,53. Найбільш поширеними в Україні залишаються домогосподарства з однією дитиною – 75,9% у 2014 р., домогосподарства з двома дітьми становили майже 21%, з трьома і більше дітьми – 3,2%. Багатодітні домогосподарства, що мають у своєму складі троє і більше дітей залишаються більш характерними для сільських поселень – 6,4% проти 2,0% у містах. У 2014 р. в домогосподарствах 65,2% були працюючі особи, більшість в домогосподарствах мали одного працюючого – 49,6 %, двох працюючих осіб – 41,4%, трьох і більше працюючих – 9,0%, при цьому, у сільській місцевості домінує один працюючий – 50,2%.

3. Найвищій рівень зайнятості у 2014 р. був у м. Києві – 55,4%, що може пояснюватись урбанізацією столиці, посиленим розвитком малого та середнього бізнесу, що пропонує робочі місця тощо, а найнижчій – на Луганщині – 52%, що пояснюється воєнними діями на Сході України та економічною кризою в цілому.

4. Доведено, що найвагомішими факторами, що впливають на рівень харчування населення України є, дохід населення та цінова політика. Зв'язок між зміною доходів населення та рівнем споживання окремих товарів оцінює коефіцієнт

еластичності. Аналіз показав, що рівень доходів більшості населення України настільки низький, що його підвищення збільшує попит лише на найдоступніші продукти харчування.

5. Визначено, що головним джерелом інформації про рівень і фактичну структуру споживання продуктів харчування є дослідження сімейних бюджетів домогосподарств, найбільш удосконаленою формою яких є застосування методу моментних спостережень і показників економічної статистики. Основним інформаційним джерелом для оцінювання рівнів самозабезпеченості населення продуктами харчування є баланси продовольчих ресурсів.

У 2014 р. рівень самозабезпеченості м’ясом, молоком, яйцями, картоплею, овочами та баштанними був достатнім, а рівень самозабезпеченості плодами, ягодами та виноградом склав лише 83,5%.

6. Порівняльний аналіз інформаційних ресурсів ОУЖД України та країн ЄС свідчить про певні відмінності. Зокрема, автором доведена доцільність застосування спеціальних тематичних запитальників, орієнтованих на малозабезпечені верстви населення.

Основні результати дослідження другого розділу опубліковані в наукових працях автора [53, 54, 57, 64].

РОЗДІЛ 3
СТАТИСТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ СПОЖИВАННЯ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ НАСЕЛЕННЯМ УКРАЇНИ

3.1. Статистичний аналіз набору продуктів харчування споживчого кошика українців

У світі існує два види споживчих кошиків – соціальний, який враховує культурні потреби населення, та фізіологічний, необхідний для фізичного виживання людини. В українському наборі товарів та послуг культурні потреби передбачені, про що свідчить відповідна глава Постанови Кабінету Міністрів України “Послуги культури”[132]. Таким чином, держава має враховувати (де-юре вона й ураховує) естетичні потреби населення: похід до кіно, театру, музею раз на місяць тощо. Однак споживчий кошик українця не витримує порівняння ні з яким іншим європейським аналогом. Практично у всіх країнах Європи у споживчий кошик входять алкогольні напої та тютюнові вироби. У Великій Британії враховано потреби пересічного мешканця країни у комп’ютерних іграх, шампанському, пиві, MP3-плеєрі, акустичній гітарі, набору товарів для дому, включаючи дверні ручки, а також витрати на садівника. Французи у свій споживчий кошик заклали витрати на відвідування перукарні, придбання лаків для волосся, гелів для душу (в українському кошику засоби гігієни представлені лише 76–ма кусками мила й 17–ма тюбиками зубної пасти на рік), апарати для виправлення зубів, оренду автомобілів, проїзд на таксі (в українському кошику враховано лише 524 поїздки в міському громадському транспорті та 95 в приміському на рік), їжу для котів і собак.

Вміст споживчого кошика пересічного українця на 2014 рік регулюється Постановою Кабінету Міністрів України від 14.04.2000 р. № 656 [132]. Слід зазначити, що, згідно з законодавством України, він має переглядатися кожні п’ять років, оскільки змінюються ціни, економічна ситуація, загалом смаки споживачів. Натомість споживчий кошик українця не переглядався з 2000 року. У наявному споживчому кошику українця затверджено набори продуктів харчування для

основних соціальних і демографічних груп населення, а саме: діти віком 0–6 років, 6–18 років, працездатне населення і непрацездатне населення.

Для аналізу автором обрано категорію працездатного населення, оскільки це домінуюча за чисельністю категорія суспільства. До осіб працездатного віку в рамках обстеження економічно активного населення (ЕАН) до 2012 р. віднесені жінки у віці 15–54 років та чоловіки віком 15–59 років. Відповідно до Закону України “Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи”, до населення працездатного віку, починаючи з 2012 р., включено жінок віком 55 років, з 2013 р. – віком 56 років, з 2014 р. – 57 років, а з 2015 р. – 58 років.

Споживчий кошик українців представлений таким набором продуктів харчування [132] (табл. 3.1.1).

Таблиця 3.1.1

Набір продуктів харчування для працездатного населення

кг/(особу·рік)

Найменування продукту	**Кількість**
Хлібопродукти:	
- борошно житнє	0,4
- борошно пшеничне	9,0
- хліб житній	39,0
- хліб пшеничний	62,0
Крупи, бобові, макаронні вироби:	
- макаронні вироби	
- рис	2,5
- пшоно	1,0
- гречана крупа	2,0
- вівсяна крупа	1,1
- бобові	1,9
- інші	0,5
Картопля	95,0
Овочі, баштанні:	
- капуста	28,0
- помідори, огірки	25,0
- морква, буряк	18,0
- цибуля, часник	10,0
- баштанні	16,0
- інші	13,0

Продовження табл. 3.1.1

Найменування продукту	Кількість
Фрукти і ягоди:	
- фрукти, ягоди свіжі	60,0
- сухофрукти	4,0
Цукор, кондитерські вироби:	
- цукор	24,0
- кондитерські вироби	13,0
Олія	7,1
Маргарин	2,0
М'ясопродукти:	
- яловичина	14,0
- баранина	2,0
- кріль	2,0
- свинина	8,0
- субпродукти	4,0
- птиця домашня	12,0
- сало	2,0
- ковбасні вироби	9,0
Рибопродукти:	
- риба свіжа	7,0
- оселедці	4,0
- інші	2,0
Молокопродукти:	
- молоко незбиране	60,0
- молоко з малим вмістом жиру	65,0
- масло вершкове	5,0
- сир твердий	3,5
- сир м'який	10,0
- сметана	5,0
Яйця, штук	220

Джерело: [132]

За даними ОУЖД, наведена динаміка споживання основних продуктів харчування в домогосподарствах у середньому за місяць у розрахунку на одну особу за період 2005–2014 рр. (рис. 3.1.1).

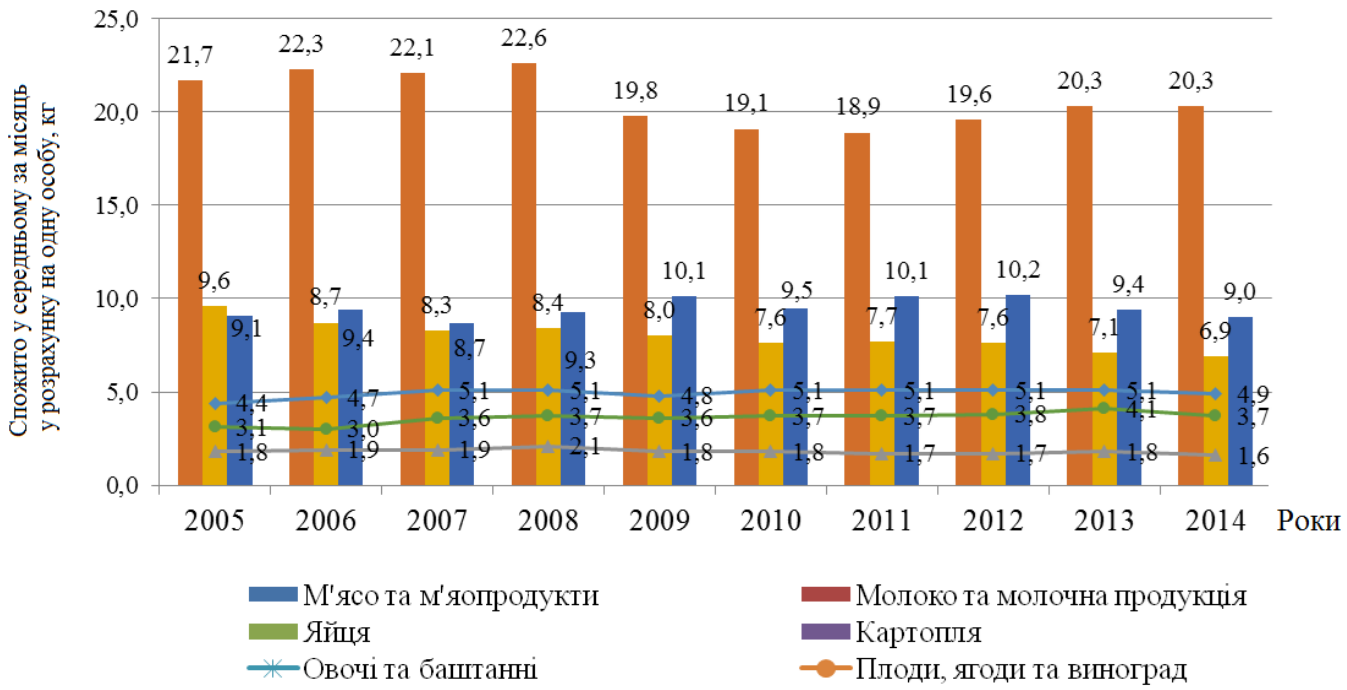

Рис. 3.1.1 Динаміка споживання продуктів харчування в домогосподарствах у середньому за місяць у розрахунку на одну особу за період 2005–2014 рр.

Джерело: розраховано автором за [32]

У табл. 3.1.2. подано розрахунок витрат на основні продукти харчування в середньому на одне домогосподарство відповідно до норм споживчого кошику 2000 р. і цін на них у 2014 р.

Таблиця 3.1.2

Витрати на харчування домогосподарств України відповідно до набору продуктів харчування споживчого кошику та цінової політики 2014 р.

Основні продукти харчування	Споживчий кошик працездатного українця, кг/(особу·місяць)	Середня споживча ціна у 2014 р., грн/кг	Витрати на харчування на одну особу на місяць, грн	Витрати на харчування в середньому на одне домогосподарство на місяць, грн
Рис	0,21	16,76	3,49	9,01
Хліб пшеничний	5,17	9,04	46,71	120,50
Хліб житній	3,25	7,9	25,68	66,24
Борошно пшеничне	0,75	6,16	4,62	11,92
Крупи гречані	0,17	18,07	3,01	7,77

Продовження табл. 3.1.2

Основні продукти харчування	Споживчий кошик працездатного українця, кг/(особу·місяць)	Середня споживча ціна у 2014 р., грн/кг	Витрати на харчування на одну особу на місяць, грн	Витрати на харчування в середньому на одне домогосподарство на місяць, грн
Яловичина	1,17	68,69	80,14	206,76
Свинина	0,67	62,78	41,85	107,98
Птицю	1,00	31,09	31,09	80,21
Риба	0,58	43,67	25,47	65,72
Молоко	5,00	9,38	46,90	121,00
Сир м’який	0,83	47,71	39,76	102,58
Яйця	18,33	15,52	284,53	734,10
Масло вершкове	0,42	16,66	6,94	17,91
Олія соняшникова	0,59	18,34	10,85	28,00
Сало	0,17	37,05	6,18	15,93
Капуста	2,33	2,59	6,04	15,59
Цибуля	0,83	3,23	2,69	6,94
Буряк, морква	1,50	3,19	4,79	12,35
Картопля	7,92	3,45	27,31	70,47
Цукор	2,00	10,68	21,36	55,11
Загальна сума	**–**	**–**	***719,41***	***1856,09***

Джерело: розраховано автором за [32, 132]

За даними ОУЖД, у 2014 р. сукупні грошові витрати на харчування на місяць у середньому на одне домогосподарство склали 2097,44 грн і 72,85 грн – харчування поза домом, а згідно із нормами споживчого кошика за цінами 2014 р. вони мають складати 1856,09 грн. При цьому до аналізу не було включено витрати на придбання фруктів, плодів, ягід та винограду, ціни на які у 2014 р. були зависокими, оскільки індекс споживчих цін на цю групу продуктів у грудні 2014 р. порівняно з груднем 2013 р. склав 155,9%, додаток В.

Результати аналізу доводять, що фактичні витрати на основні продукти харчування в середньому на одне домогосподарство (за даними ОУЖД – 2097,44 грн. у 2014 році) перевищують рекомендовані витрати (1856,09 грн) відповідно до споживчого кошика українця на 13,0%. Таким чином, можна зробити

висновок, що існує потреба щодо перегляду як споживчого кошика українця, зокрема набору продуктів харчування, так і прожиткового мінімуму.

Для оцінювання задоволення потреб населення у продуктах харчування було розраховано коефіцієнти задоволення потреб ($K_{ЗПi}$) за формулою:

$$K_{ЗПi} = \frac{\textit{Фактично спожито i - го продукту}}{\textit{Раціональна норма споживання i - го продукту}}.$$

У табл. 3.1.3 наведені дані про норми споживання основних продуктів харчування українців відповідно до споживчого кошику та фактичне споживання цих продуктів у 2014 р., а також розраховані значення коефіцієнта задоволення потреб за основними групами продуктів харчування.

Таблиця 3.1.3

Норми споживання працездатного населення України та коефіцієнт задоволення потреб у споживанні продуктів харчування у 2014 р.

Основні продукти харчування	**Норми споживчого кошику працездатного населення України, кг/(особу·місяць)**	**Фактично спожито у 2014 р., кг/(особу·місяць)**	**Коефіцієнт задоволення потреб (фактичне споживання до норм споживчого кошику)**
Хліб і хлібопродукти	10,28	9,0	0,88
М’ясо і м’ясопродукти	4,42	4,9	1,11
Риба і рибопродукти	1,08	1,6	1,48
Молокопродукти	12,38	20,3	1,64
Яйця (шт.)	18,33	20,0	1,09
Олія і жири	0,76	1,7	2,24
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	5,33	3,7	0,69
Овочі, баштанні	9,17	9,0	0,98
Картопля	7,92	6,9	0,87
Цукор та кондитерські вироби	3,08	3,0	0,97

Джерело: розраховано автором за [32, 132]

У табл. 3.1.3 видно, що у 2014 р. порівняно з нормами споживчого кошику українці споживали менше хліба і хлібопродуктів (0,88), фруктів (0,69) та картоплі (0,87). Майже відповідно до норм споживчого кошику населення України споживало овочі та баштанні (0,98), цукор (0,97), м’ясопродукти (1,11) та яйця

(1,09). Проте рибопродуктів (1,48), молокопродуктів (1,64) та олії й жирів (2,24) населення України у 2014 р. споживало більше за рекомендовану норму.

У табл. 3.1.4 наведено норми споживання, розроблені Міністерством охорони здоров'я України на кризовий період, Українським науково-дослідним інститутом харчування МОЗ України для забезпечення фізіологічного прожиткового мінімуму та науково обґрунтованого раціону [96, 178]. Розраховані коефіцієнти задоволення потреб у 2013-2014 рр. за трьома видами нормативів подано у табл. 3.1.4–3.1.5.

Як свідчать дані табл. 3.1.4-3.1.5, коефіцієнт задоволення потреб у 2013-2014 рр. майже у всіх продовольчих групах (крім картоплі та хлібопродуктів) перевищує норми МОЗ на кризовий період. У 2013-2014 рр. по окремих продовольчих групах (м'ясо і м'ясопродукти, риба і рибопродукти, цукор, олія, овочі і баштанні, хліб та хлібопродукти) коефіцієнт задоволення потреб перевищує норми фізіологічного прожиткового мінімуму. У 2013 р. коефіцієнт задоволення потреб за науково обґрунтованим раціоном перевищував споживання рибопродуктів на 6%, олії та інших рослинних жирів – на 55% та хлібопродуктів – на 7%.

У 2014 р. коефіцієнт задоволення потреб за науково обґрунтованим раціоном по всім продовольчим групам (окрім олії та хліба) був менший за встановлені норми. Це свідчить про те, що саме ці продовольчі групи формують енергетичну цінність добового раціону найменш забезпеченого населення. А такі необхідні та важливі продукти харчування як овочі і баштанні у 2014 р. мали коефіцієнт задоволення потреб лише 0,67, фрукти, ягоди, горіхи, виноград мають найнижчий коефіцієнт задоволення (0,49). Низький коефіцієнт і для групи – молоко та молочні продукти (0,64). При цьому, білки молока є біологічно цінними, оскільки до їх складу входять всі незамінні амінокислоти в оптимальному співвідношенні. Основні протеїни молока представлені казеїном. Молочний цукор сприяє засвоєнню кальцію, сприятливо впливає на кишкову мікрофлору. Вітаміни молока включають A, D, а також суттєві кількості лактофлавін, менше тіаміну та аскорбінової кислоти. Таким чином, молочні продукти мають високу біологічну цінність і особливості складу, які слід враховувати при включенні кожного з них в раціони різних груп населення.

Таблиця 3.1.4

Норми споживання продуктів харчування та відповідні коефіцієнти задоволення потреб 2013 р.

(кг, на одну особу в середньому за місяць)

Продовольчі групи	Норми споживання			Фактично спожито в 2013 р.	Коефіцієнт задоволення потреб (на кризовий період)	Коефіцієнт задоволення потреб (фізіологічного прожиткового мінімуму)	Коефіцієнт задоволення потреб (науково обґрунтованого раціону)
	Розроблені МОЗ на кризовий період	Фізіологічний прожитковий мінімум	Науково обґрунтований раціон				
М'ясо і м'ясопродукти	1,8	3,8	6,7	5,1	2,83	1,34	0,76
Молоко і молокопродукти	15	29,4	31,7	20,2	1,35	0,69	0,64
Яйця, шт.	15	20,5	24,2	20,0	1,33	0,98	0,83
Риба і рибопродукти	0,2	1,2	1,7	1,8	9,00	1,50	1,06
Цукор	1,7	2,2	3,2	3,0	1,76	1,36	0,94
Олія та інші рослинні жири	0,6	0,6	1,1	1,7	2,83	2,83	1,55
Картопля	11,2	7,5	10,3	7,0	0,63	0,93	0,68
Овочі і баштанні	6,7	8,9	13,4	9,4	1,40	1,06	0,70
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	3,1	5,1	7,5	4,2	1,35	0,82	0,56
Хліб та хлібопродукти	9,2	7,8	8,4	9,0	0,98	1,15	1,07

Джерело: розраховано автором за даними [32, 96, 178]

Таблиця 3.1.5

Норми споживання та коефіцієнт задоволення потреб споживання продуктами харчування у 2014 р.

(кг, на одну особу в середньому за місяць)

Продовольчі групи	Норми споживання			Норми споживання	Норми споживання	Коефіцієнт задоволення потреб (фізіологічного прожиткового мінімуму)	Коефіцієнт задоволення потреб (науково обґрунтованого раціону)
	Розроблені МОЗ на кризовий період	Розроблені МОЗ на кризовий період	Розроблені МОЗ на кризовий період				
М’ясо і м’ясопродукти	1,8	3,8	6,7	4,9	2,72	1,29	0,73
Молоко і молокопродукти	15,0	29,4	31,7	20,3	1,35	0,69	0,64
Яйця, шт.	15,0	20,5	24,2	20,0	1,33	0,98	0,83
Риба і рибопродукти	0,2	1,2	1,7	1,6	8,00	1,33	0,94
Цукор	1,7	2,2	3,2	3,0	1,76	1,36	0,94
Олія та інші рослинні жири	0,6	0,6	1,1	1,7	2,83	2,83	1,55
Картопля	11,2	7,5	10,3	6,9	0,62	0,92	0,67
Овочі і баштанні	6,7	8,9	13,4	9,0	1,34	1,01	0,67
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	3,1	5,1	7,5	3,7	1,19	0,73	0,49
Хліб та хлібопродукти	9,2	7,8	8,4	9,0	0,98	1,15	1,07

Джерело: розраховано автором за даними [32, 96, 178]

Продукти тваринного походження є джерелом біологічно-цінних білків, насичених жирів, вітамінів групи В і жиророзчинних вітамінів, фосфору, заліза. Яловичина та телятина також є джерелами біологічно-цінних білків, вітамінів групи В, заліза, інших мікроелементів. Ретинол (вітамін А) регулює функцію нормального зору, зростання, диференціації клітин, підтримує відтворення і цілісність імунної системи. Однак коефіцієнт задоволення потреб цієї групи (м'ясо і м'ясопродукти) у 2014 р. склав лише 0,73.

Проведений аналіз доводить, що раціон пересічного українця базується в основному на рослинних жирах. Це також можна підтвердити аналізом добового раціону українця, табл. 3.1.6.

Таблиця 3.1.6

Енергетична цінність і вміст поживних речовин

у середньому на добу у розрахунку *на одну особу*

	2000 р. (норми споживчого кошика українця)	**2014 р. (за ОУЖД)**
Енергетична цінність (калл)	2790,8	3236
Білки (г)	87,1	90
Жири (г)	98,4	146
Вуглеводи (г)	388,1	398

Джерело:[32]

Добова потреба людини в білках – 80-100 г, половину з яких повинні складати тваринні білки. За ОУЖД у 2014 р. білки в добовому раціоні населення України були в межах норми – 90 грам. У 2014 р. жири в добовому раціоні українців склали 146 грам при середньодобових потребах – 80-100 г, з яких 30 % мають забезпечуватись рослинними жирами. Потреба у вуглеводах становить 350-500 грам

на добу, таким чином у 2014 р. вміст вуглеводів у добовому раціоні населення України був у нормі – 398,1 грам.

Проведений аналіз доводить, що енергетичну цінність добового раціону населення України складають в основному жири. Таким чином, існує нагальна потреба щодо перегляду набору продуктів харчування споживчого кошику українців, як такого що не витримує соціальної критики. Так, у розвинених країнах склад споживчого кошика визначається згідно з статистичними даними (ОУЖД) та за результатами опитування населення. Наприклад, у США набір, що входить до кошика, визначається за бюджетом Геллера, тобто, на основі тих товарів і послуг, які громадяни вважають необхідними для повноцінного життя.

Нормалізація споживчого ринку, як одного із найважливіших компонентів товарного ринку, є надзвичайно актуальною у всіх країнах світу. В економіці України проблема збалансованості попиту та пропозиції, споживчого ринку в цілому породжується диспропорціями окремих підрозділів суспільного виробництва.

Також невідкладними мають бути кроки з боку держави щодо реалізації ефективної соціальної політики, наприклад:

- Розроблення соціальних пільг на окремі групи продуктів харчування (включаючи, м’ясопродукти, рибопродукти, фрукти, овочі та ін.) для малозабезпеченого населення та багатодітних сімей;
- Забезпечення пільгового харчування у закладах освіти (дитячих садках, школах, ВНЗ) для дітей з малозабезпечених та багатодітних родин;
- Перегляд та підняття мінімального прожиткового рівня населення України, до якого прив’язані всі виплати і соціальні стандарти держави.
- Створення нових робочих місць та забезпечення зростання зайнятості населення і його добробуту в цілому тощо.

3.2. Інтегральне оцінювання рівня споживання продуктів харчування населенням України

Основною запропонованою соціально-економічною метою уряду країни має бути покращення умов життя населення, забезпечення високого рівня освітніх, медичних та інших соціальних послуг тощо. Можливість споживання матеріальних благ та послуг є основним критерієм соціально орієнтованої економіки. Однак в Україні такого рівня ще не досягнуто, а задля його практичної реалізації необхідно трансформувати всю економічну модель. На жаль, сьогодні населення України виживає в досить складних умовах перехідної економіки. Доходи населення є настільки низькими, що вони часто не здатні перекривати витрати, а заощаджувати мають можливість лише заможні верстви населення.

Вивчення показників споживання продуктів харчування населенням України є фундаментом для аналізу рівня здоров'я нації, а також слугує основою для оцінювання рівня забезпечення й споживання населенням необхідними товарами й послугами, що є ключовим в контексті статистичного вивчення добробуту населення. Рівень споживання продуктів харчування доцільно вивчати шляхом визначення інтегральних показників, оскільки на нього впливає низка соціально-економічних факторів. Обчислення інтегрального показника дозволяє оцінити споживчий попит, рівень споживання продуктів харчування населенням в цілому та проаналізувати диференціацію в регіональному аспекті.

Моделювання споживчого попиту – це метод дослідження закономірностей зміни структури грошових витрат населення на придбання різноманітних товарів і послуг [67]. Витрати населення за регіонами відносять до макропопиту, їх аналіз базується на вивченні кількісної залежності структури попиту від впливу факторів, що їх обумовлюють. Цим двом поняттям відповідають свої статистичні методи аналізу і прогнозування, власна система інформації.

Автором обчислені інтегральні показники рівня споживання продуктів харчування населенням України, які дозволили виконати диференціацію регіонів. За своєю природою статистичні показники, зазвичай, є неоднорідними й виражаються

у різних одиницях вимірювання. Для приведення показників до порівнянного виду слід провести їх стандартизацію. Існують різні методи стандартизації. У соціально-економічних дослідженнях широко використовують оцінки, розраховані на основі відхилень ($x_{ij} - a$), стандартизованих на варіаційний розмах ($x_{\max}$–$x_{\min}$). При цьому для показників-стимуляторів $a = x_{\min}$, для дестимуляторів $a = x_{\max}$.

$$Z_{ij} = \frac{x_{ij} - x_{\min}}{x_{\max} - x_{\min}} \quad (3.2.1); \qquad Z_{ij} = \frac{x_{\max} - x_{ij}}{x_{\max} - x_{\min}} \quad (3.2.2),$$

де x_{ij} – реальне значення *i-ої* ознаки *j-го* об'єкта;

Z_{ij} – стандартизоване значення *i-ої* ознаки *j-го* об'єкта;

x_{min} – мінімальне значення ознаки;

x_{max} – максимальне значення ознаки;

x_{max}–x_{min} – варіаційний розмах.

Інтегральні показники для кожного регіону G_j розраховуються як середня величина за сукупністю стандартизованих показників:

$$G_j = \frac{1}{m}\sum_{1}^{m} z_{ij} \quad (3.2.3),$$

де G_j – значення інтегрального показника;

m – кількість ознак.

При високих значеннях *i*-ї ознаки Z_{ij} наближається до 1, при низьких — до 0. Таку саму властивість має й інтегральна оцінка*:* чим вищий рівень розвитку властивості, тим далі від нуля відхиляється значення G_j.

Складові фактори (індикатори), які обрано для обчислення регіональних інтегральних показників потребують статистичного обґрунтування. Для дослідження обрано чотири показники-стимулятори: валовий регіональний продукт; роздрібний товарооборот; середньомісячна заробітна плата; зайнятість населення, а також три показники-дестимулятори: індекс споживчих цін; частка домогосподарств із середньодушовими еквівалентними грошовими доходами на місяць нижче прожиткового мінімуму; кількість домогосподарств, члени яких постійно

відмовляли собі в найнеобхіднішому, окрім харчування. Значення вказаних показників у регіональному розрізі за 2013 рік подано в табл. Г.1 додатку Г.

Обрані фактори визначають територіальні й регіональні особливості України, а також стан, динаміку та інтенсивність їх розвитку й свідчать про рівень життя населення в цілому.

1. Ефективність функціонування економіки та добробуту населення в цілому на регіональному рівні характеризують показники валового регіонального продукту (ВРП) та валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу.

2. Показник товарообороту характеризує рівень витрат населення України, його можна вважати критерієм платоспроможності населення. Наприклад, у 2012 р. роздрібний товарооборот в Україні загалом порівняно з 2011 р. зріс на 15%, у 2013 р. – лише на 9,5%., а у 2014 р. порівняно з 2013 роком – скоротився на 0,65%.

3. Важливим статистичним показником оцінки економічного зростання регіонів України та добробуту населення є рівень зайнятості населення. Зростання цього показника позитивно впливає на рівень доходів і, відповідно, витрат населення.

4. Доходи населення – домінанта його життєдіяльності. Поняття “доходу” вміщує ефективність виробництва, віддачу природних ресурсів, рівень життя населення тощо. Розподіл створених у суспільстві матеріальних і духовних благ веде до диференціації доходів населення, що обумовлено різницею в заробітній платі та соціально-демократичними факторами. Середньомісячна номінальна заробітна плата є основним джерелом доходів населення, тому цей показник було включено до моделі.

5. Індекс споживчих цін характеризує зростання цін на товари й послуги, що, в свою чергу, призводить до зниження попиту на них.

6. Аналіз розподілу домогосподарств із середньодушовими еквівалентними грошовими доходами на місяць нижче прожиткового мінімуму проводиться за результатами ОУЖД. Такий аналіз характеризує існуючу ситуацію щодо рівня життя населення, його платоспроможності та є основною для визначення показника бідності.

7. До моделі також включено абсолютний показник – чисельність домогосподарств, члени яких постійно відмовляли собі в найнеобхіднішому, окрім харчування. Тобто ті домогосподарства, які виживали, підтримуючи лише фізіологічні потреби.

Стандартизацію показників виконано за формулами (3.2.1) та (3.2.2), а за формулою (3.2.3) обчислено інтегральні оцінки для кожного регіону України у 2013 р. (табл. Г.2. додатку Г). За даними таблиці визначено рейтинг регіонів України за рівнем споживання продуктів харчування у 2013 році, представлений на рис. 3.2.1.

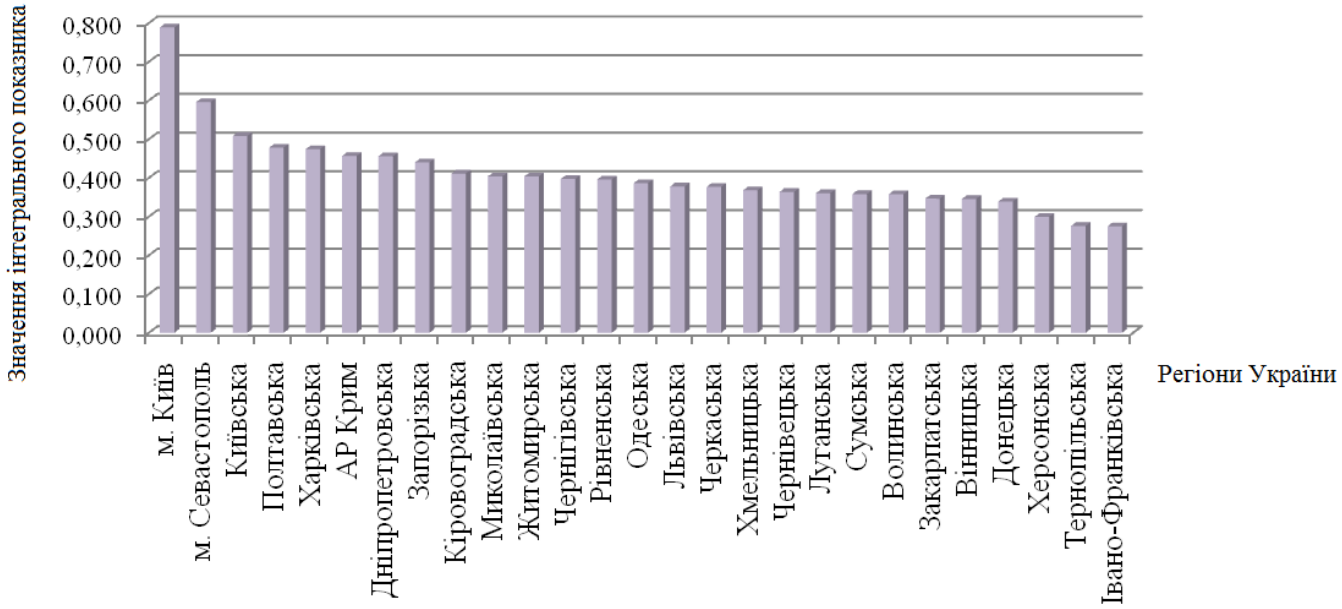

Рис. 3.2.1. Рейтинг регіонів України за рівнем споживання продуктів харчування населенням у 2013 р.

Джерело: складено автором

Аналогічне оцінювання здійснено для 2014 р. (Додаток Г, табл. Г.3–Г.4). Оскільки дані Державної служби статистики України щодо ВРП на одну особу у 2014 р. відсутні, водночас індекс фізичного обсягу ВРП свідчить про відносно незначну зміну цього показника, у розрахунках використано ВРП на одну особу за 2013 р. Також до аналізу у 2014 р. не включені регіони АРК та м. Севастополь як такі, що тимчасово окуповані.

Рейтинг регіонів України за рівнем споживання продуктів харчування у 2014 році представлений на рис. 3.2.2.

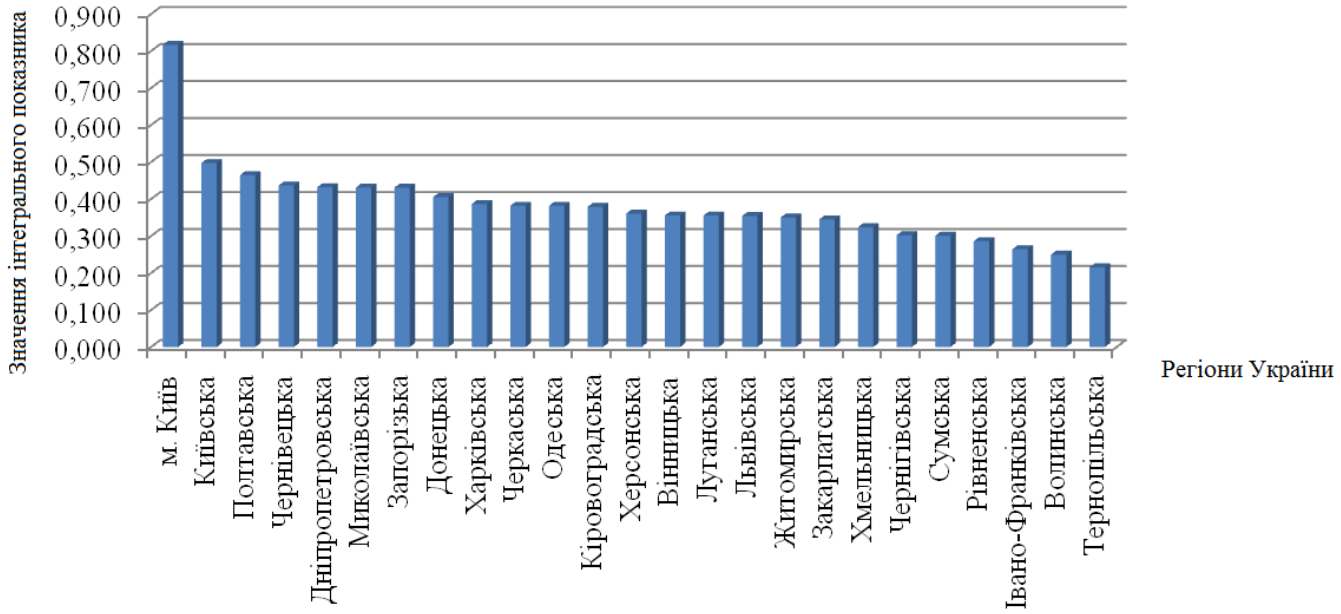

Рис.3.2.2 Рейтинг регіонів України за рівнем споживання продуктів харчування населенням у 2014 р.

Джерело: складено автором

Інтегральні показники рівня споживання продуктів харчування населенням України, а також місця регіонів у рейтингу в 2013-2014 рр. подано в табл. 3.2.1.

Таблиця 3.2.1

Порівняльна таблиця місця регіону України за рейтингом рівня споживання продуктів харчування населенням у 2013-2014 рр.

Регіони України	**Інтегральний показник**		**Місце регіону у рейтингу**		**Зміна місця регіону в рейтингу (+/-)**
	2013 р.	**2014 р.**	**2013 р.**	**2014 р.**	
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**
АР Крим	0,457	…	6	…	…
Вінницька область	0,346	0,355	23	14	9

Продовження табл. 3.2.1

1	2	3	4	5	6
Волинська область	0,358	0,249	21	24	−3
Дніпропетровська область	0,456	0,432	7	5	+2
Донецька область	0,339	0,405	24	8	+16
Житомирська область	0,404	0,350	11	17	−6
Закарпатська область	0,347	0,345	22	18	+4
Запорізька область	0,440	0,431	8	7	+1
Івано-Франківська область	0,275	0,264	27	23	+4
Київська область область	0,508	0,497	3	2	+1
Кіровоградська область	0,411	0,379	9	12	−3
Луганська область	0,361	0,355	19	15	+4
Львівська область	0,378	0,354	15	16	−1
Миколаївська область	0,404	0,431	10	6	+4
Одеська область	0,386	0,381	14	11	+3
Полтавська область	0,478	0,464	4	3	+1
Рівненська область	0,396	0,286	13	22	−9
Сумська область	0,358	0,300	20	21	−1
Тернопільська область	0,276	0,215	26	25	+1
Харківська область	0,474	0,386	5	9	−4
Херсонська область	0,300	0,361	25	13	+12
Хмельницька область	0,368	0,324	17	19	+2
Черкаська область	0,377	0,382	16	10	+6
Чернівецька область	0,364	0,436	18	4	+14
Чернігівська область	0,397	0,302	12	20	−8
м. Київ	0,789	0,817	1	1	0
м. Севастополь	0,596	…	2	…	…

Джерело: складено автором

У табл. 3.2.1 узагальнено динаміку зміни позицій регіонів за рейтингом рівня споживання продуктів харчування населенням у 2014 р. порівняно з 2013 р.: знак “+” вказує на позитивну динаміку в рейтингу, а знак “–” – негативну динаміку. Від’ємні значення зміни місця регіону у рейтингу регіонів України за рівнем споживання продуктів харчування населенням мали Волинська, Житомирська, Львівська, Рівненська, Сумська, Харківська, Чернігівська області. Найбільші додатні значення зміни місця регіону у рейтингу мали Донецька, Херсонська та Чернівецька області, що вказує на значне підвищення рівня споживання харчових продуктів населенням цих регіонів у 2014 р. порівняно з 2013 р.

Слід зазначити, що у 2014 р. при вибірковому ОУЖД не було охоплено всі райони Донецької області, а лише ті, що підконтрольні Україні. У зв’язку з цим оцінити реальний стан на території, де йде війна, досить складно. На збільшення значення інтегрального показника цього регіону вплинули підвищення середньомісячної номінальної заробітної плати (з 3755 грн у 2013 р. до 3858 грн у 2014 р.) та значне зменшення кількості домогосподарств, члени яких постійно відмовляли собі в найнеобхіднішому, крім харчування (з 745,9 тис. у 2013 р. до 405,51 тис. у 2014 р.).

За результатами обчислення інтегральних показників виконано типологізацію регіонів України за рівнем споживання продуктів харчування населенням у 2013–2014 рр. з оптимальною чисельністю груп – чотири, (табл. 3.2.2).

Таблиця 3.2.2

Засади групування регіонів України за рівнем споживання продуктів харчування населенням

Група	Значення інтегрального показника	Характеристика групи
I група	До 0,4	Низький рівень споживання
II група	0,4–0,6	Середній рівень споживання
III група	0,6–0,8	Достатній рівень споживання
IV група	Понад 0,8	Високий рівень споживання

Джерело: складено автором

Це дозволяє віднести кожен регіон до певної групи за рівнем споживання продуктів харчування населенням України у 2013–2014 рр. Результати проведеного згрупування подано в табл. 3.2.3.

Таблиця 3.2.3

Типологізація регіонів України за рівнем споживання продуктів харчування населенням у 2013-2014 рр.

Значення інтегрального показника	**2013 р.**	**2014 р.**
	Регіони України	**Регіони України**
До 0,4	Вінницька, Волинська, Донецька, Закарпатська, Івано-Франківська, Луганська, Львівська, Одеська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області	Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Львівська, Луганська, Одеська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області
0,4–0,6	Дніпропетровська, Житомирська, Запорізька, Кіровоградська, Київська, Миколаївська, Полтавська, Харківська області, АР Крим, м. Севастополь	Запорізька, Дніпропетровська, Донецька, Київська, Миколаївська, Полтавська, Чернівецька області
0,6–0,8	м. Київ	–
Понад 0,8	–	м. Київ
Разом	*27*	*25*

Джерело: розроблено автором

У 2013 р. у більшості регіонів України (16) був низький рівень споживання. Це може пояснюватися відносно низьким рівнем заробітної плати, що є основним джерелом доходів населення (найнижчий рівень середньомісячної номінальної заробітної плати у 2013 році зафіксований на Тернопільщині – 2359 грн). До групи з середнім рівнем споживання ввійшло десять регіонів країни, серед яких на Київщині мав місце найбільший роздрібний товарооборот у розрахунку на одну особу, що

склав 13072 грн, на Дніпропетровщині, Київщині, Харківщині спостерігалися високі заробітні плати. Найбільше значення інтегрального показника (0,789) належить м. Києву, що свідчить про достатній рівень споживання населенням столиці. Київ як один з найбільш урбанізованих мегаполісів лідирує за рівнем середньомісячної номінальної заробітної плати – 5007 грн, що у свою чергу, зумовлює збільшення витрат населення на продукти харчування (роздрібний товарооборот на одну особу в 2013 р. склав 27903 грн). При цьому до групи з високим рівнем споживання продуктів харчування не увійшов жоден регіон України.

У 2014 р. ситуація дещо змінилася, що може бути пов’язане з воєнними діями на сході України, а отже, зруйнуванням інфраструктури кількох регіонів, зростанням цін, курсу долара США тощо. Так, до групи з низьким рівнем споживання ввійшли Харківська, Кіровоградська та Житомирська області, а до групи достатнього рівня долучилися Чернівецька і Донецька області. Однак, оскільки частина Донецького регіону окупована, і обстеження у 2014 р. велося не по всій території, то твердження, що рівень споживання населення Донеччини зріс, є необґрунтованим. При цьому інтегральний показник рівня споживання мешканців столиці зріс з 0,789 до 0,817, і Київ перейшов до групи з високим рівнем споживання.

Проведений аналіз свідчить про нерівномірність рівня споживання продуктів харчування населенням за регіонами України. У більшості населення країни низький рівень доходів, при цьому співвідношення доходів найбільш і найменш заможних верств значно перевищує відповідні показники для розвинених країн. Надмірна диференціація доходів призводить до викривлення статистичних показників, а майнове розшарування значної частини населення – до втрати довіри людей до можливості ефективних, соціально орієнтованих ринкових перетворень. Така ситуація порушує баланс у суспільстві, нагнітає соціальну невдоволеність та напругу.

3.3. Застосування кластерного аналізу в оцінюванні рівня споживання продуктів харчування населенням за регіонами України

Кластерний аналіз є математичним апаратом для вивчення статистичних зв'язків. Це метод пошуку емпіричних закономірностей, основним завданням якого є формування груп однорідних одиниць сукупності.

Багатовимірна класифікація методами кластерного аналізу передбачає розподіл сукупності досліджуваних одиниць на однорідні класи (групи, кластери) не за однією ознакою, а за декількома одночасно. Поняття однорідності задається певними метриками.

Для оцінювання диференціації регіонів України за рівнем споживання продуктів харчування у 2014 р. використані ті самі показники, що і для визначення інтегрального показника (див. попередній підрозділ). Розрахунки були виконані за допомогою пакета прикладних програм "Statistica" версії 8.0, модуль "Cluster analysis".

Модуль кластер-аналізу, чи багатовимірної класифікації, складається з трьох процедур:

1) ієрархічні алгоритми (Joining (tree clustering));

2) класифікація методом *k*-середніх (*k*-means clustering);

3) двофакторне об'єднання (Two-way joining).

На основі нормованих значень для побудови матриці відстаней та реалізації ієрархічної кластер-процедури на практиці застосовують різні метрики: Евклідова, зважена Евклідова, Манхеттенська, Чебишева, Мінковського, Махалонобіса та ін. Евклідова відстань (c_{jk}), що є найбільш поширеною, обчислюється за формулою:

$$c_{jk} = \left[\sum_{i=1}^{m} \left(z_{ij} - z_{ik} \right)^2 \right]^{1/2},$$

де z_{ij} – нормовані значення i-ї ознаки для j-ї одиниці сукупності;

z_{ik} – нормовані значення i-ї ознаки для k-ї одиниці сукупності.

На основі обраної метрики побудовано матрицю відстаней між регіонами України. Ієрархічна кластер-процедура реалізована за допомогою методу Уорда, який передбачає мінімізацію внутрішньогрупових дисперсій кластерів.

Дендрограму результатів кластерного аналізу зображено на рис. 3.3.1.

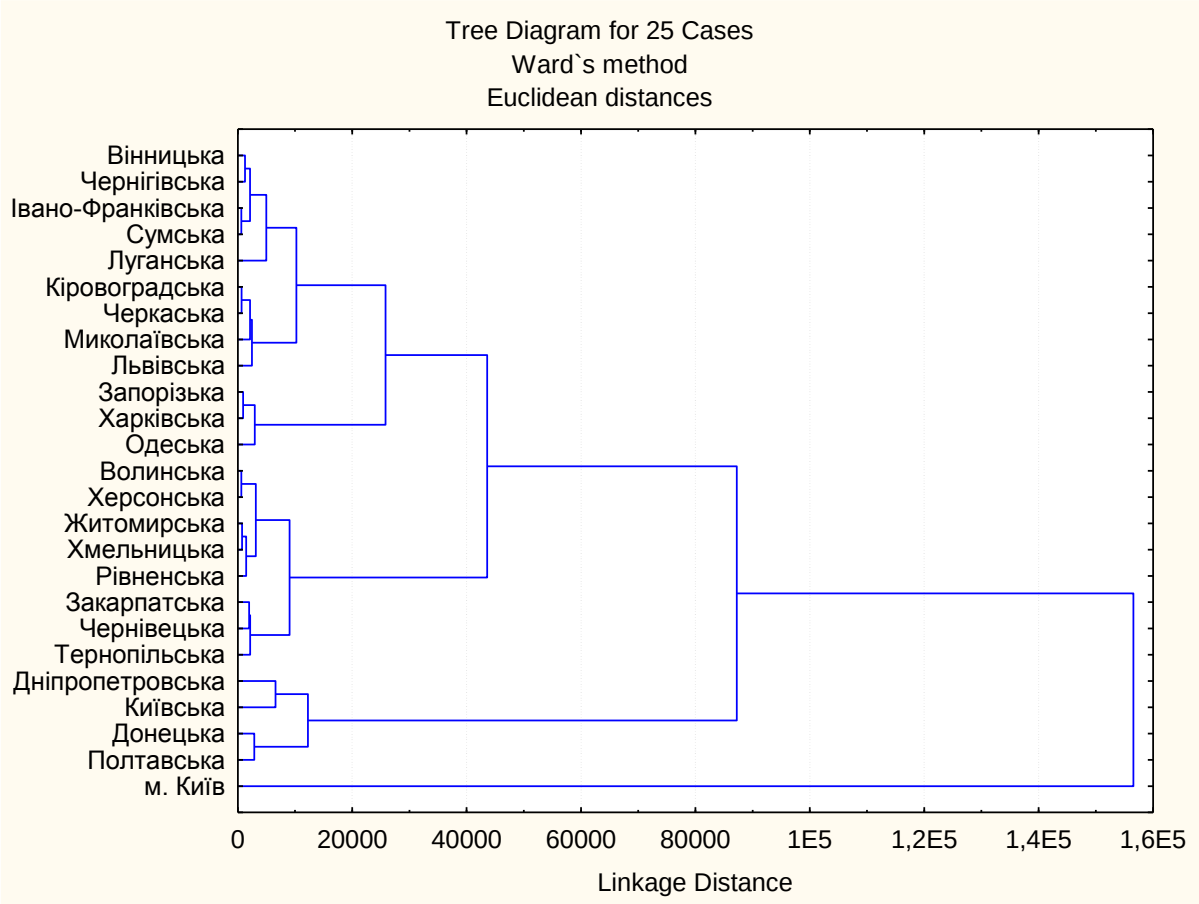

Рис. 3.3.1. Дендрограма групування регіонів України за рівнем споживання продуктів харчування

Джерело: побудовано автором

Як бачимо з рис. 3.3.1, найбільш оптимальним є розбиття регіонів України за рівнем споживання продуктів харчування на чотири кластери.

Ієрархічна процедура кластеризації досить проста і прийнятна для інтерпретації. Проте для численної сукупності вона виявляється громіздкою. У таких випадках перевагу віддають ітераційним процедурам, які оперують безпосередньо первинними даними, при чому формуються кластери одного рангу,

ієрархічно не підпорядковані. Алгоритм k-середніх реалізує ідею утворення груп за принципом “найближчого центра”.

Оскільки попередньо було виділено чотири кластери (див. рис. 3.3.1), то в ході аналізу застосовано алгоритм k-середніх із розбиттям також на чотири кластера (додаток Д). Групування регіонів, реалізоване за ієрархічною процедурою та алгоритмом k-середніх представлено в табл. 3.3.1.

Таблиця 3.3.1

Групування регіонів України за рівнем споживання продуктів харчування населенням України у 2014 р.

Групи регіонів	Характеристика рівня споживання	Регіони	Кількість регіонів у групі
1	Низький рівень	Запорізька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Сумська, Харківська, Черкаська	10
2	Середній рівень	Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька Чернігівська	10
3	Достатній рівень	Дніпропетровська, Донецька, Київська, Полтавська	4
4	Високий рівень	м. Київ	1

Джерело: розроблено автором

Обчислені середні значення ознак для кожного кластера демонструють поділ регіонів на класи за рівнем споживання продуктів харчування (рис. 3.3.2).

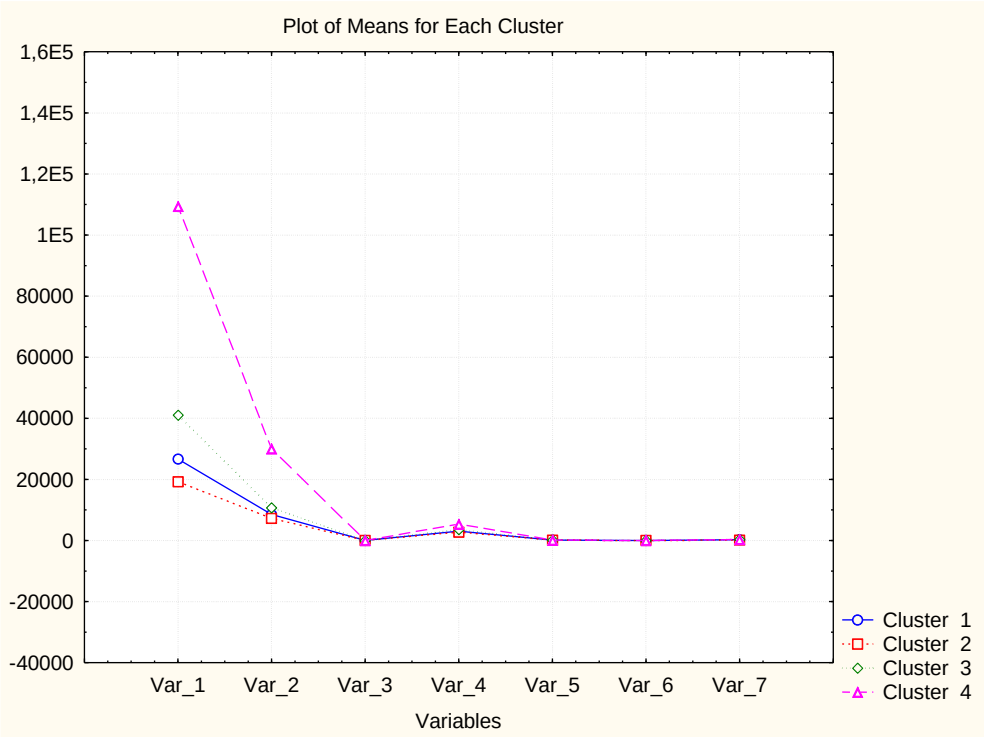

Рис. 3.3.2 Середні значення ознак для кожного кластера

Джерело: побудовано автором

Var_1 – Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, грн;

Var_2 – Роздрібний товарооборот на одну особу, грн;

Var_3 – Рівень зайнятості, %;

Var_4 – Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн;

Var_5 – Індекс споживчих цін, %;

Var_6 – Розподіл домогосподарств із середньодушовими еквівалентними грошовими доходами на місяць нижче прожиткового мінімуму, %;

Var_7 – Кількість домогосподарств, члени яких постійно відмовляли в найнеобхіднішому, крім харчування, тис.

За результатами проведеного дослідження можна зробити такі висновки.

Четвертий кластер представлений одним регіоном – м. Київ, що пояснюється суттєвими значеннями багатьох соціально-економічних показників, які сприяють високому рівню споживання населення столиці.

До третього кластеру ввійшли лише чотири регіони (Дніпропетровська, Донецька, Київська, Полтавська області), які за вхідними показниками лідирують за рівнем заробітної плати, рівнем зайнятості населення, рівнем роздрібного

товарообороту тощо і, відповідно, формують групу з достатнім рівнем споживання продуктів харчування.

До першого та другого кластеру віднесено 20 регіонів, які автор пропонує класифікувати за рівнем споживання як регіони низького та середнього рівня, відповідно. Водночас ці самі регіони України у 2014 р. за інтегральним оцінюванням формували групу з низьким рівнем споживання продуктів харчування.

3.4. Статистичний аналіз рівня споживання продуктів харчування населенням України в статиці та динаміці

Прийняття ефективних управлінських рішень на державному та регіональному рівнях потребує розгорнутого інформаційного супроводу. Ефективне впровадження у всі сфери діяльності сучасних інформаційних технологій і новітніх методів управління на базі застосування методів статистичного моделювання сприятиме більш ефективному оцінюванню рівня споживання продуктів харчування населенням України, що є одним із ключових завдань соціально-економічної політики держави.

Для оцінювання рівня споживання продуктів харчування у 2014 р. у регіональному розрізі за методом головних компонент, автором були використані дані, які наведені в підрозділі 3.2. Усі необхідні розрахунки для аналізу були здійсненні за допомогою пакета прикладних програм “Statistica” за методом “Principal components”, модуль “Factor analysis”.

У ході подальшого аналізу було виділено дві головні компоненти, сумарний внесок дисперсій яких становить 72,86%. Значущість кожної з компонент було визначено в результаті аналізу розрахованих значень властивих чисел (λ_j) кореляційної матриці А та внеску їх дисперсій у сумарну варіацію (додаток Е).

Кореляційна матриця А характеризує взаємозв’язки обраних показників, серед яких валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, роздрібний товарооборот на одну особу, середньомісячна заробітна плата, рівень зайнятості, індекс споживчих цін, частка домогосподарств із середньодушовими

еквівалентними грошовими доходами на місяць нижче прожиткового мінімуму, кількість домогосподарств, члени яких постійно відмовляли собі в найнеобхіднішому, окрім харчування.

Оптимальну кількість головних компонент (а саме, дві компоненти) встановлено графічно за допомогою критерію “Кам’янистого спаду”, рис. 3.4.1.

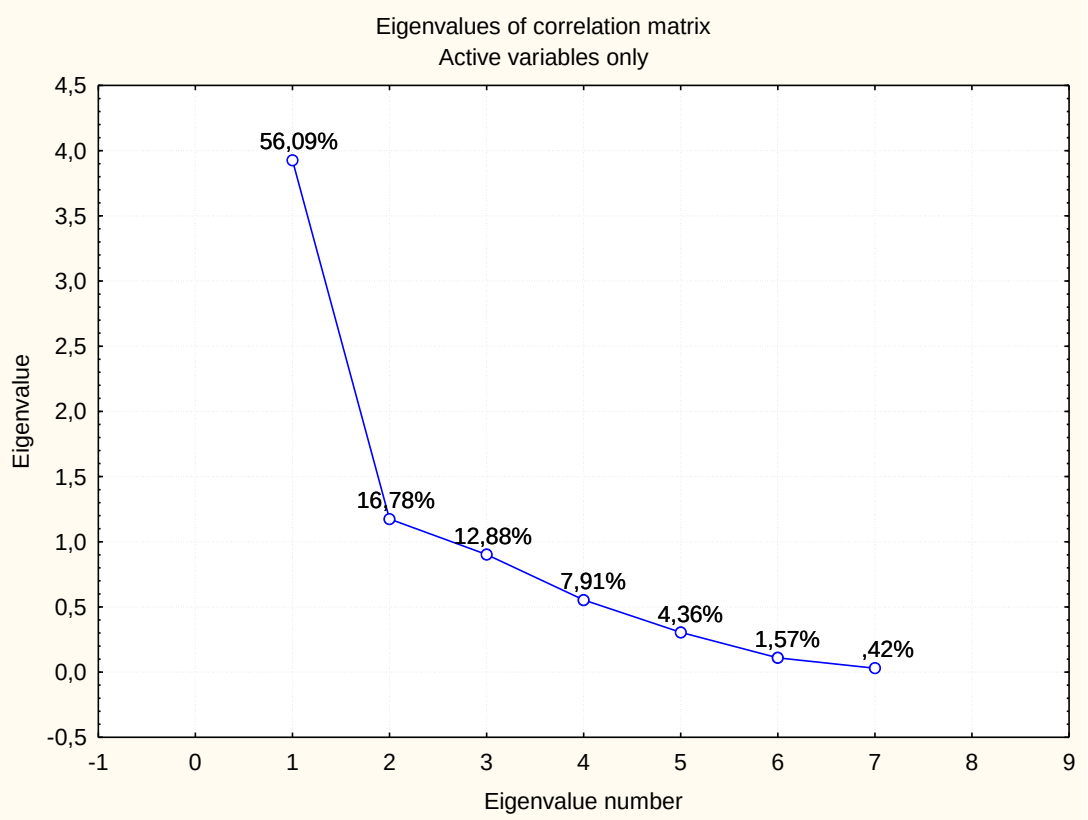

Рис. 3.4.1. Графічний вид властивих чисел кореляційної матриці для визначення оптимальної кількості головних компонент за критерієм “Кам’янистого спаду”

Джерело: розраховано автором

Внесок першої компоненти в сумарну варіацію ознакової множини становить 56,09%, а другої компоненти – 16,78%. Разом дві компоненти пояснюють 72,86% сумарної варіації, що свідчить про високий ступінь факторизації.

Для спрощення факторної структури використовують низку графічних або аналітичних методів обертання. Серед останніх найчастіше застосовують варімакс. У табл. 3.4.1 подані значення факторних навантажень, властивих чисел та ступені факторизації головних компонент після процедури обертання “варімакс

нормалізований”. Значення факторних навантажень наближаються до 1 або до 0. Властиві значення і внесок окремих компонент у сумарну дисперсію визначені за трансформованими факторними навантаженнями, а тому відрізняються від первинних.

Таблиця 3.4.1

Значення факторних навантажень головних компонент після застосування процедури обертання факторів “варімакс нормалізований”

Найменування показників	**Головні компоненти**	
	I	**II**
Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, грн	**0,924**	0,060
Роздрібний товарооборот на одну особу, грн	**0,947**	−0,137
Рівень зайнятості, %	**0,861**	−0,062
Середньомісячна номінальна з/п, грн	**0,879**	0,095
Індекс споживчих цін, %	0,259	**−0,821**
Домогосподарства із середньодушовими еквівалентними грошовими доходами на місяць нижче прожиткового мінімуму, %	−0,604	−0,359
Домогосподарства, члени яких постійно відмовляли собі в найнеобхіднішому, крім харчування, тис.	0,458	0,597
Властиві значення, λ	**3,906**	**1,195**
Ступінь факторизації, %	**55,8**	**17,1**

Джерело: розраховано автором

Оскільки значення факторного навантаження в групі повинно бути більше за 0,75, навантаження на першу компоненту пояснюють такі ознаки, як ВРП у розрахунку на одну особу, роздрібний товарооборот на одну особу, рівень зайнятості та середньомісячна заробітна плата.

Показники, що увійшли до першої групи, найкраще ілюструють купівельну спроможність населення, оскільки включають характеристики рівня добробуту (ВРП на одну особу, рівень зайнятості, заробітна плата) та витрат (роздрібний

товарооборот), тому першу компоненту можна загалом інтерпретувати як платоспроможність населення. Ступінь факторизації першої компоненти становить 55,8%.

Навантаження на другу компоненту склав лише один показник – індекс споживчих цін, а отже, інтерпретуємо цю компоненту як ціновий фактор. Внесок цієї компоненти в сумарну варіацію ознакової множини становить 17,1%.

Отже, отримані результати факторного аналізу можна згрупувати у такі блоки показників (рис. 3.4.2).

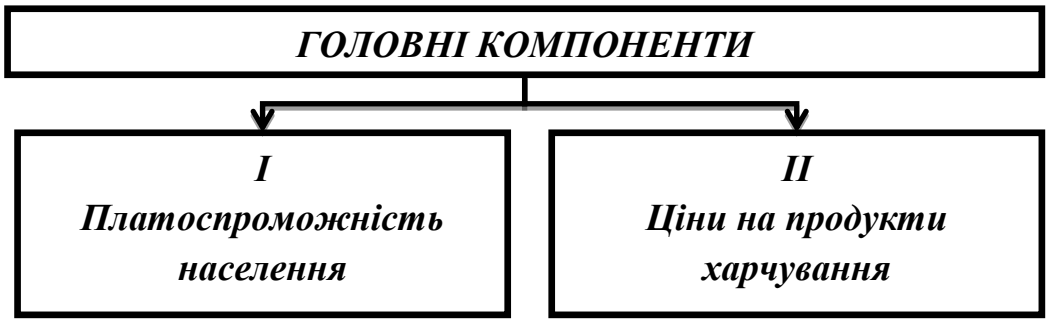

Рис. 3.4.2. Групи показників відповідно до виділених компонент

Джерело: розроблено автором

Таким чином, отримані результати аналізу підтверджують, що на рівень споживання продуктів харчування населенням України у 2014 р. впливало два узагальнені фактори: платоспроможність населення та цінова політика.

Метод головних компонент також дозволяє провести розрахунок значень двох виділених головних факторів для кожного регіону (табл. 3.4.2).

Знаки (додатні або від'ємні), присвоєні значенням кожної головної компоненти, свідчать про її рівень у кожному регіоні України у 2014 р., тобто показують, в якому регіоні України платоспроможність населення та ціни на продукти харчування були вищими (+) або нижчими (–) за середній рівень по країні. Так, вище за середній рівень платоспроможність була у населення Дніпропетровщини, Запоріжжя, Київщини, Миколаївщини, Одещини, Харківщини та м. Києва. При цьому ціни на продукти харчування були вищими за середній рівень у 13 регіонах України.

Таблиця 3.4.2

Значення головних компонент

Регіони України	Компонента 1	Компонента 2
Вінницька область	−0,3180	1,7940
Волинська область	−0,7706	−1,5749
Дніпропетровська область	1,3518	0,5266
Донецька область	−0,1992	2,3080
Житомирська область	−0,5537	−0,8333
Закарпатська область	−0,3802	−0,7542
Запорізька область	0,7057	0,1309
Івано-Франківська область	−0,3374	1,0465
Київська область	0,6629	0,0511
Кіровоградська область	−0,6403	−0,1346
Луганська область	−0,7551	−0,2469
Львівська область	−0,0600	−1,1424
Миколаївська область	0,1258	−0,0487
Одеська область	0,6270	−0,9053
Полтавська область	−0,0231	0,6375
Рівненська область	−0,3342	−2,0732
Сумська область	−0,3903	0,2416
Тернопільська область	−1,0869	−0,5191
Харківська область	0,8232	1,0079
Херсонська область	−0,3927	0,5971
Хмельницька область	−0,8285	0,3198
Черкаська область	−0,2922	0,4750
Чернівецька область	−0,6981	0,5420
Чернігівська область	−0,1080	−0,8673
м. Київ	3,8722	−0,5781

Джерело: розраховано автором

Для оцінювання рівня витрат населення України на продукти харчування в динаміці використані такі показники (табл. 3.4.3):

1. Рівень зайнятості, який є фактором грошової винагороди населення. Його визначають як відношення кількості зайнятого населення віком 15–70 років до всього населення зазначеного віку чи населення відповідної соціально-демографічної групи.

2. Сукупні ресурси домогосподарств як найхарактерніший показник, що відображає фінансову спроможність домогосподарства. Чим вищий рівень сукупних ресурсів, тим більша платоспроможність населення.

3. Індекс споживчих цін (ІСЦ) на продукти харчування та безалкогольні напої характеризує зміну цін на зазначені продукти і його зростання призводить до зниження попиту на них.

4. Зв'язок між курсом долара США щодо гривні та витратами на продукти харчування пояснюється тим, що багато продукції на вітчизняних ринках є імпортною (зокрема, межа критичного імпорту для України у 2014 р. становила 42,0%, що значно перевищує нормативне значення – 15%), відповідно, коливання курсу валюти впливає на попит продуктів.

5. Фактор часу впливає на зміну показників, причиною якої є час. Оцінювання рівня витрат населення в динаміці неможливе без кількісного урахування дії фактору часу, що пояснює вибір цього показника.

Таблиця 3.4.3

Вихідні дані для аналізу методом головних компонент

Роки	**Рівень зайнятості населення, %**	**Сукупні ресурси в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн**	**ІСЦ на продукти харчування та безалкогольні напої, %**	**Середньорічний офіційний курс долара США за 100 одиниць, грн.**	**Фактор часу**
2004	56,7	911,8	111,4	531,9	1
2005	57,7	1321,4	116,2	512,5	2
2006	57,9	1611,7	105,3	505,0	3
2007	58,7	2012,1	109,7	505,0	4
2008	59,3	2892,8	135,7	526,7	5
2009	57,7	3015,3	111,9	779,1	6
2010	58,5	3481,0	110,9	794,0	7
2011	59,2	3853,9	106,4	798,0	8
2012	59,7	4144,5	97,9	799,0	9
2013	60,3	4470,5	97,8	799,0	10
2014	56,6	4563,3	112,2	1576,9	11

Джерело: побудовано за даними [32]

У ході аналізу було виділено дві головні компоненти, сумарний внесок їх дисперсій становить 83,54%, причому внесок першої компоненти в загальну дисперсію становить більше половини – 58,23%, другої – близько чверті, 25,31% (рис. 3.4.3).

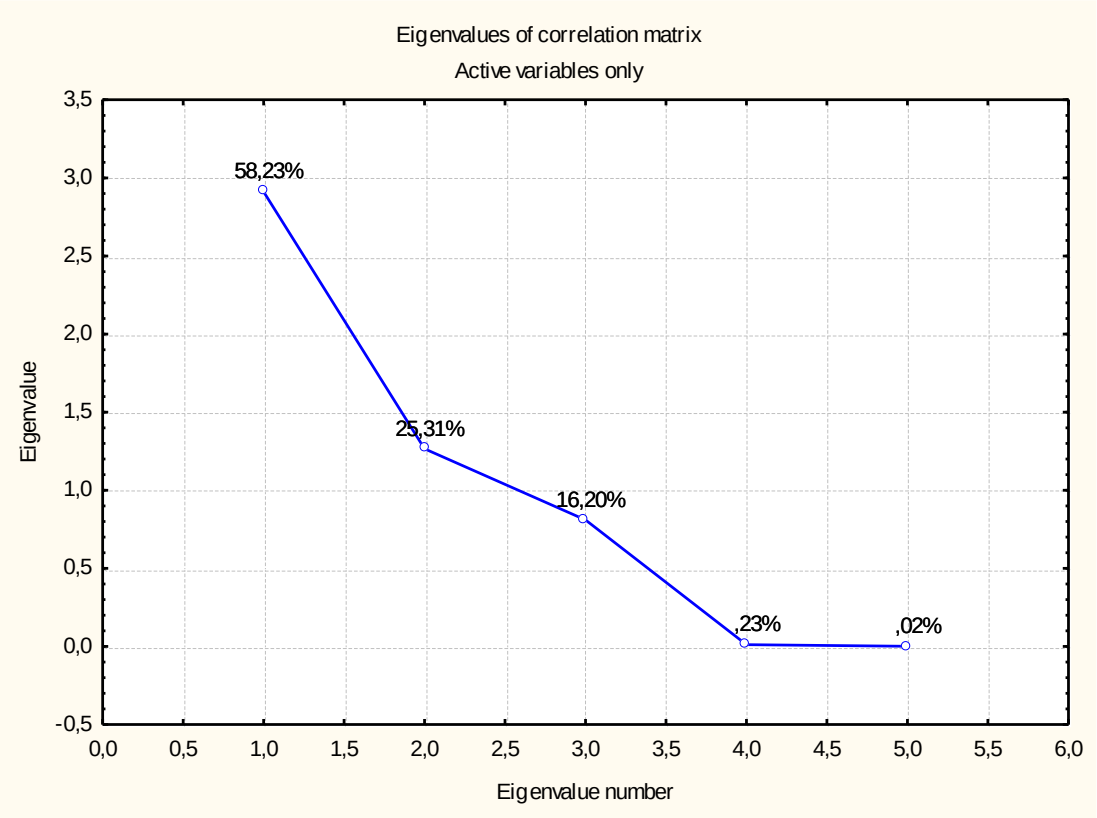

Рис. 3.4.3. Графічний вид властивих чисел кореляційної матриці для визначення оптимальної кількості головних компонент за критерієм "Кам'янистого спаду"

Джерело: розраховано автором

У табл. 3.4.4 наведені значення факторних навантажень, властивих чисел та ступені факторизації головних компонент після реалізації процедури обертання "варімакс нормалізований".

Отже, до першої компоненти ввійшли такі показники: сукупні ресурси домогосподарств, курс долара США і фактор часу. Внесок цієї компоненти в сумарну варіацію ознакової множини становить 51,3%.

Другу компоненту навантажує лише один показник – рівень зайнятості. Причому протилежний знак показника свідчить, що зі зменшенням зайнятості

населення витрати на продукти харчування також будуть скорочуватись. Ступінь факторизації другої компоненти становить 32,3 %.

Таблиця 3.4.4

Значення факторних навантажень головних компонент після застосування процедури обертання факторів “варімакс нормалізований”

Найменування показників	**Головні компоненти**	
	I	**II**
Рівень зайнятості, %	−0,048	**−0,957**
Сукупні ресурси в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн	**0,855**	−0,474
ІСЦ на продукти харчування та безалкогольні напої, %	−0,265	0,498
Офіційний курс долара США за 100 одиниць, грн.	**0,976**	0,207
Фактор часу	**0,899**	−0,424
Властиві значення, λ	2,565	1,613
Ступінь факторизації, %	51,3	32,2

Джерело: розраховано автором

Отримані результати факторного аналізу можна інтерпретувати так (рис. 3.4.4).

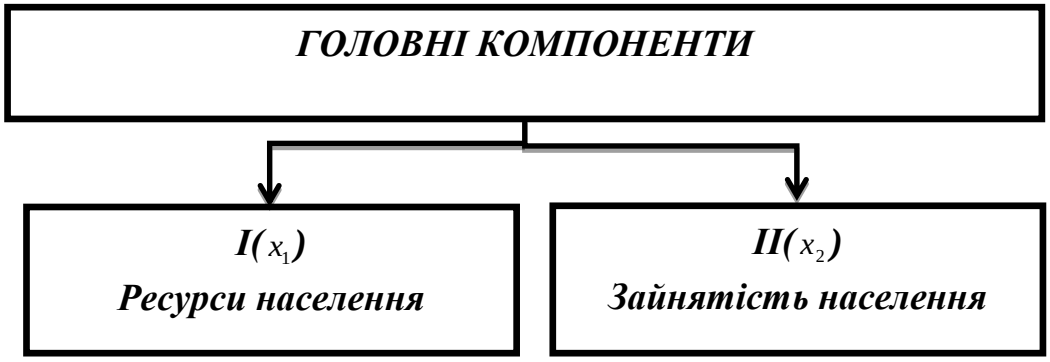

Рис. 3.4.4 Групи показників відповідно до виділених компонент

Джерело: розроблено автором

Простежити залежність витрат населення на продукти харчування під впливом виділених факторів за досліджуваний період можна за допомогою регресійного аналізу. За істотної автокореляції модель регресійного аналізу визначається

неадекватною. Для перевірки істотності автокореляції у програмних засобах найчастіше використовують критерій Дарбіна–Ватсона (D), який функціонально пов'язаний з циклічним коефіцієнтом першого порядку (r_1).

У додатку Є наведена таблиця критичних меж значень критерію Дарбіна–Ватсона: нижня D_L і верхня D_U, на основі яких приймається або відхиляється гіпотеза про відсутність автокореляції.

За даними табл. 3.4.5 побудовано рівняння множинної регресії, що дозволяє оцінити вплив виділених головних компонент на витрати населення на продукти харчування за 2004-2014 рр.

Таблиця 3.4.5

Показники витрат населення на продукти харчування та узагальнені фактори впливу на них за період 2004-2014 рр.

Роки	**Грошові витрати на продукти харчування в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн**	**x1**	**x2**	**Теоретичні значення Y, грн**
2004	519,91	−0,959	1,239	651,89
2005	695,84	−0,978	0,699	737,31
2006	767,56	−0,835	0,180	877,82
2007	885,11	−0,793	−0,238	964,37
2008	1266,70	−0,633	0,049	973,68
2009	1377,05	0,188	0,463	1201,86
2010	1382,78	0,280	−0,105	1332,52
2011	1497,03	0,360	−0,719	1466,53
2012	1549,62	0,460	−1,329	1607,13
2013	1630,70	0,530	−1,755	1705,15
2014	1766,14	2,379	1,516	1820,17
Загалом	***13338,44***	**x**	**x**	***13338,44***

Джерело: розраховано за даними [32]

У процесі аналізу за наявності лінійної тенденції була обрана лінійна модель рівняння регресії:

$$Y = a_0 + \sum_{1}^{m} b_i x_i + e_j \ ,$$

де a_0 – вільний член рівняння;

b_i – коефіцієнт регресії, показує як у середньому змінюється у зі зміною х на одиницю власної шкали вимірювання за незмінності інших факторів, включених до моделі, і за інших рівних умов;

e_j – залишкова величина.

Інформативним показником впливу фактора на результат у регресійній моделі вважається коефіцієнт регресії. Він показує як в середньому зміниться результат (*Y*) зі зміною фактора (*X*) на одиницю певного вимірника за умови, що інші фактори, що включені в модель, не змінюватимуться.

Результати регресійного аналізу отримані за допомогою пакета прикладних програм “Statistica”, модуль “Multiple Regression” (додаток Ж) і подані у табл. 3.4.5.

Таблиця 3.4.6

Характеристика моделі регресії

Фактори	**Значення бета-коефіцієнтів**	**Коефіцієнти регресії**	***t-критерій***	**Рівень істотності**
Вільний член рівняння (a_0)	–	1212,59	27,64	0,000000
x_1	0,861	364,13	7,914	0,000047
x_2	−0,404	−170,74	−3,71	0,005949

Джерело: розраховано автором

Обчислені коефіцієнти регресії дозволяють побудувати рівняння залежності витрат населення на продукти харчування під впливом виділених факторів:

$$Y = 1212{,}59 + 364{,}13x_1 - 170{,}74x_2 .$$

Значення множинного коефіцієнта детермінації становить 0,905. Це свідчить про те, що 90,5% загальної варіації результативної ознаки пояснюється варіацією обраних факторів. Розрахований рівень істотності α=0,0000<0,05, що підтверджує значущість R^2.

Згідно зі значеннями бета-коефіцієнтів, найвагоміший вплив на витрати населення на харчування справляє група показників, які належать до першого фактора. Тобто це сукупні ресурси населення, курс долара США і фактор часу. Серед частинних коефіцієнтів кореляції найбільший показник (0,942) має саме

перший фактор, що і підтверджує значення бета-коефіцієнтів. Таким чином, за досліджуваний період витрати населення України на продукти харчування зростали під впливом ресурсів населення в середньому на 364,13 грн, а ситуація, що склалася на ринку праці (невисокий рівень зайнятості: у 2013 р. – 60,3%, у 2014 р. – 56,6%; тіньова зайнятість тощо), навпаки, зумовила скорочення витрат населення на продукти харчування в середньому на 170,7 грн.

Для перевірки істотності автокореляції залишкових величин отриманої регресійної моделі використана опція Durbin-Watson stat. Значення показника D становить 1,63, що задовольняє вимогу щодо допустимості межі значень гіпотези H_0: $r_1 = 0$ (нижня границя – 0,76, верхня границя – 1,60, відповідно, $D>D_{в.гр.}$), а отже, істотність автокореляції не доведено. Також для перевірки моделі на автокореляцію можна застосовувати інші способи, наприклад, на основі похибки апроксимації e:

$$e = \frac{1}{n}\sum \frac{|y-Y|}{y} \cdot 100 .$$

За результатами обчислення середня похибка апроксимації становить 0,011% для лінійної регресії. Вважається, що цей показник не повинен перевищувати 5-7 %. Таким чином автокореляція відсутня, що підтверджує адекватність моделі.

Перевірка адекватності статистичних коефіцієнтів детермінації була проведена на основі F-критерію Фішера:

$$F = \frac{R^2}{1-R^2} \cdot \frac{n-m-1}{m} ,$$

де R^2 – коефіцієнт детермінації (R^2=0,905);

n – число об’єктів спостережень (рівнів ряду) (n=11);

m – число факторів, які включені в модель (m=2).

За умови, що виконується нерівність $F_{емп.} \rangle F_{крит.}$, адекватність моделі доведено. Звідси, розраховане емпіричне значення F-критерію становить 38,2, що значно більше за критичне значення $F_{крит.(0,905;2;11)} = 3{,}98$. Це свідчить про високу адекватність лінійної моделі.

Оскільки, *X1, X2* – це є компоненти, а не первинні фактори, то прогнозувати регресійну модель на їх основі не можна. Таким чином, доцільно здійснити прогнозування грошових витрат домогосподарств на продукти харчування на основі лише часового фактора. Оскільки, фактор часу є важливою соціально-економічною складовою, враховуючи ситуацію на ринку праці, валютному ринку, доходи населення та низку інших факторів, що впливають на розвиток результативного показника. Для прогнозування грошових витрат на продукти харчування використано лінійну модель (значення R^2 становить 0,948):

$Y = 124{,}15 \cdot x + 467{,}68.$

За умови збереження тенденції, що спостерігалась в попередні роки, витрати на продукти харчування домогосподарств у 2015-2016 рр. становитимуть:

$Y_{2015} = 124{,}15 \cdot 12 + 467{,}68 = 1957{,}49$ *грн;*

$Y_{2016} = 124{,}15 \cdot 13 + 467{,}68 = 2081{,}64$ *грн.*

Результати точкового прогнозу грошових витрат на 2015 р. на основі лінійної моделі склали 1957,49 грн., на 2016 р. – 2081,64 грн. Також було визначено похибку прогнозу на 2016 р. за формулою:

$$Y_{t+v} \pm t \cdot S_p,$$

де t – довірче число для прийнятого рівня ймовірності;

S_p – похибка прогнозу;

v – порядок упередження (на скільки років робимо прогноз).

Стандартна похибка прогнозу розраховується за формулою:

$$S_p = S_e \cdot \sqrt{\frac{n+1}{n}} + \sqrt{\frac{3(n+2v-1)^2}{n(n^2-1)}},$$

де S_e – оцінка залишкової дисперсії;

n – обсяг сукупності.

Оцінка залишкової дисперсії обчислюється за формулою:

$$S_e^2 = \frac{1}{n} \cdot \sum (y - Y)^2.$$

За результатами обчислень залишкова дисперсія S_e^2 становить 8299,81, S_e =91,1. Звідси стандартна похибка прогнозу S_p становить 112,92. Критичне

значення *t* за таблицею Є. Четиркіна з ймовірністю 0,90 для *n*=11 й *v*=2 становить 2,272. Таким чином, похибка прогнозу на 2016 р. становитиме 256,56 грн.

З ймовірністю 0,90 можна стверджувати, що за умови збереження комплексу причин, що формували тенденцію у 2004-2014 рр., у 2016 році грошові витрати домогосподарств на продукти харчування не будуть нижчими за 1825,08 грн. й не перевищуватимуть 2338,2 грн.

3.5. Практичні рекомендації щодо проведення соціального захисту населення на регіональному рівні

Відповідно до Наказу № 87 від 20 лютого 2014 р. Міністерства соціальної політики України затверджено План діяльності Міністерства соціальної політики України на 2014-2016 рр. Основними напрямами реалізації зазначеного плану є підвищення добробуту громадян, зниження бідності та досягнення соціальної справедливості у розподілі доходів.

Реалізація прогресивних соціальних змін, спрямованих на підвищення рівня життя населення України, створення гарантованих умов нормальної життєдіяльності людини (повноцінного харчування, забезпечення житлом та ін.), підтримка незахищених верств населення тощо має передбачатися державними соціальними програмами.

Розроблення соціальних програм як на державному, так і регіональному рівнях мають забезпечуватись статистичним супроводом. Ефективне прийняття управлінських рішень у частині соціального захисту населення вимагає об’єктивних результатів економіко-статистичного аналізу.

Таким чином, практичне значення одержаних результатів дисертаційної роботи узагальнено на рис. 3.5.1.

Рис. 3.5.1 Практичне значення одержаних результатів дисертаційної роботи

Джерело: розроблено автором

. Результати аналізу статистичного інструментарію ОУЖД в Україні та вивчення Європейського досвіду ОУЖД дозволили удосконалити методологічні підходи до інформаційного забезпечення статистичного вивчення споживання продуктів харчування населенням України, рис. 3.5.2.

Рис. 3.5.2 Науково-практичне значення спеціального тематичного запитальника

Джерело: розроблено автором

Запропонований спеціальний тематичний запитальник для оцінювання рівня споживання продуктів харчування малозабезпеченими верствами населення (Додаток Б) дозволить проаналізувати набір продуктів харчування малозабезпеченого населення, їх джерела надходження (підсобне господарство, товарні ринки тощо), щотижневі грошові витрати на продукти харчування домогосподарств, насиченість регіональних ринків продуктами харчування, оцінювання їх якості та асортименту. Зосереджена увага на продуктах харчування дозволить оцінити фізіологічний рівень життя незахищених верств населення України та їх добовий раціон харчування.

Запропонований підхід має бути узгоджений як на рівні Державної служби статистики України, так і – Міністерства соціальної політики України, на обліку якого і перебувають малозабезпечені верстви населення.

II. Проведений статистичний аналіз набору продуктів харчування споживчого кошику українців доводить, що фактичні витрати на продукти харчування з урахуванням цінової політики 2014 р. перевищували витрати за нормами споживчого кошика на 13%. Зокрема, невідкладними мають бути кроки з боку держави у частині соціального захисту:

- Перегляд набору продуктів харчування споживчого кошику українців;
- Забезпечення пільгового харчування у закладах освіти (дитячих садках, школах, ВНЗ) для дітей з малозабезпечених та багатодітних родин;
- Перегляд та підняття мінімального прожиткового рівня населення України, до якого прив'язані всі виплати і соціальні стандарти держави.

III. Аналіз регіональних особливостей споживання продуктів харчування на основі інтегральних оцінок та кластерного аналізу дозволив прийти до висновку, що існує значна диференціація між регіонами України.

У більшості регіонів України (а саме, 17 регіонів: Харківська, Черкаська, Одеська, Кіровоградська, Херсонська, Вінницька, Луганська, Львівська, Житомирська, Закарпатська, Хмельницька, Чернігівська, Сумська, Рівненська, Івано-Франківська, Волинська, Тернопільська області) рівень споживання продуктів харчування у 2014 р. був низьким.

Це пов'язано з низкою соціально-економічних факторів цих регіонів:

- ✓ найнижчі показники роздрібного товарообороту на Луганщині, Вінниччині, Тернопільщині;
- ✓ найнижчі заробітні плати на Тернопільщині, Херсонщині, Кіровоградщині;
- ✓ індекс споживчих цін був найвищим на Одещині та Рівненщині;
- ✓ рівень зайнятості був найнижчим на Луганщині, Тернопільщині, Хмельниччині, Івано-Франківщині;

✓ найбільша частка домогосподарств із середньодушовими еквівалентними грошовими доходами на місяць нижче прожиткового мінімуму на Волині, Рівненщині, Тернопільщині, Хмельниччині;

✓ найбільша частка домогосподарств, члени яких постійно відмовляли в найнеобхіднішому, окрім харчування, на Харківщині та Вінниччині.

Така ситуація свідчить про нерівномірність розподілу рівня споживання продуктів харчування населенням серед регіонів України, а також низький рівень доходів більшості населення України.

Тому, в цих регіонах України на рівні держави слід вжити термінових заходів щодо покращення соціального захисту населення, а саме:

➢ Створення нових робочих місць та забезпечення зростання зайнятості населення регіонів;

➢ Забезпечення контролю за споживчими цінами на продукти харчування в регіонах;

➢ Забезпечення підвищення рівня середньомісячної заробітної плати населення регіонів;

➢ Посилення контролю за малозабезпеченими верствами населення в цих регіонах України;

➢ Переглянути обсяг вибіркової сукупності ОУЖД в цих регіонах, зокрема, долучити до програми обстеження запропонований спеціальний тематичний запитальник.

IV. За результатами факторного аналізу було визначено два ключових чинники впливу на рівень споживання продуктів харчування населенням регіонів України – платоспроможність і ціни на продукти харчування. У 2014 р. вище за середній рівень платоспроможність була у населення Дніпропетровщини, Запоріжжя, Київщини, Миколаївщини, Одещини, Харківщини та м. Києва.

Ціни на продукти харчування були вищими за середній рівень у 13 регіонах України (Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Полтавська, Сумська, Харківська, Херсонська,

Хмельницька, Черкаська, Чернівецька області). Це дозволяє запропонувати наступні заходи щодо соціального захисту населення цих регіонів України:

- Посилити контроль за ціновою політикою на продукти харчування на товарних ринках цих регіонів України;
- Вжити жорстких заходів щодо боротьби з монополістами на товарних ринках цих регіонів України;
- Переглянути розміри соціальних виплат малозабезпеченим верствам населення цих регіонів України;
- Здійснити індексацію заробітних плат населення цих регіонів України.

V. За результатами регресійного аналізу було виявлено залежність витрат населення на продукти харчування під впливом двох факторів (ресурси населення та зайнятість населення) за період 2004-2014 рр. Виділення цих факторів дозволяють обґрунтувати головні цілі соціальної політики держави:

- Боротьби з тіньовою зайнятістю та прозоре оподаткування усіх працюючих;
- Боротьба з безробіттям та працевлаштування населення;
- Гідна оплата праці працюючих.

За результатами прогнозу встановлено, що у 2016 році грошові витрати домогосподарств на продукти харчування не будуть нижчими за 1825,08 грн. й не перевищуватимуть 2338,2 грн.

При цьому, ціни на продукти харчування, за даними Державної служби статистики України, в грудні 2015 р. відповідно до грудня 2014 р. зросли на 41,5%, зокрема найвище підвищення цін було зафіксовано на такі продукти харчування: цукор – 169,8%, овочі – 166,7%, яйця – 159,4%, фрукти – 148,2%, рибопродукти – 142,4%, масло – 129,2% та ін. Зростання оплати за комунальні послуги (житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива) у грудні 2015 р. в порівнянні до 2014 р. було на 103%, на одяг та взуття – 35,0%, на предмети домашнього вжитку – 36,0%, на медичні послуги – 29,0%, на освітянські послуги – 24,2% та ін.

При цьому, середньомісячний розмір прожиткового мінімуму у 2015 р. (1193,11 грн.) на 1,45 % був вищим, ніж у 2014 р. – 1176,0 грн. За результатами

ОУЖД частка населення із середньодушовими доходами нижче розміру фактичного прожиткового мінімуму у 2015 р. до 2014 р. зросла втричі і становила 53%.

Зважаючи на це, слід максимально відповідально підійти до перегляду прожиткового мінімуму населення на 2016 р. з урахуванням індексації.

Отримані результати дослідження можуть бути використані ***у практичній діяльності:***

- Органами місцевої влади регіонів при обґрунтуванні прийняття управлінських рішень у сфері соціального захисту населення;
- Державною службою статистики України при вдосконаленню інструментарію вибіркових обстежень умов життя домогосподарств;
- Міністерством соціальної політики України при удосконаленні діючих та розробленню нових соціальних програм розвитку держави на регіональному рівні;
- Міністерством фіскальної служби України при перегляді розмірів податків, зборів та платежів населення регіонів;
- Науково-дослідними установами, що займаються проблемами дослідження рівня життя населення України.

Таким чином, запропоновані заходи соціального захисту населення забезпечать реалізацію соціальної політики держави на регіональному рівні, забезпечать контроль за їх виконанням та уможливлять досягнення соціальної справедливості в цілому.

Висновки до розділу 3

Проведені дослідження, результати яких викладено в третьому розділі, дають змогу сформувати наступні висновки:

1. Аналіз набору продуктів харчування споживчого кошика українців доводить, що фактичні витрати на основні продукти харчування в середньому на одне домогосподарство (за ОУЖД у 2014 р. – 2097,44 грн.) перевищують

рекомендовані витрати (1856,09 грн) відповідно до споживчого кошика українця на 13,0%.

2. Проаналізований рівень задоволення потреб домогосподарств у продуктах харчування за допомогою коефіцієнта задоволення потреб підтвердив, що рівень доходів більшості населення України є дуже низьким і раціон пересічного українця базується, в основному, на рослинних жирах. Так, у 2014 р. жири в добовому раціоні українців склали 146 грам при нормі 98,4 грама.

3. Обчислені інтегральні показники рівня споживання продуктів харчування населенням дозволили виконати типологізацію регіонів України. У 2014 р. у сімнадцяти регіонах рівень споживання був низьким, до групи з середнім рівнем споживання ввійшло сім регіонів країни. Найбільше значення інтегрального показника (0,817) належить м. Києву, що демонструє високий (щодо країни загалом) рівень споживання продуктів харчування населенням столиці. Проведений аналіз свідчить про нерівномірність розподілу рівня споживання продуктів харчування населенням України. При цьому у більшості населення країни рівень доходів є низьким. Надмірна диференціація доходів призводить до викривлення статистичних показників, а майнове розшарування значної частини населення призводить до втрати довіри людей до ринкових перетворень. Така ситуація порушує баланс в суспільстві і нагнітає соціальну невдоволеність та напругу.

4. У результаті кластерного аналізу рівня споживання продуктів харчування населенням України у 2014 р. було виділено чотири кластери. Четвертий кластер (високий рівень споживання) представлений одним регіоном – м. Київ. До третього кластеру ввійшли чотири регіони (Дніпропетровська, Донецька, Київська, Полтавська області), які формують групу регіонів з достатнім рівнем споживання продуктів харчування. До другого та першого кластеру віднесено регіони, які автор пропонує класифікувати за рівнем споживання середнього та низького рівня, відповідно.

5. Оцінювання рівня споживання продуктів харчування населенням України у 2014 р. за МГК дозволяє стверджувати, що на рівень споживання

впливали два головних фактори: платоспроможність населення та цінова політика.

За результатами дослідження встановлено, що рівень витрат на продукти харчування населенням упродовж 2004–2014 рр. формували дві головні компоненти: ресурси населення та зайнятість. Ступінь факторизації першої компоненти склав 51,3%, другої – 32,3% .

6. Побудоване рівняння залежності витрат від виділених факторів свідчить, що за досліджуваний період витрати населення України на продукти харчування зростали під впливом збільшення на одиницю ресурсів населення в середньому на 364,13 грн, а одинична зміна ситуації, що склалася на ринку праці (невисокий рівень зайнятості, тіньова зайнятість тощо), навпаки, зумовлювала скорочення витрат населення на продукти харчування в середньому на 170,7 грн.

7. Розроблені практичні рекомендації щодо удосконалення соціальних програм захисту населення на регіональному рівні, а саме, запропоновано перегляд (підвищення) соціальних виплат малозабезпеченим верствам населення, введення соціальних пільг на окремі групи продуктів харчування для малозабезпечених домогосподарств, перегляд набору продуктів харчування споживчого кошику українців тощо.

Основні результати дослідження третього розділу опубліковані в наукових працях автора [55, 56, 60, 63].

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання з обґрунтування теоретико-методологічних засад і методичних підходів та розроблення практичних рекомендацій щодо статистичного вивчення споживання продуктів харчування населенням України та формування соціальної політики держави. Проведене дослідження дозволило сформулювати висновки теоретичного та науково-практичного характеру, які демонструють вирішення поставлених у дисертаційній роботі завдань відповідно до мети дослідження.

1. Рівень і структура споживання характеризуються платоспроможністю населення та рівнем його добробуту. В економіці України існує проблема дисбалансу попиту та пропозиції на споживчому ринку. При цьому аналіз сукупних ресурсів домогосподарств та їх витрати на першочергове споживання підтверджують необхідність перегляду набору продуктів харчування споживчого кошику українців, який є більш фізіологічним, ніж соціальним, оскільки у 2014 р. найбільшу частку усіх витрат населення становили витрати на продукти харчування – 51,9%. Вивчення рівня, тенденцій та закономірностей споживання продуктів харчування населенням України є важливим аспектом соціальної статистики.

2. Питання споживання населення висвітлені в дослідженнях за багатьма науковими напрямами, серед яких філософія, соціологія, економічна кібернетика, маркетинг, логістика, з розробленням різних теорій споживання, концепцій споживання, підходів тощо. При цьому науковці у своїх роботах лише певною мірою використовують статистичну базу як головне інформаційне джерело та теоретико-методологічну основу для досліджень.

3. Обґрунтовано доцільність використання національних класифікацій, які забезпечують підґрунтя для формування та поширення статистичної інформації, що в подальшому слугує основою для здійснення статистичного аналізу споживання продуктів харчування населенням.

4. Показники статистики споживання населення України доцільно вивчати на макро- та мікрорівнях. Для всебічного висвітлення стану матеріального добробуту домогосподарств, аналізу структури їх доходів, інших джерел існування тощо до системи показників рівня життя домогосподарств включені показники ресурсів та витрат домогосподарств.

5. Найвагомішими факторами, що впливають на рівень та структуру споживання є соціально-демографічна структура споживачів, рівень і диференціація доходів та витрат населення. Зв'язок між зміною доходів населення та рівнем споживання окремих продуктів характеризує коефіцієнт еластичності. Аналіз показав, що рівень доходів більшості населення України настільки низький, що його підвищення дещо збільшує попит лише на найдоступніші продукти харчування. Це вимагає термінового перегляду та підняття мінімального прожиткового рівня населення України, до якого прив'язані всі виплати і соціальні стандарти держави.

6. Основним інформаційним джерелом для оцінювання рівнів самозабезпеченості населення продуктами харчування є баланси продовольчих ресурсів. Так, у 2014 р. рівень самозабезпеченості м'ясом, молоком, яйцями, картоплею, овочами та баштанними був достатнім, а плодами, ягодами та виноградом склав лише 83,5%.

Головним джерелом інформації про рівень і фактичну структуру споживання продуктів харчування є дослідження сімейних бюджетів домогосподарств. Порівняльний аналіз інформаційних ресурсів вибіркового ОУЖД України та країн ЄС свідчить про певні відмінності. З метою підвищення ефективності комплексу дій держави щодо соціального захисту населення доведена доцільність застосування спеціального, орієнтованого на малозабезпечені верстви населення тематичного запитальника щодо рівня споживання ними продуктів харчування.

7. Обчислені інтегральні показники рівня споживання продуктів харчування населенням дозволили виконати типологізацію регіонів України. Так, у 2014 р. у сімнадцяти регіонах рівень споживання був низьким, до групи з середнім рівнем споживання ввійшло сім регіонів країни. Найбільше значення

інтегрального показника (0,817) має м. Київ, що свідчить про високий рівень споживання продуктів харчування населенням столиці.

Значна диференціація між регіонами України свідчить про нерівномірність розподілу рівня споживання продуктів харчування за низького рівня доходів переважної частини населення України. Тому в більшості регіонів України на рівні держави слід вжити термінових заходів щодо покращання соціального захисту населення.

8. Для підтвердження доцільності відповідного групування регіонів України за рівнем споживання продуктів харчування населенням України здійснено кластерний аналіз цього показника у 2014 р. та виділено чотири кластери. Четвертий кластер (високий рівень споживання) представлений одним регіоном – м. Київ. До третього кластеру ввійшли чотири регіони (Дніпропетровська, Донецька, Київська та Полтавська області), які формують групу з достатнім рівнем споживання продуктів харчування. До першого та другого кластерів віднесено регіони, які пропонується класифікувати за рівнем споживання продуктів харчування як регіони низького та середнього рівня, відповідно.

9. На рівень споживання продуктів харчування населенням України у 2014 р. впливало два ключові фактори: платоспроможність населення та цінова політика. У 2014 р. вищою за середній рівень була платоспроможність населення Дніпропетровщини, Запорізької області, Київщини, Миколаївщини, Одещини, Харківщини та м. Києва. При цьому ціни на продукти харчування перевищували середній рівень у 13 регіонах України.

Рівень витрат населення на продукти харчування упродовж 2004–2014 рр. формували дві головні компоненти: ресурси населення та зайнятість. Побудоване рівняння залежності витрат від виділених факторів свідчить, що за досліджуваний період витрати населення України на продукти харчування зростали під впливом збільшення на одиницю ресурсів населення в середньому на 364,13 грн, а одинична зміна ситуації, що склалася на ринку праці (невисокий рівень зайнятості, тіньова зайнятість тощо), навпаки, зумовлювала скорочення витрат населення на продукти харчування в середньому на 170,7

грн. За результатами прогнозування встановлено, що у 2016 році середньомісячні грошові витрати домогосподарств на продукти харчування не будуть нижчими за 1825,08 грн і не перевищуватимуть 2338,2 грн.

10. Розроблені практичні рекомендації щодо удосконалення соціальних програм захисту населення на регіональному рівні, а саме, запропоновано перегляд (підвищення) соціальних виплат малозабезпеченим верствам населення, введення соціальних пільг на окремі групи продуктів харчування для малозабезпечених домогосподарств, перегляд набору продуктів харчування споживчого кошику українців тощо. Зазначені заходи забезпечать реалізацію соціальної політики держави на регіональному рівні, посилять контроль за її виконанням та уможливлять досягнення соціальної справедливості в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азарян Е. М. Потребительский рынок: становление и развитие / Е. М. Азарян. – Донецк, НАН Украины. Институт экономики промышленности, 2002. – 304 с.

2. Автономов В. С. Модель человека в экономической науке / В. С. Автономов. – СПб : Экономическая школа, 1998. – 228 с.

3. Альбом форм державних статистичних спостережень на 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua/ albom/albom_2015/zmist_al.htm

4. Андрійчук В. Г. Ринок товарів народного споживання України: Основні напрямки і пріоритети формування. Внутрішні та зовнішні аспекти / В. Г. Андрійчук. – Київ : Українська академія зовнішньої торгівлі, 2010. – 249 с.

5. Аксьонова І. В. Статистичний аналіз впливу демографічних процесів на економічний розвиток України / І. В. Аксьонова // Бізнес Інформ. – 2012. – №6. – С. 86–89.

6. Артеменко В. Комплексне оцінювання ефективності соціально-економічного розвитку регіонів на основі критеріїв якості життя населення / В. Артеменко // Регіональна економіка. – 2005. – № 3. – С. 84–93.

7. Бігальська О. Ю. Роль малого бізнесу в зміцненні економічних основ домогосподарств України / О Ю. Бігальська // Наукові записки [Української академії друкарства]. – 2011. – № 4. – С. 41–48.

8. Біттер О. А. Фінанси домогосподарств у умовах фінансової кризи / О. А. Біттер // Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси. – 2012. – Вип. 9(1). – С. 68–78.

9. Бодрийяр Ж. Общество потребления. Его мифы и структуры. – М. : Культурная революция, Республика, 2006. – 269 с.

10. Бойко В. А. Особливості формування культури споживання у сучасній Україні / В. А. Бойко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. – 2009. – Вип. 19, № 9/2. – С. 209–213.

11. Большой экономический словарь / Под ред. А. Н. Азрилияна 7-е изд. доп. – М. : Институт новой экономики, 2007. – 1472 с.

12. Боровиков В. П. STATISTICA: искусство анализа данных на компьютере. Для профессионалов / В. П. Боровиков. – СПБ. : Питер, 2001. – 656 с.

13. Блауг М. Второй закон Госсена / М. Блауг // Экономическая мысль в ретроспективе. — М. : Дело, 1994. — С. 302—305.

14. Блауг М. Общее равновесие по Вальрасу / М. Блауг // Экономическая мысль в ретроспективе. — М. : Дело, 1994. — С. 527—540.

15. Ватаманюк М. М. Особливості споживання домогосподарств в умовах перехідної економіки України / М. Ватаманюк // Формування ринкової економіки в Україні: Актуальні проблеми економіки перехідного періоду. – Львів : Інтереко, 1999. – Вип 4. – С. 64-68.

16. Ватаманюк М. М. Споживча поведінка домогосподарств в умовах перехідної економіки / М. М. Ватаманюк // Фінанси України. – 2004. – № 12. – С. 75–76.

17. Ващаев С. С. Методологія побудови узагальнюючих статистичних показників: автореф. дис. канд. ек. наук: 08.03.01 / КНЕУ. – К., 2001. – 19 с.

18. Веблен Т. Теория праздного класса. Серия “Экономическая мысль Запада” / Т. Веблен; пер. с англ. С. Г. Сорокиной. – М. : “Прогресс”, 1984. – 367 с.

19. Витрати та ресурси домогосподарств. Методологічні пояснення [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державної служби статистики України – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdvdg_rik/dvdg_u/dvdg_met2007.html

20. Власов В. І. Оцінка споживання основних харчових продуктів в Україні / В. І. Власов, Г. В. Ткач, Б.В. Духницький // Економіка АПК. – 2008. – № 10. – С.3–7.

21. Гальків Л. І. Грошові витрати домогосподарств на послуги готельно-ресторанного бізнесу: статистичний зріз / Л. І. Гальків // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.15. – С. 163–168.

22. Гатев К. Общая теория статистики и экономическая статистика. – С.: Наука и искуство, 1989. – 566 с.

23. Геєць В. М. Політика економічного зростання на основі розширення внутрішнього споживання та її наслідки / В. М. Геєць // Фінанси України. – 2007. – № 9. – С. 15–19.

24. Герасименко С. С. Статистична характеристика споживання продуктів харчування населенням України / С. С. Герасименко , В.С. Герасименко // Статистика України. – 2013. – №2. – С. 28–33.

25. Гладун О. М. Домогосподарства: функції та проблеми дослідження / О. М. Гладун // Демографія та соціальна економіка. – 2005. – №1 – С. 88-96.

26. Гнєушева В. О. Тенденції розподілу фінансових ресурсів у секторі домогосподарств у розвинених країнах світу та в Україні / В. О. Гнєушева // Держава та регіони. Сер. : Економіка та підприємництво. – 2013. – № 2. – С. 71–76.

27. Головач А. В. Фінансова статистика (з основами теорії статистики) / А. В. Головач, Н. А. Головач, В. Б. Захожай, Г. Ф. Шепітко. – К. : МАУП, 2002. – 224 с.

28. Господарський кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 15 січня 2003 р. № 436– IV / Верховна Рада України. Законодавство України. Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436–15.

29. Григоренко О. До питання моніторингу стану харчування населення України / О. Григоренко // Товари і ринки. – 2010. – № 2. – С. 118–124.

30. Гуліч М. П. Здоров’я людини: наукові основи харчування / М. П. Гуліч // Здоров'я України. – 2003. – №62. – С. 30–43.

31. Гэлбрейт Дж. К. Экономические теории и цели общества : Пер. с англ. / Дж. К. Гэлбрейт. – М. : Прогресс, 1976. – 406 с.

32. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua.

33. Деякі питання продовольчої безпеки [Електронний ресурс] / Постанова Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. № 1379 / Кабінет Міністрів України. Законодавство України. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/ laws/ show/1379-2007-п.

34. Дєєва Н. Концепція соціальної держави в реаліях і перспективах запровадження в Україні // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наук. праць. Вип. 115. – Д.: ДНУ, 2001. – С. 3–14.

35. Довгенко Я. О. Статистичний аналіз динаміки споживання зерна та забезпечення попиту / Я. О. Довгенко // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2010. – Вип. 17. – С. 401–407.

36. Дорош В. Ю. Фінансова поведінка домогосподарств в ринкових умовах господарювання / В. Ю. Дорош, К. С. Чепель // Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси. – 2012. – Вип. 9(1). – С. 361–372.

37. Дослідження Міжнародної організації праці, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rate1.com.ua/ua/suspilstvo/riven-zhittja/1506/

38. Дочинець Н. М. Організаційно-економічні основи захисту інтересів споживачів : автореферат дис. на здобуття науков. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.07 “Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика” / Н. М. Дочинець. – Львів, 2008. – 20 с.

39. Економічна енциклопедія. У трьох томах. Т. 1. А–К / [редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.), Б. Д. Гаврилиши (голова редакц. ради), В. А. Ющенко та ін.]. – К. : Видавничий дім “Академія”, 2000. – 864 с.

40. Економічна енциклопедія. У трьох томах. Т. 3. П–Я / [редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.), Б. Д. Гаврилиши (голова редакц. ради), В. А. Ющенко та ін.]. – К. : Видавничий дім “Академія”, 2002. – 952 с.

41. Економічний енциклопедичний словник у 2-х томах. Т. 2 : О–Я / Мочерний С. В., Юрій С. І., Устенко О. А., Каніщенко Л. О., Мельник А. Ф., Савельєв Є. В., Дерій В. А., Ларіна Я. С., Башнянин Г. І., Марцин В. С. – Львів : Світ, 2006. – 568 с.

42. Єріна А. М. Статистичні аспекти визначення рейтингів / А. М. Єріна, С. С. Ващаєв // Статистика України. – 2000. – № 4. – С. 74–79.

43. Железняк В. В. Проблема формування заощаджень домогосподарств в розрізі інвестиційних витрат / В. В. Железняк, Ю. А. Наумова, В. О. Гнеушева // Економіка і регіон. – 2012. – № 3. – С. 35–42.

44. Жовковська Т. Формування потреб споживачів / Т. Жовковська // Наукові записки Тернопільського національного економічного університету. – 2006. – Вип. 15. – С. 80–83.

45. Задорожна Р. П. Методологічні засади статистичного дослідження соціальної структури суспільства : дис. канд. екон. наук: 08.03.01 / Державна академія статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. — К., 2005. — 229 с.

46. Зоська Я. В. Особливості суспільства споживання в умовах кризи / Я. Зоська // Наукові студії Львівського соціологічного форуму "Традиції та інновації в соціології" : зб. наук. праць. – Дрогобич : Посвіт, 2009. – С. 190–193.

47. Зоська Я. В. Суспільство споживання та соціальні практики споживачів в Україні : монографія / Я. В. Зоська. – Запоріжжя : КПУ, 2011. – 352 с.

48. Іваніна А. В. Макроекономічний аналіз фінансового стану та рівня кредитного ризику домогосподарств / А. В. Іваніна // Управління розвитком. – 2013. – № 22. – С. 58–61.

49. Інноваційне забезпечення продовольчої безпеки в Україні і світі / М. М. Кулаєць, М. Ф. Бабієнко, П. А. Лайко та ін. // Агроінком. – 2011. – № 1. – С. 23–28.

50. Інформаційне забезпечення державного та регіонального соціального управління : монографія / О. Г. Осауленко, О. Ф. Новикова, Н. С. Власенко та ін. / НАН України. Ін-т економіки пром-ті: Держкомстат України. – К. : Донецьк, 2004. – 656 с.

51. Калачова І. В. Регіональні особливості соціально-економічної захищеності населення України / І. В. Калачова // Проблеми статистики : зб. наук. праць. – 2003. – Вип. 5. – С. 317–329.

52. Кейнс Дж. М. Избранные произведения. М.: Экономика, 1993. –543 с.

53. Кисельов К. Ю. Основні напрями формування інформаційної бази для статистичного вивчення споживання продукції та послуг населенням України / К.Ю. Кисельов // Сучасні проблеми державного та муніципального управління: зб. матеріалів міжнар. науков.-практ. конф. (К., 3 квітня 2015 р.) – К.: АМУ, – С. 168–169.

54. Кисельов К. Ю. Основні напрями формування інформаційної бази для статистичного вивчення споживання продукції та послуг населенням України / К.Ю. Кисельов // Бізнес-інформ. – 2015. – С. 236-241.

55. Кисельов К.Ю. Прогнозування сукупних витрат домогосподарства з урахуванням політики валютного курсу на 2015 р. / К.Ю. Кисельов // Статистична оцінка соціально-економічного розвитку: зб. матеріалів всеукр. науков.-практ. конф. (Хмельницький., 21 травня 2015 р.) – Хмельницький.: Хмельницький ун-т управління та права, 2015

56. Кисельов К. Ю. Прогнозування сукупних витрат домогосподарств на основі кореляційно-регресійного аналізу / К. Ю. Кисельов // Прикладна статистика: проблеми теорії і практики : зб. наук. праць. – 2015. – № 16. – С. 147–156.

57. Кисельов К. Ю. Споживання продуктів харчування населенням України: реалії сьогодення. / К. Ю. Кисельов // Система державної статистики в Україні : сучасний стан, проблеми та перспективи : тези доп. XIII Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди Дня працівників статистики (К., 4 груд. 2015 р.) – К. : НАСОА, 2015. – С. 46–48.

58. Кисельов К. Ю. Споживання продукції промисловості України: статистичний аспект / К. Ю. Кисельов // Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції – 2013. – № 6 (25). – С. 141–146.

59. Кисельов К. Ю. Статистичний аналіз рівня споживання товарів та послуг населенням України у 2013 році / К. Ю. Кисельов // Статистика України. – 2014. – № 4. – С. 33–37.

60. Кисельов К. Ю. Статистичний аналіз факторів, які впливають на споживання яловичини населенням України / К. Ю. Кисельов // Таврійський науковий вісник. – 2014. – № 87. – С. 234–237.

61. Кисельов К. Ю. Статистичне вивчення обсягу та структури споживання продукції та послуг населенням України / К. Ю. Кисельов // Прикладна статистика: проблеми теорії і практики : зб. наук. праць. – 2013. – № 13. – С. 269–274.

62. Кисельов К. Ю. Статичне вивчення споживання продуктів харчування як основного чинника впливу на стан здоров'я населення України / К. Ю. Кисельов // Прикладна статистика: проблеми теорії і практики : зб. наук. праць. – 2015. – № 17. – С. 67–74.

63. Кисельов К. Ю. Статистичний аналіз сукупних витрат домогосподарств на основі кореляційно-регресійного методу / К. Ю. Кисельов // Прикладна статистика: проблеми теорії і практики : зб. наук. праць. – 2014. – № 14. – С. 205–209.

64. Кисельов К. Ю. Статистичний аналіз споживання продуктів харчування населенням України / К. Ю. Кисельов // Науковий вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія "Економічна". – 2014. – Вип. 87, № 1096. – С. 95–100.

65. Кисельов К. Ю. Статистичний аналіз видів економічної діяльності: галузева класифікація / К. Ю. Кисельов // Прикладна статистика: проблеми теорії і практики : зб. наук. праць. – 2014. – №15. – С. 237–246.

66. Класифікація індивідуального споживання товарів і послуг за цілями [Електронний ресурс]. / Державна служба статистики України. – К., 2007. — Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/klasf/klasif/kisc.rar

67. Клименко Н. А. Особливості споживчого попиту населення України [Електронний ресурс] / Н. А. Клименко. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/19_NNM_2007/ Economics/22760.doc.htm

68. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к. / Верховна Рада України. Законодавство України. Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр

69. Костирко Р. О. Контроль і аналіз в системі управління економічним потенціалом господарського суб'єкта : Методологія і організація: Монографія /Р. О. Костырко – Луганськ, вид-во СНУ ім. Дале, 2010–728 с.

70. Коцюрубенко Г. М. Зарубіжний досвід реформування соціальної політики як передумови формування фінансових ресурсів домогосподарств [Електронний ресурс] / Г. М. Коцюрубенко // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – Вип. 2. – С. 232–239.

71. Коцьо О. Я. Вплив невизначеності інформації на моделювання споживання домогосподарств / О. Я. Коцьо // Вісник Львів. комерц. акад. Серія екон. – Львів: вид-во ЛКА, 2007. – Вип. 25. − С. 134–137.

72. Коцьо О. Я. Розробка структури комплексу ЕММ з аналізу тенденцій споживання домогосподарств за умов інформаційної асиметрії / О. Я. Коцьо // Прометей. – 2013. – № 1. – С. 195–198.

73. Кощенко К. В. Особливості формування та класифікація доходів домогосподарств в сучасних умовах / К. В. Кощенко // Сучасні питання економіки і права. – 2013. – Вип. 1. – С. 80–85.

74. Кравець І. О. Статистичний аналіз даних з використанням статистичних пакетів та MS EXCEL / І. О. Кравець, В. В. Ромакін. — Миколаїв : ЧДУ імені Петра Могили, 2004. — 62 с.

75. Крупа В. Р. Формування заощаджень домогосподарств та їх вплив на соціально-економічний розвиток країни / В. Р. Крупа // Вісник Одеського національного університету. Економіка. – 2013. – Т. 18, Вип. 1(1). – С. 178—182.

76. Кузик О. В. Особливості впливу економічної політики держави на поведінку вітчизняних домогосподарств / О. В. Кузик // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.1. – С. 274–280.

77. Кулинич Р. О. Статистична оцінка чинників соціально-економічного розвитку / Р. О. Кулинич. – К. : Знання, 2007. – 311 с.

78. Кулинич О. І. Статистична функціональна теоретична модель регіонального розвитку / О. І. Кулинич, Р. О. Кулинич // Університетські наукові записки. – 2009. – № 3. – С. 400–404.

79. Лавриненко Л. М. Аналіз кінцевих споживчих витрат домогосподарств у валовому внутрішньому продукті України / Л. М. Лавриненко // Вісник Київського державного університету технологій та дизайну. – 2001. – Вип. 2. – С. 36–39.

80. Лавриненко Л. М. Статистика кінцевих споживчих витрат домогосподарств у системі національних рахунків та ВВП: дис. канд. екон. наук:: 08.03.01 / Київський національний економічний ун-т. – К., 2004. – 182 с.

81. Ламбен Ж.-Ж. Менеджмент, ориентированный на рынок : Стратегический и операционный маркетинг: пер. с англ. / Ж. Ламбен ; пер. В. Б. Колчанов. − СПб : Питер, 2004. – 800 с.

82. Лібанова Е. М. Вимірювання якості життя в Україні. Аналітична доповідь [Електронний ресурс] / Лібанова Е. М., Гладун О. М., Лісогор Л. С. та ін. – К., 2013. – Режим доступу : http://www.idss.org.ua/monografii/UNDP_QoL_ 2013_ ukr.pdf

83. Лібанова Е. М. Людський розвиток в україні: історичний вимір трансформації державної соціальної політики : [кол. моногр.] / за ред. Е. М. Лібанової. – К. : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2014. – 380 с.

84. Лібанова Е. М. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу / за ред. Е. М. Лібанової. − К. : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2012. − 404 с.

85. Літвінов В. І. Формування фонду споживання сільськогосподарських підприємств / В. І. Літвінов, П. М. Кузьмович // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер. : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – 2013. – Вип. 181(1). – С. 84–89.

86. Лук’яненко І. В. Особливості проведення сертифікації продукції та систем якості в Україні / І. В. Лук’яненко // Управління розвитком. – 2014. – № 2. – С. 77–80.

87. Майорова І. М. Европейська інтеграція та проблеми конкурентоспроможності економіки України / І. М. Майорова // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2006. – № 5 (28). – С. 33–38.

88. Максименко А. О. Особливості споживчої поведінки в сучасному домогосподарстві: соціологічний вимір : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 22.02.04 “Спеціальні та галузеві соціології” / А. О. Максименко. – К., 2001. – 20 с.

89. Манцуров І. Г. Державні інститути регулювання соціального розвитку України : [моногр.] / І. Г. Манцуров. – К. : НДЕІ, 2011. – 315 с.

90. Манцуров І. Г. Економіка домогосподарств : [кол. моногр.] / І. Г. Манцуров, І. К.Бондар, О. П.Сологуб ; за наук. ред. І. Г.Манцурова. – К. : Вид. дім “Корпорація”, 2010. – 300 с.

91. Маркузе Г. Одномерный человек. М.: «Refl-book», 1994. — 368 с.

92. Маслоу А. Г. Мотивация и личность. Перевод. с англ. Татлыбаевой А. М. — СПб : Евразия, 1999. — 478 с.

93. Менгер К. Основания политической экономии // Менгер К. Избранные работы. М. : Издательский дом "Территория будущего", 2005. — 496 с.

94. Методологічні положення зі статистики. – Вип. 2. – Т.2 / Держ. ком. стат. України. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2006. – 568 с.

95. Мєняйлова Г. Є. Методика прогнозування обсягів споживання молока та молокопродуктів на основі теорії раціонального споживання як інструмент визначення перспектив розвитку молокопереробних підприємств / Г. Є. Мєняйлова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 4. – С. 125–128.

96. Міністерство охорони здоров'я України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт МОЗ України. – Режим доступу : http://www. moz.gov.ua.

97. Мірошниченко О. Ю.. Статистичне оцінювання рівня життя населення : дис. канд. екон. наук:: 08.00.10. – Статистика. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2008. – 260 с.

98. Мироедов А. А. Статистические показатели для оценки уровня развития региональных социально-экономических систем / А. А. Мироедов, А. А. Чуб // Вопросы статистики. – 2007.– № 9.– С. 80–83.

99. Митченок О. О. Оцінка рівня споживання і витрат населення на продукти харчування в Україні та світі / О. О. Митченок, О. Е. Нігаєва // Продуктивність агропромислового виробництва. економічні науки. – 2013. – Вип. 23. – С. 108–112.

100. Молодець Я. О. Теоретичні основи формування статистичної оцінки економічної активності населення України / Я. О. Молодець // Управління розвитком. – 2014. – № 11. – С. 150–153.

101. Моссаковський В. Б. Основні напрямки вдосконалення інформаційного забезпечення в Україні. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації. Збір наукових праць Вип. 1(12). – Київ, 2014 – С. 233–239.

102. Мхитарян В С. Применения многомерного статистического анализа в экономических иследованиях / [В.С. Мхитарян, Л.И. Трошин]. – М. : МЭСИ, 1981. – 125 с.

103. Набруско І. Ю. Особливості споживання як соціальної дії в умовах постмодерноепохи / І. Ю. Набруско // Вісник Одеського національного університету. Соціологія і політичні науки. – 2013. – Т. 18, Вип. 2(1). – С. 369–376.

104. Національний класифікатор України. Класификація видів економічної діяльності ДК 009:2010: Наказ Держспоживстандарту України від 11.10.2010 р. №457 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: http://kved.ukrstat.gov.ua/

105. Новікова О. Ф. Соціальна захищеність населення України : [моногр.] / О. Ф. Новікова, О. Г. Осауленко, І. В. Калачова та ін. – Донецьк : ІЕП НАН України, 2001. – 360 с.

106. Новосельцева А. М. Тенденції змін у харчуванні залежно від доходів споживачів та цін на продукти харчування [Електронний ресурс] / А. М. Новосельцева // Ефективна економіка. – 2011. – № 9. – Режим доступу : http://www.economy.nayka.com.ua/?operation=1&iid=709

107. Обстеження умов життя домогосподарств. Метаописи державних статистичних спостережень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/metaopus/2014/0134001_2014.htm

108. Овсянников. А. А. Индикаторы экологичности потребления / А. А. Овсянников, Е. В. Смирнова // Народонаселение. - 2007. - №4. – С. 56–71

109. Овсянников А. А. Типология потребительского поведения / А. А. Овсянников, И. И. Петтай, Н. М. Римашевская. – М. : Наука, 1989. – 240 с.

110. Огай М. Ю. Статистичне оцінювання бідності для регіонів України: дис. канд. екон. наук: 08.03.01 / Київський національний економічний ун-т. – К., 2004. – 160 с.

111. Одінцов М. М. Соціально-економічні аспекти диференціації споживання продуктів харчування [Електронний ресурс] / М. М. Одінцов // Ефективна економіка. – 2010. – № 2. – Режим доступу : http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=145

112. Олейник А. Домашние хозяйства в переходной экономике: типы и особенности поведения на рынке / А. Олейник // Вопросы экономики. – 1998. – № 12. – С. 56–66.

113. Ольшанська О. В. Економічна та соціальна оцінка діяльності селянських домогосподарств [Електронний ресурс] / О. В. Ольшанська // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. – 2013. – № 3. – С. 211–215.

114. Орлов А. В. Рынок товаров народного потребления: социально-экономический аспект / А. В.Орлов. – М. : Знание, 1988. – 64 с.

115. Осауленко О.Г. Національна статистична система: стратегічне планування, методологія та організація: [Монографія] / О.Г. Осауленко. – К.: ДП “Інформ. – аналіт.агенство”, 2008. – 415 с.

116. Осауленко О. Г. Сучасний стан та перспектива розвитку регіональної статистики / О. Г. Осауленко // Сучасний стан та перспективи розвитку регіональної статистики : зб. матеріалів Всеукр. конференції. – К., 2002. – С. 3–20.

117. Офіційний сайт Всесвітньої організації охорони здоров’я [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.who.int/topics/nutrition/ru/

118. Офіційний сайт Євростату/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/publications/recently_published

119. Офіційний сайт Міністерства охорони здоров’я України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.moz.gov.ua/ua/portal/

120. Паккард В. Тайные манипуляторы / В. Паккард. – М. : Смысл, 2004 – 282 с.

121. Парфенцева Н.О. Міжнародні статистичні класифікації в Україні: Впровадження і використання. – К.: Основи, 2000. – 351 с.

122. Петрушина Т. Споживання як віддзеркалення реального рівня життя / Є. Суїменко, Т. Петрушина // Українське суспільство 1992–2007. Динаміка соціальних змін / За ред. В. Ворони, М. Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2007. – С. 220–233.

123. Підлужна О. Система цінностей як основа формування культури споживання / О. Підлужна // Наукові записки Національного університету “Києво-Могилянська академія”. Серія: Соціологічні науки. – 2009. – Т. 96. – С. 73–77.

124. Піскунова О. В. Динаміка регіональних особливостей у споживанні харчових продуктів населенням України / О. В. Піскунова, О. І. Осипова // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”, серія “Економіка”. – 2015. –Вип. 28. – С. 152–158.

125. Пигу А. Экономическая теория благосостояния. В 2 т. – М. : Прогресс, 1985. – 432 с.

126. Письменна О. П. Правовідносини, що виникають у зв'язку з порушенням прав споживачів внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг) [Текст] : дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / Письменна Олена Пилипівна ; Одеська національна юридична академія. – О., 2007. – 210 с.

127. Полякова С. В. Формування доходів населення в період становлення ринкових відносин [Текст] : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.09.01 / Полякова Світлана Володимирівна ; НАН України, Рада по вивченню продукт. сил України. – К., 2003. – 20 с.

128. Про вдосконалення державного регулювання у сфері зайнятості населення та ринку праці в Україні [Електронний ресурс] / Указ Президента України від 11 липня 2005 року № 1073. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/

129. Про державне регулювання відносин у сфері торгівлі [Електронний ресурс] / Указ Президента України від 5 липня 1995 року № 560/95 /

Законодавство України. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/603/95

130. Про затвердження Державної цільової соціальної програми подолання та запобігання бідності на період до 2015 року [Електронний ресурс] / Постанова Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2011 р. № 105 / Кабінет Міністрів України. Законодавство України. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1057-2011-п

131. Про затвердження Класифікації індивідуального споживання за цілями (КІСЦ) [Електронний ресурс] / наказ Держ. комітету статистики України від 29 груд. 2007 р. № 480. – Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_bu/ pg_gwcxxo/index.htm

132. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення [Електронний ресурс] / Постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2000 р. №656 / Кабінет Міністрів України. Законодавство України. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/656-2000-%D0%BF

133. Про затвердження Правил роздрібної торгівлі алкогольними напоями [Електронний ресурс] / Постанова Кабінету Міністрів України від 30 липня 1996 р. №656 / Кабінет Міністрів України. Законодавство України. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/854-96-п

134. Про захист прав споживачів [Електронний ресурс] : Закон України від 12 травня 1991 р. № 1024–XII / Верховна Рада України. Законодавство України. Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1023-12/page

135. Проданчук М. Г. До проблеми безпеки харчування населення України [Електронний ресурс] / М. Г. Проданчук, В. Л. Корецький, Н. М. Орлова // Проблеми харчування. – 2005. – № 2. – Режим доступу : http://www.medved.kiev.ua/ arh_nutr/art_2005/n05_2_1.htm

136. Про концепцію побудови національної статистики України та Державну програму переходу на міжнародну систему обліку та статистики [Електронний ресурс] / Постанова Кабінету Міністрів України від 04 травня 1993 р. №326 /

Кабінет Міністрів України. Законодавство України. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/326-93-п

137. Прокопенко В. Л. Прогнозування підприємствами обсягів збуту споживчих товарів і послуг на регіональних ринках : дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / Прокопенко В. Л.; Харківський державний економічний університет. – Х., 2003. – 176 с.

138. Про проведення обстеження умов життя у домогосподарствах [Електронний ресурс] / Постанова Кабінету Міністрів України від 02 листопада 1998 р. №1725 / Кабінет Міністрів України. Законодавство України. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1725-98-%D0%BF

139. Про продовольчу безпеку [Електронний ресурс] : проект Закону України від 28 квітня 2011 р. № 8370-І / Верховна Рада України. Законодавство України. Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=40276 &pf35401=191014

140. Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини [Електронний ресурс] : Закон України від 28 грудня 2004 р. № 67–XIII / Верховна Рада України. Законодавство України. Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/771/97-вр

141. Радаев В.В. Социология потребления : основные подходы // Социологические исследования. – 2005. – № 1. – С 5–18.

142. Резнік В. Структура сімейного споживання в Україні: стан та динаміка. // Українське суспільство, 1994–2004. — К., 2004. — С. 185–196.

143. Ревенко А. П. Бідні верстви населення в Україні (за даними дослідження сімейних бюджетів Держкомстатом України) / А.П. Ревенко // Україна: аспекти праці. – 1997. – № 7. – С. 13–25.

144. Ревенко А. П. Нові видання зі статистики цін: “Індекси споживчих цін” та “Індекси цін виробників” / А. П. Ревенко // Статистика України. – 2008. – № 3. – С. 123–125.

145. Ревенко А. П. Статистика України: від бюджетних обстежень сімей до обстежень умов життя домогосподарств / А. П. Ревенко // К.: PADCO. – 2001. – 68 с.

146. Римашевская Н. М. Изучение и моделирование народного благосостояния / Н. М. Римашевская, И. А. Герасимова. – М. : ЦЭМИ, 1986. – 220 с.

147. Ритцер Д. Макдональдизация общества 5/ пер. с англ. А. Лазарева. – М.: Праксис, 2011. – 592 с.

148. Рівень життя населення України : [моногр.] / ред. : Л. М. Черенько ; Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Державний комітет статистики України. – К. : Консультант, 2006. – 426 с.

149. Романенко М.С. Про структуру споживання продуктів харчування у Швейцарії та напрямки її змін у 1990-2010 роках / М. С. Романенко, С. І. Романенко // Проблеми харчування. – 2013. – № 1. – С. 10–15.

150. Романчук Н. М. Нерівність та поляризація домогосподарств України за рівнем життя: концепції й основні підходи до оцінювання / Н. М. Романчук // Прикладна статистика: проблеми теорії та практики. – 2014. – Вип. 14. – С. 216–226.

151. Ростоу У. Стадии экономического роста / Уолт Ростоу ; пер. с англ. В. П. Марченко. – Нью-Йорк : Прегер, 1961. – 236 с.

152. Рудницька О. В. Економічна природа та роль фінансів домогосподарств у фінансовій системі країни [Електронний ресурс] / О. В. Рудницька // Економічний вісник університету. – 2013. – Вип. 20(1). – С. 173–178.

153. Рябоконь В. П. Розвиток сільських домогосподарств в умовах трансформації аграрного сектору економіки [Електронний ресурс] / В. П. Рябоконь // Економіка АПК. – 2013. – № 9. – С. 12–20.

154. Сайт публікації документів Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ukrstat.org/

155. Саріогло В. Г. Статистичне оцінювання диференціації доходів домогосподарств на муніципальному рівні. / В.Г. Саріогло; М.Ю. Огай // Статистика України. – 2007. – №2. – С. 20–25.

156. Сегеда С. А. Оцінка споживання основних продовольчих продуктівв Україні / С. А. Сегеда // Збірник наукових праць ВНАУ. —2012. —№3(69). – С. 195–199.

157. Сидорова А.В. Экономико-статистические методы в управлении сферой услуг: [монография] / А.В. Сидорова. – Донецк: ДонНУ, 2002. – 239 с.

158. Ситнік І. В. Модель формування соціально орієнтованого ринкового господарства в Україні та напрями її реалізації / І. В. Ситнік, Т. В. Гончаренко // Економіка промисловості. – 2012. – № 3-4. – С. 301–307.

159. Сичов О. С. Технологія створення прогнозів попиту товарів масового споживання з застосуванням експертів / О. С. Сичов // Математичні машини і системи. – 2013. – № 2. – С. 73–80.

160. Соколик М. Аналіз і макрооцінка недекларованих доходів населення України, використаних на споживання // Україна: аспекти праці. – 2001. – № 4. – С. 26–34.

161. Соціально-економічне становище домогосподарств України (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств). Доповіді за період 2005–2014 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/operativ/ operativ2007/gdvdg_rik/dop_sesd_2006/arh_sesd.htm

162. Споживання продуктів харчування в домогосподарствах (1999–2014рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/ operativ/menu/menu_u/ virdg.htm

163. Статистичний збірник “Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України” : статистичний збірник / Державна служба статистики України ; відп. за вип. О. М. Прокопенко. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 57 с.

164. Статистичний збірник “Україна у цифрах 2013 рік” : статистичний збірник / за ред.. О. Г. Осауленка. – К.: ТОВ “Видавництво “Консультант”, 2013. – 239 с.

165. Стельмашенко Я. В. Особливості моделювання сектору споживання та заощаджень домогосподарств за допомогою методів системної динаміки / Я. В. Стельмашенко // Наукові записки НаУКМА. Економічні науки. – 2013. – Т. 146. – С. 95–100.

166. Структура сукупних витрат домогосподарств (1999–2014р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/operativ/menu/menu_u/virdg.htm

167. Структура сукупних ресурсів домогосподарств (1999–2014р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/operativ/menu/menu_u/virdg.htm

168. Тарасенко В. І. Соціологія споживання: методологічні проблеми /. В. Тарасенко // – К.: Наукова думка, 1993. – 156 с.

169. Тарасюк М. В. Функції фінансів домогосподарств у ринковій економіці посткризового періоду / М. В. Тарасюк // Економічний вісник університету. – 2013. – Вип. 21(1). – С. 230–235.

170. Твердохліб І. Метод вимірювання асиметричності інформації щодо споживання домогосподарств / І. Твердохліб, О. Коцьо // Вісник Львів. ун-ту. Серія екон. — 2007. — Вип. 37 (2). — С. 322–331.

171. Твердохліб І. П., Цегелик Г.Г. Метод визначення стабілізаційної функції споживання для регіональної ринкової системи з неоднорідною соціальною структурою населення/ І. П. Твердохліб , Г.Г. Цегелик / Вісник Львівського університету. – 1999. – Вип. (52). – С. 130–135.

172. Теорія і методологія статистичного аналізу : Зб. Мат. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю від дня народж. Пасхавера Й. С., д.е.н., проф. каф. статистики 11–15 груд. 2006 р. / Відп. за вип. І. Г. Манцуров. – К.: КНЕУ, 2006. – 400 с.

173. Терещенко Г. І. Методи об’єднання результатів статистичних обстежень домогосподарств : Дис... канд. екон. наук: 08.00.10 / Терещенко Ганна Ігорівна ; Науково-технічний комплекс статистичних досліджень Державного комітету статистики України. – К., 2008 – 189 с.

174. Терещенко Г. І. Статистичне об’єднання даних різнопланових обстежень домогосподарств / Г. І. Терещенко // Проблеми статистики : [зб. наук. праць]. – К. : НТК статистичних досліджень Держкомстату України, 2005. – Вип. 7. – С. 142–146.

175. Титаренко Л. М. Становлення, розвиток та перспективи соціально орієнтованої держави в Україні / Л. М. Титаренко // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2010. – Вип. 41. – С. 132–140.

176. Толстих Н. В. Особисте споживання в самооцінках населення України / Н. В. Толстих // Український соціум. – 2004. – № 2 (4). – С. 75–79.

177. Тюріна Д. М. Удосконалення інформаційно-методичного забезпечення макроекономічного статистичного аналізу / Д. М. Тюріна // Бізнес Інформ. – 2014. – № 2. – С. 132–137.

178. Український науково-дослідний інститут харчування МОЗ України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Українського НДІ харчування МОЗ України. – Режим доступу : http://www. niipitan.com.ua.

179. Фомішина В. М. Обсяги та структура споживання домогосподарств в умовах трансформації економіки України / В. М.Фомішина // Держава та регіони. Сер. Економіка та підприємництво. – 2010. – Вип. 2. – С. 209–213.

180. Фомішина В. М. Особливості споживання і заощадження домогосподарств України в умовах фінансово-економічної кризи / В. М. Фомішина // Таврійський науковий вісник. – Херсон : Айлант, 2010. – Вип. 69. – С. 297–302.

181. Фромм Э. Здоровое общество. Догмат о Христе : [пер. с нем.] / Э. Фромм. — М.: АСТ : Транзиткнига, 2005. — 571 с.

182. Хикс Дж. Р. Четыре излишка потребителя // Теория потребительского поведения и спроса : хрестоматия / сост. В. М. Гальперин. − СПб. : Экономическая школа, 1993. — С. 190–207.

183. Хоркхаймер М., Адорно Т.,. Диалектика просвещения: философские фрагменты. Пер. с нем. М. Кузнецова. – М.: Медиум; СПб.: Ювента, 1997. – 311 с.

184. Черенько Л. М. Специфіка формування та прояву нерівності в Україні / Л. М. Черенько // Демографія та соціальна економіка. – 2013. – № 2. – С. 60–69.

185. Шваб П. В. Витрати і доходи домогосподарств України в період економічної кризи / П. В. Шваб // Облік і фінанси. – 2012. – № 2. – С. 96–99.

186. Шевкунова Е. С. Анализ уровня потребления продуктов питания [Е. С. Шевкунова // Научный журнал КубГАУ. – 2014. – № 101 (07). – Режим доступа : http://ej.kubagro.ru/a/viewaut.asp?id=4009

187. Ющенко Н. Л. Про статистику як узагальнюючий облік / Н. Л. Ющенко // Прикладна статистика: проблеми теорії та практики. – 2015. – Вип. 16. – С. 112–130.

188. Almås I. International Income Inequality: Measuring PPP Bias by Estimating Engel Curves for Food" / Almås I. // The American Economic Review. –2012. – Vol. 102, No. 2. – P. 1093–1117.

189. Banks J. Quadratic Engel Curves and Consumer Demand / J. Banks, R. Blundell, A. Lewbel // The Review of Economics and Statistics. – 1997. –Vol. 79, No. 4. – P. 527–539.

190. Deaton A. Consumption, poverty and welfare [Electronic resource] / A. Deaton. – Access mode : http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/2015/advanced-economicsciences2015.pdf

191. Deaton A. Consumption // Designing Household Survey Questionnaires for Developing Countries: Lessons from 15 Years of the Living Standards Measurement Study : M. Grosh, P. Glewwe (eds.) / A. Deaton, M. Grosh. – New York : Oxford University Press, 2000. – P. 91–133.

192. Deaton A. Understanding consumption / A. Deaton. – Oxford : Oxford University Press, 1992. –240 p.

193. Global and regional food consumption patterns and trends [Electronic resource]. – Access mode : http://www.fao.org/docrep/005/ac911e/ac911e05.htm

194. Heathcote J. Consumption and Labor Supply with Partial Insurance: An Analytical Framework / J. Heathcote, K. Storesletten, G. L. Violante. // The American Economic Review. – 2014. – Vol. 104, No. 7. – P. 2075–2126.

195. Household Budget Surveys in the EU: Methodology and Recommendations for Harmonization; Eurostat, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2003. – 217 p.

196. Hymans S. H. The allocation of household income to food consumption / S. H. Hymans, H. T. Shapiro // Journal of Econometrics. – 1976. – No. 4. – P. 167–188

197. Kearney J. Review. Food consumption trends and drivers / J. Kearney // Philosofical Transactions of the Royal Society B. – 2010. – No. 365. – P. 2793–2807.

198. Kyselov K. U. Goods and services consumption of the population of Ukraine as an object of statistical study / K.U. Kiselyov // Problems of social and economic development of business: Collection of scientific articles. – Montreal : Publishing house “Breeze”, 2014. – Vol. 1. – P. 75–80.

199. Measuring Food Consumption [Electronic resource] / The project of IHSN. – Access mode :http://www.ihsn.org/home/food

200. Ogden K. Household Food Consumption: looking beyond the score [Electronic resource] / K. Ogden. – Access mode :http://www.fao.org/ fileadmin/templates/ nutrition_assessment/Oral_presentations/B6_Mathiassen.pdf

201. Profiling Food Consumption in America [Electronic resource] / Agriculture Fact Book. Chapter 2. – Access mode :http://www.usda.gov/factbook/chapter2.pdf

202. Putnam J. J. Food consumption, prices and expenditures, 1970–1997 / J. J. Putnam, J. E. Allshouse ; Statistical Bulletin 965. – Washington : US Department of Agriculture, 1999. – 189 p.

203. Seth A. Intra-Household Consumption Patterns: Issues, Evidence and Implications for Human Development [Electronic resource] / A. Seth. – Access mode : http://hdr.undp.org/sites/default/files/seth-anuradha_household-consumption.pdf

204. World Food Consumption [Electronic resource]. – Access mode :http://www.mapsofworld.com/thematic-maps/world-food-consumption-map.htm

Додаток А

Структура Класифікації видів економічної діяльності

Таблиця А.1

Класифікація видів економічної діяльності

(ДК 009:2010)

Секції ISIC (Rev. 4)/ NACE (Rev. 2)/ КВЕД 2010	***Назва***
A	Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство
B	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів
C	Переробна промисловість
D	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря
E	Водопостачання; каналізація, поводження з відходами
F	Будівництво
G	Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів
I	Тимчасове розміщування й організація харчування
H	Транспорт, складське господарство, поштова та кур’єрська діяльність
J	Інформація та телекомунікації
K	Фінансова та страхова діяльність
L	Операції з нерухомим майном
M	Професійна, наукова та технічна діяльність
N	Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування
O	Державне управління й оборона; обов’язкове соціальне страхування
P	Освіта
Q	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги
R	Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок
S	Надання інших видів послуг
T	Діяльність домашніх господарств
U	Діяльність екстериторіальних організацій і органів

Джерело: [104]

Додаток Б

Спеціальний тематичний запитальник

для оцінювання рівня споживання продуктів харчування

Заповнюється господарем домогосподарства

Вибраний Вами варіант відповіді, будь ласка, позначте ☒

1.1. Чи були випадки, коли через відсутність грошей хто-небудь з членів Вашого домогосподарства не харчувався?

1.1.1. Так ☐

1.1.2. Ні ☐

1.2. Вкажіть, будь ласка, які продукти харчування найчастіше у Вашому раціоні?

(виберіть одну або кілька відповідей)

1.2.1. Хліб та хлібопродукти ☐

1.2.2. М’ясопродукти (м’ясо, сало, ковбаси та ін.) ☐

1.2.3. Молочні продукти (молоко, масло, сметана, м’які сири, тверді сири) ☐

1.2.4. Рибопродукти (риба свіжа, оселедці та ін.) ☐

1.2.5. Крупи (гречані, вівсяні, рис, макаронні вироби та ін.) ☐

1.2.6. Картопля ☐

1.2.7. Яйця ☐

1.2.8. Овочі, баштанні ☐

1.2.9. Фрукти, ягоди, горіхи, виноград ☐

1.3. Вкажіть, будь ласка, які жири в основному Ви використовуєте для приготування їжі?

1.3.1. Жири тваринного походження ☐

1.3.2. Жири рослинного походження (олія, маргарин тощо) ☐

1.4. Чи часто Ви споживаєте м’ясо і м’ясопродукти?

1.4.1. Так, постійно ☐

1.4.2. Періодично ☐

1.4.3. Ні ☐

1.5. Якщо так, то вкажіть, будь ласка, джерела їх надходження?

1.5.1. З особистого господарства ☐

1.5.2. З товарних ринків ☐

1.5.3. Купую у громадян ☐

1.5.4. Підтримка від родичів та друзів ☐

1.5.5. Інше

1.6. Якщо ні, то вкажіть, будь ласка, причини?

1.6.1. Відсутність грошей ☐

1.6.2. Високі ціни ☐

1.6.3. Незадоволеність якістю продукції ☐

1.6.4. Низький асортимент ☐

1.6.5. Особисті (релігійні) переконання ☐

1.6.6. Інше

1.7. Чи часто Ви споживаєте молоко і молочні продукти?

1.7.1. Так, постійно ☐

1.7.2. Періодично ☐

1.7.3. Ні ☐

1.8. Якщо так, то вкажіть, будь ласка, джерела їх надходження?

1.8.1. З особистого господарства ☐

1.8.2. З товарних ринків ☐

1.8.3. Купую у громадян ☐

1.8.4. Підтримка від родичів та друзів ☐

1.8.5. Інше

1.9. Якщо ні, то вкажіть, будь ласка, причини?

1.9.1. Відсутність грошей ☐

1.9.2. Високі ціни ☐

1.9.3. Незадоволеність якістю продукції ☐

1.9.4. Низький асортимент ☐

1.9.5. Інше

1.10. Чи купуєте Ви імпортні фрукти (банани, апельсини, ківі, манго та ін.)?

1.10.1. Так ☐

1.10.2. Ні ☐

1.11. Якщо ні, то вкажіть, будь ласка, причини?

1.11.1. Відсутність грошей ☐

1.11.2. Високі ціни ☐

1.11.3. Незадоволеність якістю продукції ☐

1.11.4. Низький асортиментом ☐

1.11.5. Відсутність їх на ринках Вашого регіону ☐

1.11.6. Інше

1.12. Чи купуєте Ви морепродукти (кальмари, креветки, краби, омари та ін.)?

1.10.1. Так ☐

1.10.2. Ні ☐

1.13. Якщо ні, то вкажіть, будь ласка, причини?

1.13.1. Відсутність грошей ☐

1.13.2. Високі ціни ☐

1.13.3. Незадоволеність якістю продукції ☐

1.13.4. Низький асортиментом ☐

1.3.5. Відсутність їх на ринках Вашого регіону ☐

1.13.6. Інше ----------

1.14. Чи часто ви купуєте солодощі, кондитерські вироби?

1.14.1. Так, доволі часто ☐

1.14.2. Періодично ☐

1.14.3. Ні, не часто, тільки на свята ☐

1.15. Якщо ні, то вкажіть, будь ласка, причини?

1.15.1. Відсутність грошей ☐

1.15.2. Високі ціни ☐

1.15.3. Незадоволеність якістю продукції ☐

1.15.4. Низький асортиментом ☐

1.15.5. Власна випічка ☐

1.15.6. Інше

1.16. Вкажіть, будь ласка, чи харчуєтесь Ви поза домом (навчальні заклади, столова, кафе, ресторан та ін.)?

1.16.1. Так ☐

1.16.2. Ні ☐

1.16.3. Періодично ☐

1.17. Вкажіть, будь ласка, скільки коштів Ви витрачаєте щотижня на продукти харчування?

_____ грн. _____коп.

1.18. Як би Ви оцінили рівень харчування Вашої сім'ї по п'ятибальній системі?

1.18.1. Дуже низький рівень харчування – 1 ☐

1.18.2. Низький рівень харчування – 2 ☐

1.18.3. Середній рівень харчування – 3 ☐

1.18.4. Достатній рівень харчування – 4 ☐

1.18.5. Високий рівень харчування – 5 ☐

Дякуємо за співпрацю!

Джерело: розроблено автором

Додаток В

Індекси споживчих цін на товари та послуги

Таблиця В.1

Індекси споживчих цін на товари та послуги у 2014 році (до відповідного місяця попереднього року)

(%)

	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень
Індекс споживчих цін	**100,5**	**101,2**	**103,4**	**106,9**	**110,9**	**112,0**	**112,6**	**114,2**	**117,5**	**119,8**	**121,8**	**124,9**
Продукти харчування та безалкогольні напої	**99,6**	**101,0**	**103,7**	**108,2**	**112,1**	**113,0**	**112,5**	**114,0**	**117,4**	**119,8**	**121,0**	**124,8**
Продукти харчування	99,3	100,8	103,6	108,3	112,3	113,0	112,3	113,9	117,4	119,6	120,7	124,5
Хліб і хлібопродукти	100,0	99,9	101,5	104,4	108,8	112,0	114,0	116,2	119,5	123,3	126,2	135,1
Хліб	101,7	101,0	101,0	102,8	107,3	110,3	112,1	114,5	118,6	122,6	123,8	126,4
Макаронні вироби	100,2	99,9	100,2	102,2	105,9	109,1	111,9	114,3	116,3	119,4	122,3	125,9
М’ясо та м’ясопродукти	97,1	97,7	98,3	102,0	105,1	108,8	113,1	114,8	119,1	123,4	124,9	127,5
Риба та продукти з риби	97,2	98,7	102,4	109,0	115,9	119,4	121,1	122,7	125,6	127,5	130,0	137,2
Молоко, сир та яйця	102,7	103,1	107,5	109,9	112,1	111,7	112,2	112,6	113,2	114,3	114,1	117,2
Молоко	105,5	106,6	107,4	108,8	108,9	109,9	110,2	111,1	111,7	112,5	113,0	113,7
Сир і м’який сир (творог)	106,9	107,6	108,6	110,7	111,5	111,7	111,3	111,3	111,2	111,8	111,8	112,4

Продовження табл. В.1

	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад
Яйця	83,3	81,4	102,5	109,8	123,5	118,1	120,6	120,6	121,0	122,6	121,1
Олія та жири	97,8	98,2	98,6	100,6	102,8	104,4	105,7	107,1	110,7	114,8	117,2
Масло	110,4	112,2	113,7	115,5	116,4	115,0	114,4	113,5	112,4	111,6	110,2
Олія соняшникова	91,3	90,8	90,4	92,2	95,1	98,8	101,2	103,8	107,8	112,0	117,2
Інші їстівні тваринні жири	91,8	92,0	91,9	94,6	97,3	99,2	101,5	104,0	114,1	124,9	129,0
Фрукти	84,3	91,4	100,8	111,4	120,8	124,2	130,2	141,7	153,9	154,1	149,1
Овочі	108,7	114,4	119,6	132,4	132,7	116,7	87,0	81,4	83,8	81,9	86,9
Цукор	122,2	129,9	147,3	158,8	166,0	158,4	151,0	154,2	160,0	152,8	136,6
Безалкогольні напої	101,6	101,8	102,5	105,2	108,3	110,9	113,9	116,2	118,4	121,6	124,9

Джерело: [32]

Додаток Г

Розрахунок інтегрального показника рівня споживання продуктів харчування населенням України у 2013–2014 рр.

Таблиця Г.1

Вихідні дані для розрахунку інтегрального показника рівня споживання продуктів харчування населенням у 2013 році за регіонами України

Регіони України	Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, грн	Роздрібний товаро-оборот на одну особу, грн	Рівень зайнятості, %	Середньо-місячна номінальна з/п, грн	Індекс споживчих цін, %	Частка домогосподарств із середньо-душовими еквівалентними грошовими доходами на місяць нижче прожиткового мінімуму, %	Кількість домогосподарств, члени яких постійно відмовляли собі в найнеобхіднішому, крім харчування, тис.
1	2	3	4	5	6	7	8
АР Крим	23595	9241	62,3	2850	99,5	9,0	421,14
Вінницька обл.	22303	5369	59,6	2651	99,7	14,0	379,54
Волинська обл.	19817	7847	59,7	2580	99,7	22,3	111,42
Дніпропетровська обл.	46333	11436	62,1	3336	100,4	10,6	453,68
Донецька обл.	37830	9211	60,3	3755	101,3	6,1	745,9
Донецька обл.	37830	6512	54,2	3858	122,0	16,6	405,51
Житомирська обл.	20286	6253	59,9	2561	99,4	18,3	56,49
Закарпатська обл.	17044	6433	58,6	2553	99,7	18,2	136,14
Запорізька обл.	30526	9593	61,3	3142	100,3	10,1	285,92
Івано-Франківська обл.	24022	5454	55,4	2679	100,0	15,6	297,69

Продовження табл. Г.1

1	2	3	4	5	6	7	8
Київська обл.	39988	13072	59,5	3351	99,9	12,5	92,47
Кіровоградська обл.	25533	6589	59,5	2608	100,1	10,7	59,14
Луганська обл.	24514	6656	59,4	3337	101,3	8,6	188,82
Львівська обл.	24937	7787	58,8	2789	100,2	12,4	175,86
Миколаївська обл.	27355	7582	60,6	3094	100,7	11,6	143,07
Одеська обл.	29118	12064	59,6	2947	100,9	10,0	255,34
Полтавська обл.	39962	7422	59,4	2988	99,6	12,3	63,41
Рівненська обл.	19003	5758	59,6	2844	99,3	23,1	13
Сумська обл.	23517	5293	60,1	2702	99,5	19,8	262,44
Тернопільська обл.	16819	4693	56,2	2359	99,2	25,6	137,17
Харківська обл.	31128	10208	61,5	2975	99,6	5,0	482,8
Херсонська обл.	19311	7234	59,6	2464	100,5	17,3	244,94
Хмельницька обл.	20165	5709	59,7	2641	100,0	16,1	104,88
Черкаська обл.	26168	6661	59,9	2682	100,3	8,5	298,17
Чернівецька обл.	15154	5807	58,7	2484	99,9	13,8	70,81
Чернігівська обл.	22603	6334	60,6	2504	99,4	15,1	246,05
м. Київ	109402	27903	64,9	5007	101,5	3,3	307,02
м. Севастополь	28765	15231	62,5	3114	100,2	1,4	30,11

Джерело: складено автором за даними [32]

Таблиця Г.2

Розрахунок інтегрального показника рівня споживання продуктів харчування населенням України у 2013 році

Регіони України	***Z1***	***Z2***	***Z3***	***Z4***	***Z5***	***Z6***	***Z7***	**Сума**	**Інтегральний показник**	**Місце регіону в рейтингу**
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
АР Крим	0,090	0,196	0,726	0,185	0,870	0,686	0,443	3,196	0,457	6
Вінницька обл.	0,076	0,029	0,442	0,110	0,783	0,479	0,500	2,419	0,346	23
Волинська обл.	0,049	0,136	0,453	0,083	0,783	0,136	0,866	2,506	0,358	21
Дніпропетровська обл.	0,331	0,291	0,705	0,369	0,478	0,620	0,399	3,192	0,456	7
Донецька обл.	0,241	0,195	0,516	0,527	0,087	0,806	0,000	2,371	0,339	24
Житомирська обл.	0,054	0,067	0,474	0,076	0,913	0,302	0,941	2,827	0,404	11
Закарпатська обл.	0,020	0,075	0,337	0,073	0,783	0,306	0,832	2,426	0,347	22
Запорізька обл.	0,163	0,211	0,621	0,296	0,522	0,640	0,628	3,081	0,440	8
Івано-Франківська обл.	0,094	0,033	0,000	0,121	0,652	0,413	0,612	1,925	0,275	27
Київська обл.	0,263	0,361	0,432	0,375	0,696	0,541	0,892	3,559	0,508	3
Кіровоградська обл.	0,110	0,082	0,432	0,094	0,609	0,616	0,937	2,879	0,411	9
Луганська обл.	0,099	0,085	0,421	0,369	0,087	0,702	0,760	2,524	0,361	19
Львівська обл.	0,104	0,133	0,358	0,162	0,565	0,545	0,778	2,646	0,378	15
Миколаївська обл.	0,129	0,124	0,547	0,278	0,348	0,579	0,823	2,828	0,404	10
Одеська обл.	0,148	0,318	0,442	0,222	0,261	0,645	0,669	2,705	0,386	14
Полтавська обл.	0,263	0,118	0,421	0,238	0,826	0,550	0,931	3,346	0,478	4
Рівненська обл.	0,041	0,046	0,442	0,183	0,957	0,103	1,000	2,772	0,396	13

Продовження табл. Г.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Сумська обл.	0,089	0,026	0,495	0,130	0,870	0,240	0,660	2,508	0,358	20
Тернопільська обл.	0,018	0,000	0,084	0,000	1,000	0,000	0,831	1,932	0,276	26
Харківська обл.	0,169	0,238	0,642	0,233	0,826	0,851	0,359	3,318	0,474	5
Херсонська обл.	0,044	0,109	0,442	0,040	0,435	0,343	0,684	2,097	0,300	25
Хмельницька обл.	0,053	0,044	0,453	0,106	0,652	0,393	0,875	2,575	0,368	17
Черкаська обл.	0,117	0,085	0,474	0,122	0,522	0,707	0,611	2,637	0,377	16
Чернівецька обл.	0,000	0,048	0,347	0,047	0,696	0,488	0,921	2,547	0,364	18
Чернігівська обл.	0,079	0,071	0,547	0,055	0,913	0,434	0,682	2,781	0,397	12
м. Київ	1,000	1,000	1,000	1,000	0,000	0,921	0,599	5,520	0,789	1
м. Севастополь	0,144	0,454	0,747	0,285	0,565	1,000	0,977	4,173	0,596	2

Джерело: розраховано автором

Таблиця Г.3

Вихідні дані для розрахунку інтегрального показника рівня споживання продуктів харчування населенням у 2014 році за регіонами України

Регіони України	Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, грн	Роздрібний товаро-оборот на одну особу, грн	Рівень зайнятості, %	Середньо-місячна номінальна з/п, грн	Індекс споживчих цін, %	Частка домогосподарств із середньо-душовими еквівалентними грошовими доходами на місяць нижче прожиткового мінімуму, %	Кількість домогосподарств, члени яких постійно відмовляли собі в найнеобхіднішому, крім харчування, тис.
1	2	3	4	5	6	7	8
Вінницька обл.	22303	6221	56,3	2810	123,3	10,4	428,19
Волинська обл.	19817	8883	54,9	2721	125,9	27,2	99,61
Дніпропетровська обл.	46333	13108	60,2	3641	125,7	9,2	548,04
Донецька обл.	37830	6512	54,2	3858	122,0	16,6	405,51
Житомирська обл.	20286	7436	56,1	2763	125,2	18,1	67,37
Закарпатська обл.	17044	7744	56,4	2744	125,7	14,2	130,32
Запорізька обл.	30526	11111	58,2	3432	125,7	7,0	344,85
Івано-Франківська обл.	24022	6583	53,9	2875	125,0	11,2	480,7
Київська обл.	39988	14897	56,9	3489	124,7	10,0	204,33
Кіровоградська обл.	25533	7752	54,2	2789	124,4	14,8	69,63
Луганська обл.	24514	3405	52	3337	125,2	11,9	48,28
Львівська обл.	24937	9329	55,3	2961	126,7	11,0	134,83

Продовження табл. Г.3

1	2	3	4	5	6	7	8
Миколаївська обл.	27355	8482	57,3	3344	124,9	11,8	179,88
Одеська обл.	29118	13096	56,7	3129	127,2	6,6	286,85
Полтавська обл.	39962	8315	55,7	3179	123,8	10,5	157,3
Рівненська обл.	19003	7053	57,2	3033	127,0	23,2	84,67
Сумська обл.	23517	6252	56,6	2877	124,7	18,7	320,45
Тернопільська обл.	16819	5733	52,9	2527	125,4	21,5	200,29
Харківська обл.	31128	11723	59	3143	125,3	6,3	563,46
Херсонська обл.	19311	8593	56,4	2617	124,1	13,1	264,17
Хмельницька обл.	20165	6705	54,7	2878	123,7	21,0	178,67
Черкаська обл.	26168	7706	56,3	2829	124,2	13,2	229,89
Чернівецька обл.	15154	7172	55,5	2578	123,5	9,0	47,82
Чернігівська обл.	22603	7439	56,8	2690	126,7	12,7	255,39
м. Київ	109402	30056	62,6	5376	125,8	5,9	332,63

Джерело: складено автором за даними [32]

Таблиця Г.4

Розрахунок інтегрального показника рівня споживання продуктів харчування населенням України у 2014 році

Регіони України	***Z1***	***Z2***	***Z3***	***Z4***	***Z5***	***Z6***	***Z7***	**Сума**	**Інтегральний показник**	**Місце регіону в рейтингу**
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Вінницька	0,076	0,106	0,406	0,099	0,750	0,789	0,262	2,488	0,355	14
Волинська	0,049	0,206	0,274	0,068	0,250	0,000	0,900	1,746	0,249	24
Дніпропетровська	0,331	0,364	0,774	0,391	0,288	0,845	0,030	3,023	0,432	5
Донецька	0,241	0,117	0,208	0,467	1,000	0,498	0,306	2,836	0,405	8
Житомирська	0,054	0,151	0,387	0,083	0,385	0,427	0,962	2,449	0,350	17
Закарпатська	0,020	0,163	0,415	0,076	0,288	0,610	0,840	2,413	0,345	18
Запорізька	0,163	0,289	0,585	0,318	0,288	0,948	0,424	3,016	0,431	7
Івано-Франківська	0,094	0,119	0,179	0,122	0,423	0,751	0,160	1,849	0,264	23
Київська	0,263	0,431	0,462	0,338	0,481	0,808	0,696	3,479	0,497	2
Кіровоградська	0,110	0,163	0,208	0,092	0,538	0,582	0,958	2,651	0,379	12
Луганська	0,099	0,000	0,000	0,284	0,385	0,718	0,999	2,486	0,355	15
Львівська	0,104	0,222	0,311	0,152	0,096	0,761	0,831	2,478	0,354	16
Миколаївська	0,129	0,190	0,500	0,287	0,442	0,723	0,744	3,016	0,431	6
Одеська	0,148	0,364	0,443	0,211	0,000	0,967	0,536	2,670	0,381	11
Полтавська	0,263	0,184	0,349	0,229	0,654	0,784	0,788	3,251	0,464	3
Рівненська	0,041	0,137	0,491	0,178	0,038	0,188	0,929	2,001	0,286	22

Продовження табл. Г.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Сумська	0,089	0,107	0,434	0,123	0,481	0,399	0,471	2,103	0,300	21
Тернопільська	0,018	0,087	0,085	0,000	0,346	0,268	0,704	1,508	0,215	25
Харківська	0,169	0,312	0,660	0,216	0,365	0,981	0,000	2,705	0,386	9
Херсонська	0,044	0,195	0,415	0,032	0,596	0,662	0,580	2,524	0,361	13
Хмельницька	0,053	0,124	0,255	0,123	0,673	0,291	0,746	2,265	0,324	19
Черкаська	0,117	0,161	0,406	0,106	0,577	0,657	0,647	2,671	0,382	10
Чернівецька	0,000	0,141	0,330	0,018	0,712	0,854	1,000	3,055	0,436	4
Чернігівська	0,079	0,151	0,453	0,057	0,096	0,681	0,597	2,115	0,302	20
м. Київ	1,000	1,000	1,000	1,000	0,269	1,000	0,448	5,717	0,817	1

Джерело: розраховано автором

Додаток Д
Результати кластерного аналізу

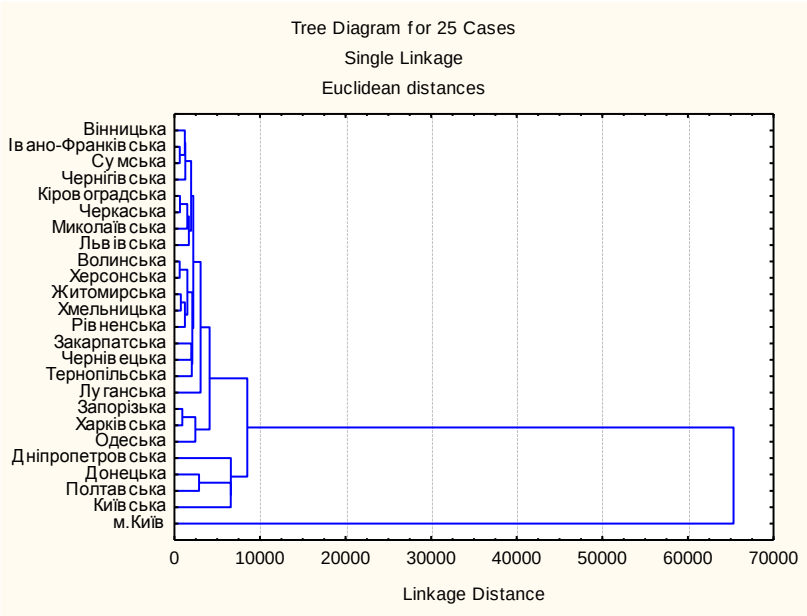

Рис. Д.1 Дендрограма групування (кластерного аналізу за методом простого зв'язку) регіонів України за рівнем споживання продуктів харчування

Джерело: розраховано автором

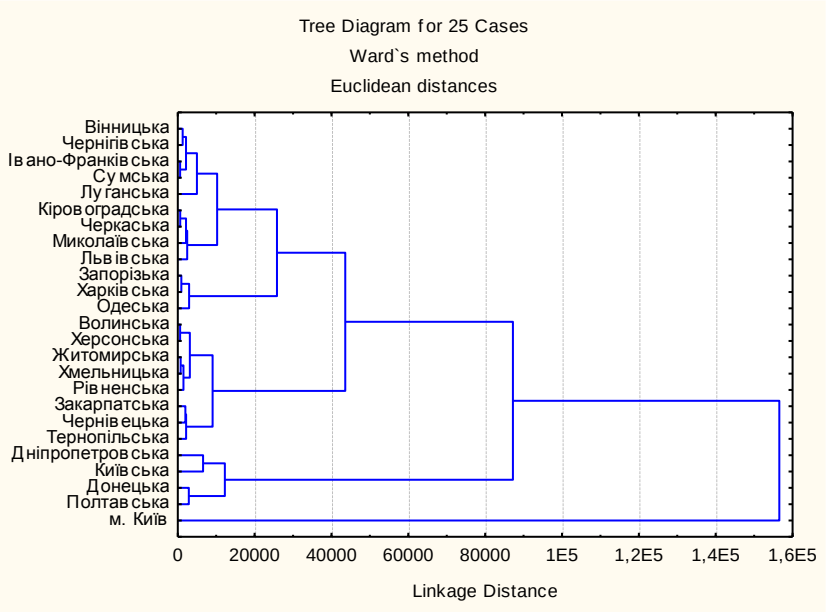

Рис. Д.2 Дендрограма групування (кластерного аналізу за методом Уорда) регіонів України за рівнем споживання продуктів харчування

Джерело: розраховано автором

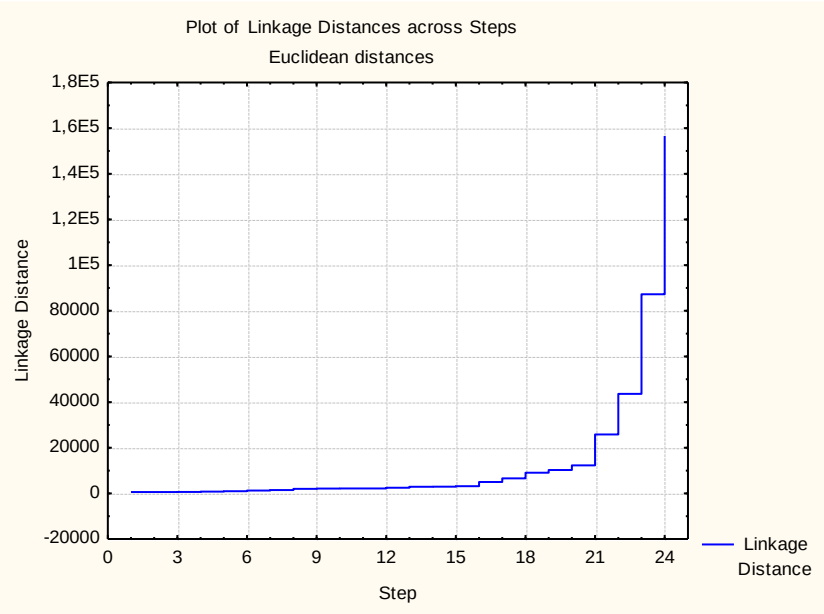

Рис. Д.3 Послідовність агломерації регіонів України за рівнем споживання продуктів харчування

Джерело: розраховано автором

Таблиця Д.1

Дисперсійний аналіз результатів кластеризації регіонів України за рівнем споживання продуктів харчування

Variable	Analysis of Variance (Spreadsheet1)					
	Between SS	df	Within SS	df	F	signif. p
Var_1	8,045007E+09	3	158354600	21	355,6263	0,000000
Var_2	4,844853E+08	3	129978300	21	26,0920	0,000000
Var_3	4,503140E+01	3	75	21	4,2260	0,017404
Var_4	7,292470E+06	3	954414	21	53,4855	0,000000
Var_5	5,338400E+00	3	32	21	1,1760	0,342621
Var_6	2,482931E+02	3	500	21	3,4731	0,034300
Var_7	8,806711E+04	3	477707	21	1,2905	0,303681

Джерело: розраховано автором

Var_1 – Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, грн;

Var_2 – Роздрібний товарооборот на одну особу, грн;

Var_3 – Рівень зайнятості, %;

Var_4 – Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн;

Var_5 – Індекс споживчих цін, %;

Var_6 – Розподіл домогосподарств із середньодушовими еквівалентними грошовими доходами на місяць нижче прожиткового мінімуму, %;

Var_7 – Кількість домогосподарств, члени яких постійно відмовляли в найнеобхіднішому, крім харчування, тис.

Таблиця Д.2

Результати кластеризації регіонів України за рівнем споживання продуктів харчування(Кластер №1)

	Members of Cluster Number 1 (Spreadsheet1) and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 10 cases
Case No.	Distance
Запорізька	1752,713
Івано-Франківська	1253,821
Кіровоградська	543,171
Луганська	2112,056
Львівська	726,058
Миколаївська	277,394
Одеська	1951,572
Сумська	1478,883
Харківська	2069,129
Черкаська	382,888

Джерело: розраховано автором

Таблиця Д.3

Результати кластеризації регіонів України за рівнем споживання продуктів харчування(Кластер №2)

	Members of Cluster Number 2 (Spreadsheet1) and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 10 cases
Case No.	Distance
Вінницька	1227,469
Волинська	636,910
Житомирська	397,093
Закарпатська	851,031
Рівненська	176,353
Тернопільська	1095,801
Херсонська	493,237
Хмельницька	415,418
Чернівецька	1550,970
Чернігівська	1268,727

Джерело: розраховано автором

Таблиця Д.4

Результати кластеризації регіонів України за рівнем споживання продуктів харчування(Кластер №3)

	Members of Cluster Number 3 (Spreadsheet1) and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 4 cases
Case No.	Distance
Дніпропетровська	2202,541
Донецька	1997,897
Київська	1632,182
Полтавська	1001,737

Джерело: розраховано автором

Таблиця Д.5

Результати кластеризації регіонів України за рівнем споживання продуктів харчування(Кластер №4)

	Members of Cluster Number 4 (Spreadsheet1) and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 1 cases
Case No.	Distance
м. Київ	0,00

Джерело: розраховано автором

Додаток Е
Результати аналізу методом головних компонент

Таблиця Е.1

Результати аналізу в статиці: власні значення та частки дисперсій

	Eigenvalues of correlation matrix, and related statistics (Spreadsheet1) Active variables only			
Value number	Eigenvalue	% Total variance	Cumulative Eigenvalue	Cumulative %
1	3,926241	56,08916	3,926241	56,0892
2	1,174578	16,77969	5,100819	72,8688
3	0,901264	12,87520	6,002083	85,7440
4	0,553939	7,91342	6,556022	93,6575
5	0,304855	4,35507	6,860877	98,0125
6	0,109727	1,56753	6,970604	99,5801
7	0,029396	0,41994	7,000000	100,0000

Джерело: розраховано автором

Таблиця Е.2

Результати аналізу в статиці: індивідуальні значення компонент

	Factor coordinates of cases, based on correlations (Spreadsheet1)						
Case	Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4	Factor 5	Factor 6	Factor 7
1	-0,32504	-1,96660	-0,57514	-0,15698	-0,333497	-0,031798	0,081199
2	-1,78721	1,62945	0,81653	-1,35108	-0,020472	-0,402737	-0,122723
3	2,75772	-0,44385	-1,20381	-0,91658	-0,065102	0,306684	0,130039
4	-0,00354	-2,51068	1,64112	-0,83346	0,721072	0,376442	-0,216988
5	-1,23390	0,84870	0,42898	-0,01983	-0,547812	0,093280	0,049160
6	-0,87797	0,77926	-0,35122	0,28864	-0,393764	0,110826	-0,057858
7	1,41525	-0,07617	-0,96838	0,34501	-0,017104	0,373320	-0,232902
8	-0,48949	-1,16116	-1,03725	-0,27993	1,132548	-0,397599	0,059848
9	1,31737	0,00604	0,56392	0,54669	-0,160370	-0,340901	-0,319332
10	-1,28692	0,08623	0,81560	0,64394	-0,061603	-0,305493	0,113893
11	-1,53241	0,19687	0,79906	1,28560	1,376084	0,551046	0,052610
12	-0,31137	1,22804	-0,54035	0,79322	0,492735	-0,074914	-0,005408
13	0,24011	0,06417	0,13999	0,34335	-0,339360	0,591729	-0,130033
14	1,08503	1,03551	-1,40583	0,73845	0,559006	-0,303495	-0,223595
15	0,06196	-0,69054	0,84316	0,78419	-0,149586	0,049026	0,414487
16	-1,00976	2,20789	0,05697	-0,98898	-0,201165	0,644082	-0,041453
17	-0,72976	-0,29689	-0,13384	-1,05126	-0,234241	0,172327	0,157427
18	-2,23351	0,46016	0,19612	-0,66602	0,672261	-0,538805	0,077178
19	1,79537	-1,01236	-1,83594	-0,37301	-0,174650	-0,071124	-0,084316
20	-0,67445	-0,68106	-0,26848	0,02319	-0,693364	-0,340040	-0,057997
21	-1,58159	-0,42188	1,03816	-0,67048	-0,245406	-0,121585	-0,138843
22	-0,49678	-0,53988	0,06746	0,11067	-0,463054	-0,052933	0,166163
23	-1,28680	-0,64970	0,34997	1,49007	-0,991855	-0,109042	-0,088306
24	-0,35955	0,92660	-1,24860	-0,00562	0,062674	0,071589	0,295328
25	7,54726	0,98184	1,81179	-0,07978	0,076025	-0,249888	0,122423

Джерело: розраховано автором

Таблиця Е.3

Результати аналізу в статиці: значення факторних навантажень

Variable	Factor coordinates of the variables, based on correlations (Spreadsheet1)						
	Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4	Factor 5	Factor 6	Factor 7
Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу (грн.)	0,925451	0,019338	0,334423	-0,020888	0,102518	-0,053455	0,132380
Роздрібний товарооборот на одну особу (грн.)	0,932192	0,217041	0,135946	0,008184	-0,078571	-0,229858	-0,079717
Рівень зайнятості, %	0,852336	0,134782	-0,211230	-0,158494	-0,412523	0,123344	0,015121
Середньомісячна номінальна з/п, грн.	0,884347	-0,019767	0,359470	-0,028439	0,214871	0,190331	-0,071528
Індекс споживчих цін, %	0,187801	0,840313	-0,462545	-0,024016	0,208563	0,021104	0,011718
Домогосподарства із середньодушовими еквівалентними грошовими до	-0,632311	0,306424	0,376430	-0,603079	-0,026037	-0,013861	-0,003646
Домогосподарства, члени яких постійно відмовляли в найнеобхіднішом	0,507116	-0,555445	-0,491385	-0,404013	0,166283	-0,044242	-0,004610

Джерело: розраховано автором

Таблиця Е.4

Результати аналізу в статиці: значення факторних навантажень після процедури обертання “варімакс нормалізований”

Variable	Factor Loadings (Varimax normalized) (Spreadsheet1) Extraction: Principal components (Marked loadings are >,750000)	
	Factor 1	Factor 2
Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу (грн.)	0,923734	0,059580
Роздрібний товарооборот на одну особу (грн.)	0,947294	-0,136830
Рівень зайнятості, %	0,860721	-0,061673
Середньомісячна номінальна з/п, грн.	0,879448	0,095041
Індекс споживчих цін, %	0,258712	-0,821257
Домогосподарства із середньодушовими еквівалентними грошовими доходами на місяць нижче прожиткового мінім	-0,603905	-0,359182
Домогосподарства, члени яких постійно відмовляли в найнеобхіднішому, крім харчування, тис.	0,457948	0,596631
Expl.Var	3,906267	1,194552
Prp.Totl	0,558038	0,170650

Джерело: розраховано автором

Таблиця Е.5

Результати аналізу в статиці: значення головних компонент для кожного регіону України

Case	Factor Scores (Spreadsheet1) Rotation: Varimax normalized Extraction: Principal components	
	Factor 1	Factor 2
Вінницька	-0,31804	1,79400
Волинська	-0,77059	-1,57487
Дніпропетровська	1,35180	0,52662
Донецька	-0,19915	2,30802
Житомирська	-0,55374	-0,83330
Закарпатська	-0,38022	-0,75416
Запорізька	0,70566	0,13088
Івано-Франківська	-0,33742	1,04646
Київська	0,66290	0,05109
Кіровоградська	-0,64033	-0,13461
Луганська	-0,75508	-0,24688
Львівська	-0,06003	-1,14238
Миколаївська	0,12578	-0,04867
Одеська	0,62700	-0,90533
Полтавська	-0,02313	0,63751
Рівненська	-0,33418	-2,07322
Сумська	-0,39029	0,24157
Тернопільська	-1,08692	-0,51908
Харківська	0,82320	1,00790
Херсонська	-0,39268	0,59713
Хмельницька	-0,82845	0,31985
Черкаська	-0,29224	0,47497
Чернівецька	-0,69813	0,54197
Чернігівська	-0,10795	-0,86733
м. Київ	3,87225	-0,57813

Джерело: розраховано автором

Таблиця Е.6

Результати аналізу в динаміці: власні значення та частки дисперсій, що їх пояснює

	Eigenvalues of correlation matrix, and related statistics (Spreadsheet116) Active variables only			
Value number	Eigenvalue	% Total variance	Cumulative Eigenvalue	Cumulative %
1	2,911629	58,23258	2,911629	58,2326
2	1,265578	25,31156	4,177207	83,5441
3	0,810221	16,20443	4,987429	99,7486
4	0,011694	0,23389	4,999123	99,9825
5	0,000877	0,01753	5,000000	100,0000

Джерело: розраховано автором

Таблиця Е.7

Результати аналізу в динаміці: значення факторних навантажень

	Factor coordinates of the variables, based on correlations (Spreadsheet1				
Variable	Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4	Factor 5
Рівень зайнятості, %	-0,397216	0,872426	-0,280279	0,050073	0,005382
Сукупні ресурси в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	-0,977463	0,028621	-0,196467	-0,070526	0,013182
ІСЦ на продукти харчування та безалкогольні напої, %	0,464164	-0,320849	-0,825591	0,002084	-0,001632
Середній офіційний курс долара США за 100 одиниць, грн.	-0,771650	-0,631974	0,029201	0,064876	0,010212
Фактор часу	-0,993743	-0,036006	-0,103016	-0,000047	-0,023809

Джерело: розраховано автором

Таблиця Е.8

Результати аналізу в динаміці: значення факторних навантажень після процедури обертання “варімакс нормалізований”

Variable	Factor Loadings (Varimax normalized) (Spreadsheet116) Extraction: Principal components (Marked loadings are >,750000)	
	Factor 1	Factor 2
Рівень зайнятості, %	-0,047688	-0,957410
Сукупні ресурси в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	0,855205	-0,474213
ІСЦ на продукти харчування та безалкогольні напої, %	-0,265034	0,498146
Середній офіційний курс долара США за 100 одиниць, грн.	0,975669	0,207133
Фактор часу	0,899340	-0,424275
Expl.Var	2,564634	1,612574
Prp.Totl	0,512927	0,322515

Джерело: розраховано автором

Таблиця Е.9

Результати аналізу в динаміці: значення головних компонент за період 2004-2014 рр.

Case	Factor Scores (Spreadsheet116) Rotation: Varimax normalized Extraction: Principal components	
	Factor 1	Factor 2
2004	-0,958899	1,23889
2005	-0,977643	0,69862
2006	-0,835048	0,17980
2007	-0,793063	-0,23760
2008	-0,633062	0,04910
2009	0,187829	0,46341
2010	0,279907	-0,10549
2011	0,360204	-0,71913
2012	0,460477	-1,32877
2013	0,529909	-1,75476
2014	2,379389	1,51594

Джерело: розраховано автором

Додаток Є

Критерії Дарбіна-Ватсона

Таблиця Є.1

Критичні значення критерію Дарбіна-Ватсона

n	Кількість факторів											
	m = 1		*m* = 2		*m* = 3		*m* = 4		*m* = 5		*m* = 6	
	d_L	d_U	d_L	d_U	d_L	d_U	d_L	d_U	d_L	d_U	d_L	d_U
6	0,61	1,40										
7	0,70	1,36	0,47	1,90								
8	0,76	1,33	0,56	1,78	0,37	2,29						
9	0,82	1,32	0,63	1,70	0,46	2,13	0,30	2,59				
10	0,88	1,32	0,70	1,64	0,53	2,02	0,38	2,41	0,24	2,82		
11	0,93	1,32	0,76	1,60	0,60	1,93	0,44	2,28	0,32	2,65	0,12	2,89
12	0,97	1,33	0,81	1,58	0,66	1,86	0,51	2,18	0,38	2,51	0,16	2,67
13	1,01	1,34	0,86	1,56	0,72	1,82	0,57	2,09	0,45	2,39	0,21	2,49
14	1,05	1,35	0,91	1,55	0,77	1,78	0,63	2,03	0,51	2,30	0,26	2,35
15	1,08	1,36	0,95	1,54	0,81	1,75	0,69	1,98	0,56	2,22	0,30	2,24
16	1,11	1,37	0,98	1,54	0,86	1,73	0,73	1,94	0,62	2,16	0,35	2,15
18	1,16	1,39	1,05	1,54	0,93	1,70	0,82	1,87	0,71	2,06	0,44	2,02
20	1,20	1,41	1,10	1,54	1,00	1,68	0,89	1,83	0,79	1,99	0,52	1,92
22	1,24	1,43	1,15	1,54	1,05	1,66	0,96	1,80	0.86	1,94	1,57	1,85
25	1,29	1,45	1,21	1,55	1,12	1,65	1,04	1,77	0,95	1,89	1,68	1,78
28	1,33	1,48	1,26	1,56	1,18	1,65	1,10	1,75	1,03	1,85	0,76	1,73
32	1,37	1,50	1,31	1,57	1,24	1,65	1,18	1,73	1,11	1,82	0,86	1,69
35	1,40	1,52	1,34	1,58	1,28	1,65	1,22	1,73	1,16	1,80	0,91	1,67
40	1,44	1,54	1,39	1,60	1,34	1,66	1,29	1,72	1,23	1,79	1,00	1,64
45	1,48	1,57	1,43	1,62	1,38	1,67	1,34	1,72	1,29	1,78	1,07	1,64
50	1,50	1,59	1,46	1,63	1,42	1,67	1,38	1,72	1,34	1,77	1,12	1,64
60	1,55	1,62	1,51	1,65	1,48	1,69	1,44	1,73	1,41	1,77	1,21	1,64
70	1,58	1,64	1,55	1,67	1,53	1,70	1,49	1,74	1,46	1,77	1,28	1,65
80	1,61	1,66	1,59	1,69	1,56	1,72	1,53	1,74	1,51	1,77	1,34	1,65
90	1,64	1,68	1,61	1,70	1,59	1,73	1,57	1,75	1,54	1,78	1,38	1,66
100	1,65	1,69	1,63	1,72	1,61	1,74	1,59	1,76	1,57	1,78	1,42	1,67
150	1,72	1,75	1,71	1,76	1,69	1,77	1,68	1,79	1,67	1,80	1,54	1,71
200	1,76	1,78	1,75	1,79	1,74	1,80	1,73	1,81	1,72	1,82	1,61	1,74

Джерело: [157]

Додаток Ж
Результати регресійного аналізу

Таблиця Ж.1

Загальна статистика

Statistic	Summary Statistics; DV: Y (Spreadsheet139) Value
Multiple R	0,9514
Multiple R?	0,9052
Adjusted R?	0,8815
F(2,8)	38,2025
p	0,0001
Std.Err. of Estimate	145,4970

Джерело: розраховано автором

Таблиця Ж.2

Таблиця регресійного аналізу

N=11	Regression Summary for Dependent Variable: Y (Spreadsheet139 R= ,95142987 R?= ,90521880 Adjusted R?= ,88152350 F(2,8)=38,202 p<,00008 Std.Error of estimate: 145,50					
	Beta	Std.Err. of Beta	B	Std.Err. of B	t(8)	p-level
Intercept			1212,585	43,86899	27,64106	0,000000
X1	0,861435	0,108847	364,133	46,01019	7,91419	0,000047
X2	-0,403916	0,108847	-170,737	46,01019	-3,71086	0,005949

Джерело: розраховано автором

Таблиця Ж.3

Часткова кореляція і толерантність факторів

Variable	Variables currently in the Equation; DV: Y (Spreadsheet139)						
	Beta in	Partial Cor.	Semipart Cor.	Tolerance	R-square	t(8)	p-level
X1	0,861435	0,941669	0,861435	1,000000	0,00	7,91419	0,000047
X2	-0,403916	-0,795318	-0,403916	1,000000	0,00	-3,71086	0,005949

Джерело: розраховано автором

Таблиця Ж.4

Значення показника Дарбіна-Ватсона

	Durbin-Watson d (Spreadsheet139) and serial correlation of residuals	
	Durbin-Watson d	Serial Corr.
Estimate	1,626661	0,343227

Джерело: розраховано автором

Довідки про впровадження результатів
дисертаційного дослідження Кисельова Кирила Юрійовича
на тему “Статистичне вивчення споживання продуктів
харчування населенням України”,
що подається на здобуття наукового ступеня кандидата
економічних наук за спеціальністю 08.00.10 – статистика

ДЕРЖСТАТ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ
СТАТИСТИКИ У ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ
вул. Яна Гамарника, 6а, м. Житомир, 10003, тел. (0412) 47-38-33, факс (0412) 47-38-33
E-mail: stat@zt.ukrstat.gov.ua Web: http//www.zt.ukrstat.gov.ua Код ЄДРПОУ 02360412

23.03.2015 р № 11-03/34 На № _____ від _____

У спеціалізовану вчену раду
по захисту дисертаційних робіт
на здобуття вченого ступеня
кандидата економічних наук

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Кисельова Кирила Юрійовича

"Статистичне вивчення споживання продуктів харчування населенням України"

Головне управління статистики в Житомирській області розглянуло та прийняло до впровадження результати дисертаційної роботи здобувача кафедри статистики Національної академії статистики, обліку та аудиту Кисельова Кирила Юрійовича на тему "Статистичне вивчення споживання продуктів харчування населенням України".

Окремі пропозиції та рекомендації автора були використані при проведені статистичного аналізу обстеження умов життя домогосподарств в Житомирській області та при написанні аналітичної доповіді "Соціально-демографічні характеристики домогосподарств Житомирської області".

Начальник головного управління Г.А.Пашинська

ДЕРЖСТАТ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ СТАТИСТИКИ У ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ
Хмельницьке шосе, 15, м. Вінниця, 21100, тел./факс (0432) 52-59-96, приймальня (0432) 52-57-77,
E-mail: vinstat@vn.ukrstat.gov.ua Web: http// www.vn.ukrstat.gov.ua Код ЄДРПОУ 02359395

30.03.2015 № 01-03/1077 На _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Кисельова Кирила Юрійовича

"Статистичне вивчення споживання продуктів харчування населенням України"

Головне управління статистики у Вінницькій області, розглянувши результати дисертаційної роботи здобувача кафедри статистики Національної академії статистики, обліку та аудиту Кисельова Кирила Юрійовича на тему "Статистичне вивчення споживання продуктів харчування населенням України" використало окремі положення та рекомендації при вдосконаленні статистичного моніторингу умов життя домогосподарств Вінничини та підготовці відповідного розділу статистичного збірника "Соціально-економічне становище домогосподарств Вінницької області".

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ * ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ СТАТИСТИКИ У ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ * Ідент. код 02359395 *

Начальник **С.Н. Ігнатов**

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СТАТИСТИКИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ

04107, м.Київ-107, вул.Підгірна,1, ідент. код за ЄДРПОУ 04837462 тел. 484-49-41

30.03.2015 № 246/1

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Кисельова Кирила Юрійовича

"Статистичне вивчення споживання продуктів харчування населенням України"

Результати дисертаційної роботи здобувача кафедри статистики Національної академії статисткии, обліку та аудиту Кисельова Кирила Юрійовича на тему "Статистичне вивчення споживання продуктів харчування населенням України" були використані при викладанні нормативної дисципліни "Соціальна статистика" при підготовці бакалаврів спеціальності "Прикладна статистика".

Проректор з науково-педагогічної
та наукової роботи, д.е.н., професор **В.О. Шевчук**